

LU
1986/87:18

Lagutskottets betänkande

1986/87:18

om äktenskapsbalk m. m.
(prop. 1986/87:1)

Sammanfattning

I betänkandet behandlas proposition 1986/87:1, vari föreslås att den nuvarande giftermålsbalken ersätts av en ny balk, äktenskapsbalken. Förslaget utgör den sista etappen av en omfattande översyn av lagstiftningen på äktenskapsrättens område som har bedrivits sedan lång tid tillbaka och som tidigare har resulterat i nya regler om äktenskaps ingående och upplösning och om makars underhållsskyldighet. Dessa regler arbetas nu in i den nya balken i huvudsakligen oförändrat skick, samtidigt som nya regler föreslås om makars egendom. Syftet med de nya reglerna är enligt propositionen framför allt att åstadkomma en bättre utjämning mellan en ekonomiskt starkare och en ekonomiskt svagare make när det gäller fördelningen av deras egendom vid äktenskapets upplösning genom äktenskapsskillnad. Vidare föreslås vissa ändringar i ärvdabalken som syftar till att skapa ett starkare ekonomiskt skydd för en efterlevande make vid den andra makens död. Slutligen läggs fram förslag till en ny lag om sambors gemensamma hem, vilken innehåller regler om hur hemmet skall delas i fall då ett samboförhållande upphör.

I betänkandet behandlar utskottet också dels två under riksmötet 1985/86 väckta fristående motioner, dels elva med anledning av propositionen väckta motioner, dels sju under riksmötet 1986/87 väckta fristående motioner.

Företrädare för justitiedepartementet, Stockholms tingsrätt, Sveriges advokatsamfund, Småföretagens riksorganisation, LRF och försäkringsbranschen har inför utskottet yttrat sig eller lämnat upplysningar i ärendet. Vidare har skrivelser kommit in från föreningen Familj och rätt samt från enskilda, bland andra professorn Anders Agell och universitetslektorn Göran Lind.

Utskottet tillstyrker förslagen i propositionen med vissa smärre redaktionella jämkningar av äktenskapsbalken. En viss ändring förordas också i lagen om sambors gemensamma hem. I betänkandet gör utskottet vissa motivuttalanden delvis med anledning av tre motionsyrkanden (m. c resp. vpk). Utskottet förordar att riksdagen i två avseenden som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört, det ena tillkännagivandet med bifall till en motion (s) och det andra med anledning av fyra motioner (två s, en m och en fp). Övriga motionsyrkanden avstyrks av utskottet.

Till betänkandet har fogats 11 reservationer. I två reservationer (m. c)

yrkas att makes rätt att överta bostad och bohag inte skall gälla om egendomen är enskild resp. att makes arvsrätt inskränks till den avlidnes giftorättsgods. I en reservation (m, fp) yrkas avslag på förslaget till lagstiftning om sambors gemensamma hem. Ytterligare åtta reservationer har avgivits i olika frågor (tre m, fp, c, tre m, en fp och en c). Vidare har tre särskilda yttranden fogats till betänkandet (m, fp, c resp. m, c resp. m).

Propositionen

I proposition 1986/87:1 föreslår regeringen (justitiedepartementet) – efter hörande av lagrådet – att riksdagen antar i propositionen framlagda förslag till

1. äktenskapsbalk,
 2. lag om ändring i ärvdabalken,
 3. lag om sambors gemensamma hem.
- Lagförslagen har intagits i *bilaga 1* till betänkandet.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisas till vad utskottet anför nedan på s. 6–8.

Motionsyrkanden

I Vid 1985/86 års riksmöte väckta fristående motioner

Motion 1985/86:L203 av Margó Ingvardsson (vpk) vari yrkas att riksdagen hos regeringen hemställer om lagförslag om makars egendom i enlighet med vad som anförs i motionen.

Motion 1985/86:L220 av Alf Svensson (c) vari yrkas att riksdagen beslutar uttala att lagstiftningen bör ges en sådan utformning inom familje-, skatte- och sociallagstiftningen att den uppmuntrar till ingående av äktenskap.

II Med anledning av propositionen väckta motioner

Motion 1986/87:L101 av Martin Olsson m. fl. (c) vari yrkas

1. att riksdagen med ändring av det i proposition 1986/87:1 framlagda förslaget till utformning av 11 kap. 8 § äktenskapsbalken beslutar att all enskild egendom skall vara undantagen från övertaganderätt.

2. att riksdagen med anledning av det i proposition 1986/87:1 framlagda förslaget om möjlighet till jämkning av äktenskapsförord enligt 12 kap. 3 § äktenskapsbalken uttalar att utgångspunkten skall vara att ingångna avtal skall respekteras och att jämningsmöjligheterna skall tillämpas mycket restriktivt.

3. att riksdagen – vid bifall till det i proposition 1986/87:1 framlagda förslaget om ändring av 3 kap. äktenskapsbalken innebärande att kvarlåtenskapen skall tillfalla efterlevande make – beslutar

- a) att den avlidnes enskilda egendom skall tillfalla bröstärvingarna,

b) att bröstarvinge har rätt att begära skifte om den efterlevande maken gifter om sig,

4. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av översyn av sambobegreppet i syfte att få – så långt möjligt – enhetliga kriterier för begreppet sambo i olika lagar,

5. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om vikten av allsidig information om de nya äktenskaps-, arvs- och samboreglerna.

Motion 1986/87:L102 av Allan Ekström (m) vari yrkas

1. att riksdagen antar 7 kap. 5 § och 11 kap. 8 § förslaget till äktenskapsbalk med den ändring som förordas i motionen,

2. att riksdagen beslutar att i äktenskapsbalken införa krav på bevitning av äktenskapsförord och bodelningshandling samt avslår 23 kap. 4 § förslaget till lag om ändring i ärvdabalken,

3. att riksdagen antar 3 kap. 1 § förslaget till lag om ändring i ärvdabalken med den ändring som förordas i motionen,

4. att riksdagen antar förslaget till äktenskapsbalk i övrigt med de språkliga förändringar som förordas i motionen,

5. att riksdagen avslår förslaget till lag om sambors gemensamma hem.

Motion 1986/87:L103 av Alf Svensson (c) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att offentliggörande skall ske av hindersprövning i enlighet med vad som anförs i motionen,

2. att riksdagen beslutar att generell betänketid införs vid begäran om äktenskapsskillnad i enlighet med vad som anförs i motionen,

3. att riksdagen beslutar att i övrigt anta förslaget till äktenskapsbalk,

4. att riksdagen beslutar att i propositionen föreslagna ändringar av ärvdabalken avseende sambor avslås i enlighet med vad som anförs i motionen.

5. att riksdagen beslutar att avslå förslaget till lag om sambors gemensamma hem.

Motion 1986/87:L104 av Carl Bildt m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen avslår propositionen såvitt avser förslag till lag om sambors gemensamma hem.

Motion 1986/87:L105 av Margareta Gard (m) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att nuvarande huvudregel vad gäller arvsrätten för make och bröstarvingar skall bibehållas,

2. att riksdagen beslutar att efterlevandeskyddet för make, när bröstarvingarna utgörs av gemensamma barn, höjs från fyra basbelopp till tolv basbelopp,

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag med innebörden att invandrade makar vars inbördes rättsförhållande regleras enligt utländsk lag skall tillerkännas rätt att i enklare former än genom äktenskapsförord avtala att svensk lag skall tillämpas på deras rättsförhållanden.

Motion 1986/87:L106 av Ingrid Sundberg (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utformning och marknadsföring av standardavtal för sambor.

Motion 1986/87:L107 av Ingrid Sundberg (m) vari yrkas att riksdagen, i enlighet med vad i motionen anförts, beslutar att i ärvdabalken inta en regel om bröstarvingars rätt att få ut sitt arv efter avliden förälder när den efterlevande ingår nytt äktenskap.

LU 1986/87:18

Motion 1986/87:L108 av Ulla Orring m. fl. (fp) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att avslå propositionen i den del som utgör förslag till lag om sambors gemensamma hem,

2. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts angående ett förstärkt skydd för sambor med gemensamma barn,

3. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts angående förslag till förbättring av samboendes möjligheter att ingå frivilliga avtal om deras gemensamma hem.

Motion 1986/87:L109 av Göte Jonsson m. fl. (m) vari yrkas

1. att riksdagen avslår proposition 1986/87:1 såvitt avser förändring av nuvarande ordning beträffande avtal mellan makar,

2. att riksdagen avslår proposition 1986/87:1 såvitt avser arvsrätt vid makes död,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts angående förstärkt skydd för en efterlevande make.

Motion 1986/87:L110 av Margit Gennser m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen avslår proposition 1986/87:1 avseende äktenskapsbalk m. m. utom såvitt avser förslagen att make vid bodelning skall kunna behålla mer av sitt giftorättsgods än likadelningsprincipen skulle medföra samt att en efterlevande make skall få överta boet orubbat.

Motion 1986/87:L111 av Ingela Mårtensson (fp) vari yrkas att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen har anförts angående det angelägna i att skyndsamt presentera ett förslag till en förändring av nuvarande regler vad gäller rättsverkningarna av äktenskap där makarna är medborgare i skilda länder.

III Vid 1986/87 års riksmöte väckta fristående motioner

Motion 1986/87:L401 av Allan Ekström (m) vari yrkas

1. att riksdagen avslår 12 kap. 3 § förslaget till äktenskapsbalk,

2. att riksdagen inskränker 10 kap. 4 § förslaget till äktenskapsbalk till att avse bodelning med anledning av skilsmässa,

3. att riksdagen avslår 3 kap. 1 § andra stycket sista meningen förslaget till lag om ändring i ärvdabalken.

Motion 1986/87:L402 av Martin Olsson och Karin Israelsson (båda c) vari yrkas att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om dels en kartläggning av de ekonomiska konsekvenserna av äktenskap främst jämfört med övrigt samboende, dels förslag till åtgärder för att äktenskapet ej skall missgynnas.

Motion 1986/87:L404 av Sylvia Pettersson och Anita Johansson (båda s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om översyn av reglerna i 15 kap. ärvdabalken samt i 18 och 19 §§ lagen (1927:77) om försäkringsavtal.

Motion 1986/87:L405 av Rune Thorén (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i ärvdabalken i fråga om sättet att delge arvingarna i ett dödsbo innehållet i ett testamente som i motionen antytts.

Motion 1986/87:L407 av Bengt Silfverstrand och Hans Pettersson i Helsingborg (båda s) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en omgående översyn av 1912 års lag om internationella rättsförhållanden rörande äktenskapets rättsverkningar.

Motion 1986/87:L409 av Alf Svensson (c) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att hos regeringen begära en utredning av de förhållanden inom familje-, skatte- och sociallagstiftningen som leder till att äktenskapet missgynnas i förhållande till eller likställs med samboende utan äktenskap.

2. att riksdagen beslutar uttala att lagstiftningen bör ges en sådan utformning inom familje-, skatte- och sociallagstiftningen att den uppmuntrar till ingående av äktenskap.

Motion 1986/87:L412 av Lahja Exner och Wivi-Anne Radesjö (båda s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om avskaffande av lagen (1912:69) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar.

Utskottet

Inledning

Nuvarande regler om äktenskap och dess rättsverkningar finns i giftermålsbalken. Den infördes år 1921 och ersatte en äldre balk i ämnet (äldre giftermålsbalken). Giftermålsbalken har sedan flera år tillbaka varit föremål för en fortlöpande reformering och modernisering. År 1969 uppdrogs åt familjelagssakkunniga att se över den familjerättsliga lagstiftningen. På grundval av ett av de sakkunniga avgivet delbetänkande, (SOU 1972:41) Familj och äktenskap, genomfördes år 1973 en partiell reform av i första hand äktenskapsrätten (prop. 1973:32, LU 1973:20). Reformen berörde främst reglerna om ingående och upplösning av äktenskap. De nya bestämmelserna innebar bl. a. att skilsmässosituationen avdramatiserades. Vidare genomfördes vissa smärre ändringar i underhållsreglerna.

På grundval av ett av familjelagssakkunniga avgivet delbetänkande, (SOU 1977:37) Underhåll till barn och frånskilda, genomfördes år 1979 bl. a. ändringar i reglerna om makars underhållsskyldighet (prop. 1978/79:12, LU 1978/79:9).

I juni 1981 lade de sakkunniga fram sitt huvudbetänkande, (SOU

1981:85) Äktenskapsbalk. I betänkandet behandlades förmögenhetsordningen i äktenskap och fördelningen av makarnas egendom när äktenskapet upplöses. De sakkunniga föreslog att nya regler i dessa avseenden skulle tas in i en ny lag, äktenskapsbalk, till vilken bestående regler om ingående och upplösning av äktenskap och om makars underhållsskyldighet skulle föras över utan nämnvärda sakliga ändringar. I betänkandet föreslogs också ändringar i ärvdabalken syftande till att förstärka efterlevande makes ställning när äktenskapet upplöses genom den andra makens död. De sakkunniga föreslog vidare att regler om fördelning av bohag och bostad för ogifta samboende då samboendeförhållandet upplöses skulle tas in i ett särskilt kapitel i den föreslagna äktenskapsbalken. Betänkandet har efter remissbehandling lagts till grund för förslagen i propositionen.

Familjelagssakkunnigas utredningsuppdrag avser också de internationellt privaträttsliga reglerna om äktenskaps rättsverkningar m. m. Ett slutbetänkande från familjelagssakkunniga med förslag till lagstiftning på detta område väntas under våren 1987.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en ny äktenskapsbalk (ÄktB), som skall ersätta den nuvarande giftermålsbalken (GB). Gällande regler i GB om äktenskaps ingående och upplösning och om makars underhållsskyldighet arbetas in i den nya balken i huvudsakligen oförändrat skick, samtidigt som nya regler föreslås i fråga om makars egendom. Vidare föreslås vissa ändringar i ärvdabalken (ÄB) och läggs fram förslag till en ny lag om sambors gemensamma hem.

Ändringarna i *äktenskapslagstiftningen* innebär flera nyheter i fråga om bodelning mellan makar. Möjligheterna att frångå huvudregeln om likadelning vid bodelning med anledning av äktenskapsskillnad vidgas genom att den allmänna jämningsregel som finns för närvarande ges ett något utökat tillämpningsområde framför allt när det gäller kortvariga äktenskap. Vidare förenklas de s. k. vederlagsreglerna, vilka vid bodelningen ger en make kompensation i vissa fall då den andra maken har minskat sitt giftorättsgods. En nyhet är att enskild egendom skall kunna dras in i bodelningen, om makarna är överens om det. Egendomen skall i så fall behandlas som giftorättsgods. Förslaget innehåller också en regel om jämkning av äktenskapsförord.

Bodelning med anledning av äktenskapsskillnad skall i fortsättningen kunna förrättas inte bara som nu när äktenskapet har upplösts utan även dessförinnan när ansökan har gjorts om äktenskapsskillnad. Vidare ersätts det nuvarande institutet boskillnad av en möjlighet att förrätta bodelning under pågående äktenskap efter anmälan till domstol. Till skillnad från vad som gäller för närvarande skall en sådan bodelning dock inte medföra att makarnas egendom blir enskild.

Kravet på äktenskapsförord avskaffas när det gäller gåvor mellan makar. Sådana gåvor skall i fortsättningen bli gällande mellan makarna enligt allmänna regler eller genom att gåvan registreras hos domstol. För att gåvan skall bli gällande mot givarens borgenärer krävs dock alltid registre-

ring. Äktenskapsförord skall i fortsättningen användas endast vid avtal om egendomsordningen i äktenskapet.

Möjligheterna för en make att i samband med äktenskapets upplösning få överta den andra makens bostad utvidgas till att omfatta alla former av bostäder och skall gälla oavsett om bostaden är giftorättsgods eller enskild egendom på grund av äktenskapsförord. Nuvarande behovs- och skälighetsprövning skall alltså gälla. En nyhet är att en make på motsvarande sätt skall ha möjlighet att efter en behovs- och skälighetsprövning få överta bohag som tillhör den andra maken och som har begagnats gemensamt i hemmet.

Vid bodelning med anledning av en makes död skall en särskild jämningsregel gälla till förmån för den efterlevande maken. Enligt denna regel får denna make rätt att bestämma att vardera sidan som sin andel vid bodelningen skall behålla sin egendom.

Ändringarna i *ärvdabalken* innebär att en make vid den andra makens död skall ta arv efter denne framför makarnas gemensamma bröstarvingar. Laglottsinstitutet behålls men ges den konstruktionen att bröstarvingarna får rätt till efterarv när den efterlevande maken i sin tur dör. Den efterlevande maken förvärvar egendomen efter den först avlidna maken med fri förfoganderätt om det finns efterarvingar.

En annan nyhet är att den nuvarande s. k. basbeloppsregeln vid bodelning i 13 kap. 12 § andra stycket GB förs över till AB där den ges karaktären av en garantiregel. Samtidigt utvidgas tillämpningsområdet för basbeloppsregeln genom att den blir tillämplig också när det finns barn till den avlidne som är under 16 år och inte är barn även till den efterlevande maken.

Om det vid den efterlevande makens död finns arvingar enbart efter den först avlidna maken, skall dessa ärva hela boet i stället för som för närvarande endast halva boet.

Den nya lagen om *sambors gemensamma hem* innebär att när ett samboförhållande upplöses samborna får en giftorättsliknande rätt till delning av sådan egendom i det gemensamma hemmet som har anskaffats för gemensamt begagnande. Huvudregeln är alltså att denna egendom delas lika mellan dem. Denna huvudregel kan dock – på samma sätt som för makar – frångås om en likadelning skulle framstå som oskälig. För sådana sambor som önskar hålla isär sina ekonomiska förhållanden öppnas en möjlighet att avtala om att lagens delningsregler inte skall gälla i deras samboförhållande.

Sambo får vidare rätt att överta inte bara den andra sambons bostad utan också dennes bohag. Denna rättighet får i huvudsak samma utformning som för makar.

I fall då ett samboförhållande upphör genom den ena sambons död skall den efterlevande sambon alltid ha rätt att erhålla så mycket av den egendom i det gemensamma hemmet som har anskaffats för gemensamt begagnande – så långt egendomen räcker – att dess värde motsvarar två gånger basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Propositionen innehåller inte några förslag till ikraftträdande- och övergångsbestämmelser. Regeringen har i en lagrådsremiss, beslutad den 4

december 1986, dels förordad att den nya lagstiftningen skall träda i kraft den 1 januari 1988, dels avgivit förslag till övergångsbestämmelser och erforderliga följdändringar. Lagrådet har avgivit yttrande över förslagen den 28 januari 1987. Övergångsbestämmelserna innebär i princip att de nya reglerna blir tillämpliga fullt ut vid ikraftträdandet även beträffande äldre äktenskap och äldre samboförhållanden. Undantag görs dock för de fall där talan om äktenskapskillnad väckts eller där den ena maken dött före ikraftträdandet. Inte heller beträffande de äktenskap som ingicks före år 1921, och i fråga om vilka den äldre giftermålsbalkens regler gäller, blir de nya reglerna tillämpliga. Förslaget till följdlagstiftning innebär i huvudsak en nödvändig teknisk anpassning till äktenskapsbalken. Vissa materiella ändringar föreslås dock dels i lagen (1927:77) om försäkringsavtal, dels i brottsbalken. De ändringar som den nya lagstiftningen föranleder i lagen (1941:416) om skatt på arv och gåva kommer att föreläggas riksdagen i en särskild proposition under våren 1987.

Allmänna överväganden

Som inledningsvis redovisats har äktenskapsrätten sedan länge varit föremål för ett omfattande reformarbete. Ett första steg togs år 1973 då GB:s regler om ingående och upplösning av äktenskap ändrades i väsentlig mån. I samband med en reform år 1978 om föräldrars underhållsskyldighet gentemot sina barn ändrades också bestämmelserna i GB om makars underhållsskyldighet sinsemellan.

De ändringar som sålunda genomförts av äktenskapsrätten har inte i någon mera väsentlig mån berört reglerna om makars egendom. Genom den nu framlagda propositionen föreslås att också dessa bestämmelser ändras i betydande omfattning. De nya reglerna om förmögenhetsordningen i äktenskapet och fördelningen av makars egendom vid äktenskapskillnad föreslås bli intagna i en ny lag, kallad äktenskapsbalk. Till den nya lagen överförs de bestämmelser i GB som omfattats av de tidigare reformerna utan några större sakliga ändringar. Propositionen innehåller vidare, som tidigare berörts, förslag till ändringar i AB som syftar till att stärka en makes ställning vid den andra makens frånfalle. Slutligen framläggs i propositionen förslag till en särskild lag om sambors gemensamma hem.

I motion 1986/87:L110 (m) yrkas avslag på propositionen utom i vad avser de föreslagna nya reglerna om frångående av likadelningsprincipen vid bodelning och om makes arvsrätt. Motionärerna framhåller att familjerätten utgör en viktig och central del av vårt rättssystem. Varje medborgare får någon gång under sitt liv kontakt med den familjerättsliga lagstiftningen. Genomgripande förändringar på familjerättens område kan enligt motionärerna lätt skapa problem för medborgarna på grund av svårigheter för dem att i det enskilda fallet överblicka konsekvenserna av ändringarna. Motionärerna anser att restriktivitet måste iakttas när det gäller ändringar av familjerättens regler. För lagstiftningsarbetet bör som huvudprinciper gälla att ändringar får genomföras endast om tungt vägande skäl talar för det och i syfte att bringa regelsystemet i samklang med det allmänna rättsmedvetandet. Enligt motionärerna är det blott de föreslagna reglerna

om frångående av likadelningsprincipen vid bodelning med anledning av äktenskapsskillnad och om makes arvsrätt som kan stå i överensstämmelse med de angivna huvudprinciperna. Vissa andra ändringar av det nuvarande regelsystemet liksom förslaget om en lag för sambor anser motionärerna däremot inte godtagbara. Motionärerna kritiserar också att förslag till övergångsbestämmelser inte framlagts i samband med propositionen.

Utskottet vill för sin del erinra om att GB kom till efter ett långvarigt översynsarbete som i likhet med familjelagssakkunnigas arbete bedrivits etappvis. GB trädde i kraft den 1 januari 1921. GB kom alltså till för ca 70 år sedan och regelsystemet i den är ett uttryck för de värderingar som då rådde. Sedan GB:s tillkomst har samhället förändrats i väsentlig mån, vilket medfört en ändrad syn på äktenskapet och påverkat makarnas inbördes relationer. Oavsett vilken inställning man har till den utveckling som skett måste det konstateras att det numera är betydligt vanligare än förr att ett äktenskap blir upplöst genom äktenskapsskillnad efter längre eller kortare tid. Till bilden hör också att rollfördelningen mellan makarna ändrats. Vid GB:s tillkomst var hustrun i allmänhet beroende av mannen för sin försörjning. Under de senaste årtiondena har emellertid kvinnorna i ökande utsträckning börjat förvärvsarbete utanför hemmet. Även om kvinnorna som grupp betraktade ännu inte nått upp till samma genomsnittsinkomst som männen innebär dock kvinnornas inträde på arbetsmarknaden ett betydelsefullt steg mot en ökad faktisk jämställdhet mellan makar i både personligt och ekonomiskt hänseende. Rollfördelningen mellan makarna i ett äktenskap har vidare påverkats av de allmänna strävandena mot en ökad jämställdhet mellan män och kvinnor.

Även om GB redan ursprungligen byggde på principen att makar är två självständiga individer i rättsligt och ekonomiskt hänseende har samhällsutvecklingen fört med sig att GB:s regler kommit att te sig otidsenliga. De reformer som genomfördes åren 1973 och 1978 innebar en välbehövlig modernisering av viktiga delar av äktenskapslagstiftningen. Enligt utskottets mening är det angeläget att de regler i GB som inte berörts av de tidigare reformerna, dvs. bestämmelserna om makars egendom, nu blir moderniserade och bringas i samklang med regelsystemet i övrigt på äktenskapsrättens område. Det finns alltså starka skäl för den förordade reformen. Utan att ta ställning i sak till de olika ändringar av reglerna som föreslås i propositionen vill utskottet också framhålla att den föreslagna reformen i sina huvuddrag får anses innebära en anpassning av äktenskapsrätten till vad som i dag är den allmänna rättsuppfattningen. Enligt utskottets mening ligger således propositionen i linje med de huvudprinciper som motionärerna själva ställt upp.

I anslutning till det anförda anser sig utskottet böra understryka vad som anføres i motionen, nämligen att den nu föreslagna lagstiftningen får stor betydelse för nästan alla människor i vårt samhälle. Vid en reform med en sådan räckvidd är det mer angeläget än eljest att man försöker motverka att problem uppkommer för enskilda människor på grund av svårigheter för dem att överblicka lagstiftningens konsekvenser. Stora krav måste ställas på en bred och fyllig information till allmänheten om de nya regler-

nas närmare innebörd. Utskottet kommer därför i ett särskilt avsnitt av betänkandet att behandla informationsfrågan.

Med anledning av vad motionärerna anfört beträffande övergångsbestämmelser och följdlagstiftning till äktenskapsbalken vill utskottet påpeka att det självfallet hade varit värdefullt om en proposition med förslag till sådan lagstiftning kunde ha behandlats av riksdagen i samband med förslaget till äktenskapsbalk. En lagrådsremiss med förslag till övergångsbestämmelser och följdlagstiftning liksom lagrådets yttrande över förslaget har emellertid varit tillgängliga för utskottet vid ärendets behandling. Utskottet har därmed kunnat överblicka konsekvenserna av äktenskapsbalken för de äktenskap som redan ingåtts då balken träder i kraft. Något hinder för riksdagen att nu ta ställning till förslaget till äktenskapsbalk kan därför inte anses föreligga.

Med det anförda förordar utskottet att en reform av äktenskapslagstiftningen och ärvdabalken genomförs med i huvudsak den inriktning som föreslås i propositionen. Utskottet avstyrker således motion L110 i denna del. Frågan om införande av en lag för sambor och motionärernas avslagsyrkande i motsvarande del behandlar utskottet i ett senare avsnitt.

I motion 1986/87:L102 (m) riktas kritik mot den *språkliga utformningen av ÄktB*. Språket saknar enligt motionären rytm och spänst. Motionären vänder sig bl. a. mot bruket av obestämd artikel framför substantiven. Motionären kritiserar också att man i lagtexten ändrar ordningsföljden i de invanda och traditionella begreppsparen "man och kvinna" eller "man och hustru" till "kvinna och man" eller "kvinnan och mannen". Motionären betecknar detta som ett uttryck för "jämställdhetsklåfingrighet". I motionen riktas vidare kritik mot att man i sin iver att inte beteckna make enbart med han byter ut de personliga pronomina han och hon liksom hans och hennes mot denne resp. dennes. Motionären påtalar därvid att lagskrivaren inte lyckats i sitt uppsåt att använda könsneutrala ord eftersom pronomenet denne är ett fullvärdigt maskulint sådant. Dessutom används pronomenet på ett sätt som enligt motionären inte överensstämmer med värdat språkbruk. Motionären yrkar (yrkande 4) att en översyn av lagtextens *språkliga utformning* skall ske.

Utskottet kan inte instämma i motionärens allmänna kritik mot den *språkliga utformningen av ÄktB*. När det gäller frågan om substantivens form kan utskottet dessutom konstatera att författningstexten utformats i enlighet med de riktlinjer som numera tillämpas. Utskottet ser det vidare som en fördel att utformningen av lagtexten ligger i linje med strävandena mot en ökad jämställdhet mellan kvinnor och män i samhället.

Utskottet kan således inte ställa sig bakom motionärens krav på en *språklig omarbetning* av den föreslagna lagstiftningen i dess helhet. Med anledning av motionärens påpekanden bör emellertid en redaktionell ändring ske av 5 kap. 2 § och 6 kap. 3 § ÄktB. Även 8 kap. 3 § ÄktB bör jämkas i *språkligt hänseende*. Till detta lagrum återkommer utskottet nedan. Utöver dessa ändringar bör motion L102 yrkande 4 inte föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

I propositionen föreslås som tidigare nämnts att nuvarande regler om äktenskapets ingående förs över till ÄktB med vissa språkliga och tekniska förändringar. Detta innebär att äktenskapet även i fortsättningen skall ingås genom vigsel. Vigseln skall föregås av hindersprövning, dvs. prövning av huruvida det föreligger hinder mot äktenskap. Hindersprövningen skall liksom nu förctas av pastorsämbetena i församlingarna. Om pastorsämbetet finner att hinder inte föreligger skall ämbetet på begäran av part utfärda intyg om detta.

I motion 1986/87:L103 (c) framhålls att de regler som gällde tidigare om lysning gav offentlighet åt prövningen av äktenskapshinder. Lysningen förstärkte också, enligt motionären, allvaret i beslutet att ingå äktenskap samt gav beslutet en högtidlig inramning. Motionären yrkar (yrkande 1) mot denna bakgrund att äktenskapsbalkens regler om hindersprövning kompletteras med krav på offentliggörande av hindersprövningen, t. ex. genom lysning eller annonsering.

Utskottet erinrar om att lysningen fram till år 1968 ingick som ett led i hindersprövningen. Lysningen innebar att de blivande makarnas avsikt att ingå äktenskap kungjordes i kyrkan tre söndagar i rad, så att allmänheten skulle kunna komma med upplysning om äktenskapshinder. Skälen för att lysningsförfarandet avskaffades år 1968 var bl. a. att lysningen fick antas vara av utomordentligt ringa betydelse för hindersprövningens tillförlitlighet och att lysningsförfarandet ibland kunde vålla olägenheter, t. ex. genom den publicitet som de trolovade kunde ha goda skäl att vilja undvika (prop. 1968:136, 1LU 1968:49). Departementschefen anmärkte i propositionen att ingenting skulle hindra att lysningen bevarades som tradition om det fanns intresse för detta och om kyrkan ville lämna sin medverkan.

Enligt utskottets mening har de skäl som föranledde att lysningsinstitution utmönstrades ur lagstiftningen fortfarande bärkraft. Någon anledning att nu återinföra någon form av offentliggörande av hindersprövningen kan utskottet inte finna. Utskottet avstyrker således bifall till motion L103 yrkande 1.

De i propositionen föreslagna reglerna om äktenskaps ingående föranleder i övrigt inte något uttalande från utskottets sida. Utskottet tillstyrker att de införs i ÄktB.

Äktenskapsskillnad

I propositionen föreslås att gällande regler om äktenskapsskillnad förs över till ÄktB. Dessa innebär i korthet att makar i princip har rätt till omedelbar äktenskapsskillnad. Om endast en av makarna vill skiljas eller om någon av makarna har barn under 16 år skall skilsmässan dock föregås av en betänketid på minst sex månader.

I motion 1986/87:L103 (c) understryks att familjestabiliteten har ett stort värde. För att undanröja risken för ööverlagda beslut och därmed ge ökad trygghet åt en svagare part bör enligt motionären en generell betänketid införas. Motionären yrkar (yrkande 2) att ÄktB ändras i enlighet härmed.

Utskottet erinrar om att nuvarande regler om äktenskapsskillnad kom till i samband med 1973 års reform av äktenskapsrätten. Tidigare hade gällt att äktenskapsskillnad i princip skulle föregås av hemskillnad under minst ett år. I lagstiftningsärendet (prop. 1973:32, LU 1973:20) framhöll utskottet bl. a. att hemskillnaden, som i mellan 70 och 80 % av fallen slutade i äktenskapsskillnad, lätt framstod som en onödig fördröjning av en under alla omständigheter oundviklig upplösning av äktenskapet. Detta förhållande var enligt utskottet särskilt tydligt om en av makarna eller kanske båda ville ingå nytt äktenskap. Med anledning av motioner med samma syfte som den nu aktuella tog utskottet också upp frågan om en obligatorisk betänketid. Utskottet framhöll i detta sammanhang att grundprincipen om äktenskapets frivillighet ledde till att makar borde kunna få äktenskapet upplöst utan någon tidsutdräkt. Endast om speciella skäl talade därför borde man frågå denna grundprincip. Utskottet anförde också på närmare angivna skäl att det endast undantagsvis kunde komma i fråga att, i de fall då makar var ense om att skiljas, tala om förhastade beslut från makarnas sida. Om makarna inte hade minderåriga barn, då speciella hänsyn måste tas, kunde det enligt utskottet inte vara rimligt att en mycket ringa risk för förhastade beslut skulle fördröja en upplösning av äktenskapet i den stora majoritet av skilsmässofall, där några förhastade beslut inte förelåg.

Utskottet anser att det inte finns anledning för riksdagen att nu ändra uppfattning i frågan. Utskottet tillstyrker därför propositionen i detta avseende och avstyrker motion L 103-yrkande 2.

Bodelning mellan makar

I förevarande avsnitt behandlas de nya bodelningsregler som föreslås i propositionen. Vissa särskilda frågor rörande bodelning med anledning av den ena makens död behandlas dock i ett avsnitt efter reglerna om makes arvsrätt.

Sedan ett äktenskap har upplösts genom äktenskapsskillnad skall bodelning förrättas mellan makarna. Bodelning skall också ske då det dömts till boskillnad mellan makarna samt i princip även då äktenskapet upplöses genom ena makens död. Bodelning sker genom att makarna i ett avtal kommer överens om hur egendomen skall fördelas mellan dem. Bodelning kan även förrättas av en särskild bodelningsförrättare. Denne förordnas av domstol på begäran av någon av makarna.

Närmare regler om bodelning finns i 13 kap. GB. Delningen skall omfatta makarnas giftorättsgods, dvs. i princip all egendom som inte är makes enskilda egendom. Innan delning sker skall vardera maken av sitt giftorättsgods – så långt det räcker – tilldelas så mycket egendom som behövs för att täcka hans eller hennes skulder. Vissa undantag från denna skuld-täckningsregel finns dock. Vad som därefter återstår av makarnas giftorättsgods, dvs. varje makes nettoförmögenhet, läggs sedan samman och delas lika mellan makarna.

I 13 kap. 12 a § GB ges en möjlighet till avsteg från likadelningsprincipen. Enligt denna regel skall likadelningsprincipen frångås vid bodelning med anledning av äktenskapsskillnad om en tillämpning av den skulle leda

till ett resultat som framstår som uppenbart obilligt med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden och den tid äktenskapet varat. Om likadelningsprincipen inte skall tillämpas skall delningen ske efter annan grund som är skälig. En make kan dock inte erhålla mer än som svarar mot hans eller hennes giftorättsgods.

De nämnda reglerna kompletteras av vissa bestämmelser om makes rätt till vederlag. GB ger makarna rätt att – med vissa undantag (de s. k. rådighetsinskränkningarna) – fritt förfoga över sitt giftorättsgods under äktenskapet. Var och en av makarna är dock skyldig att vårda sitt giftorättsgods så att det inte otillbörligen minskas till den andra makens nackdel (6 kap. 3 § GB). Denna skyldighet sanktioneras av de s. k. vederlagsreglerna i 13 kap. 5–7 §§. Enligt dessa regler skall en make, vars intressen på ett otillbörligt sätt har åsidosatts av den andra maken, kompenseras vid bodelningen så att resultatet blir i huvudsak detsamma som om den andra maken inte på detta sätt hade brutit mot sin vårdnadsplikt. En make kan också få kompensation i det motsatta fallet när han eller hon har använt sin enskilda egendom till att öka värdet av sitt giftorättsgods (13 kap. 8 §).

De redovisade reglerna avser den beloppsmässiga fördelningen av makarnas tillgångar. Hur egendomen rent faktiskt skall fördelas mellan makarna, dvs. vilka lösören, kapitaltillgångar m. m. varje make skall få på sin lott, regleras av särskilda bestämmelser. Till denna fråga återkommer utsköttet nedan.

Enligt förslaget till ÄktB skall bodelning även i framtiden ske då äktenskapet upplöses genom äktenskapsskillnad eller den ena makens död. I propositionen föreslås att boskillnadsinstitutet avskaffas. I stället införs en möjlighet för makarna att – om de är överens om det – göra bodelning utan samband med äktenskapets upplösning. Till skillnad från nuvarande ordning blir egendom inte enskild efter en sådan bodelning.

ÄktB bygger liksom GB på principen att makarnas giftorättsgods skall delas lika mellan dem sedan varje make erhållit täckning för sina skulder. Skuldtäckning skall normalt ske ur giftorättsgödet (11 kap. 2 § ÄktB). Är skulderna förenade med särskild förmånsrätt i enskild egendom eller har de eljest särskild anknytning till enskild egendom, t. ex. skulder för underhåll av en fastighet som är enskild egendom, får en make dock täckning för skulden ur sitt giftorättsgods endast i den mån värdet av den enskilda egendomen inte räcker till för betalning av skulden. De föreslagna skuldtäckningsreglerna överensstämmer i huvudsak med motsvarande bestämmelser i GB. De allmänna bestämmelserna i GB om makes rätt till vederlag vid bodelning saknar däremot direkt motsvarighet i ÄktB. Endast för det fall att en make inför en förestående äktenskapsskillnad företagit mot den andra maken illojala transaktioner föreslås en vederlagsregel. Denna bestämmelse (11 kap. 4 § ÄktB) innebär att bodelningen skall korrigeras om den ena maken inom ett år före ansökan om äktenskapsskillnad genom gåva avhänt sig giftorättsgods i inte obetydlig omfattning eller använt sitt giftorättsgods till att öka värdet av sin enskilda egendom. Korrigeringen skall göras så att man vid bodelningen beräknar den andra makens andel i boet som om det ifrågavarande giftorättsgödet alljämt hade funnits kvar.

I propositionen föreslås vidare att likadelningsprincipen skall kunna

frångås i större utsträckning än vad den nuvarande bestämmelsen i 13 kap. 12 a § GB ger möjlighet till. I 12 kap. 1 § ÄktB har sålunda tagits in en regel, enligt vilken en make vid bodelningen kan få behålla mera av sitt giftorättsgods än som följer av likadelningsprincipen i de fall en likadelning skulle framstå som oskälig med hänsyn särskilt till äktenskapets längd men även till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Den nya jämningsregeln gäller inte vid bodelning med anledning av makes död.

Liksom 13 kap. 12 a § GB har den nya regeln betydelse endast för den make som har mer giftorättsgods än den andra maken. Med stöd av bestämmelsen kan maken helt eller delvis förhindra att en förmögenhetsöverföring sker till den andra maken. Jämningsregeln i 12 kap. 1 § ger dock inte maken rätt att vid bodelningen få ut mer än värdet av hans eller hennes giftorättsgods. En särskild regel (12 kap. 3 §) om jämkning av äktenskapsförord föreslås också i propositionen.

Utskottet delar departementschefens uppfattning att boskillnadsinstitutet bör kunna avskaffas och ersättas av en rätt för makarna att förrätta bodelning under äktenskapets bestånd: Genom denna möjlighet till bodelning tillgodoses det behov som makarna kan ha av att under äktenskapet reda upp sina egendomsförhållanden eller att lösa upp den ekonomiska sammanflätningen dem emellan och åstadkomma att vardera maken blir ekonomiskt självständig. Det kan påpekas att efter en sådan bodelning kan giftorättsgodset förvandlas till enskild egendom genom äktenskapsförord och därmed kan i praktiken uppnås samma resultat som boskillnadsinstitutet medför. Utskottet tillstyrker således propositionen i denna del.

Utskottet ställer sig vidare bakom förslaget i propositionen att bodelningsreglerna i ÄktB skall bygga på likadelningsprincipen. Även om det med hänsyn till strävandena mot ökad jämställdhet mellan kvinnor och män kan finnas anledning att överväga andra delningssystem som i högre grad ger uttryck för makarnas självständighet och jämställdhet i ekonomiskt och rättsligt hänseende, finner utskottet att likadelningsprincipen har sådana fördelar att den inte bör överges. Med likadelning uppstår sålunda generellt sett inte risker för att kvinnorna missgynnas. Som utskottet tidigare berört har nämligen kvinnorna som grupp alltjämt lägre inkomster än männen och andra delningssystem kan innebära risker för att de vid bodelning får ett sämre utbyte. Ett betydande värde ligger också däri att likadelning är en sedan länge bland allmänheten välkänd delningsgrund. Ett tungt vägande skäl för ett bibehållande av likadelningsprincipen är också intresset av nordisk rättslikhet.

Enligt utskottets mening bör således likadelning av makarnas giftorättsgods alltjämt vara huvudregeln. En strikt tillämpning av likadelningsprincipen kan emellertid i många situationer leda till resultat som inte ter sig rättvisa och rimliga. Så är t. ex. fallet då en make förfogat över sitt giftorättsgods på ett sätt som framstår som otillbörligt med hänsyn till den andra makens intressen. Syftet med de nuvarande vederlagsreglerna i GB är bl. a. att man skall kunna få till stånd en mera rättvis bodelning när den ena maken minskat sitt giftorättsgods genom transaktioner som är illojala mot den andra maken. Som närmare redovisas i propositionen är dock

dessa regler inte längre ändamålsenliga och de tillämpas numera knappast alls. Någon anledning att i ÄktB föra in vederlagsregler som i likhet med GB:s generellt riktar sig mot en makes transaktioner under äktenskapet kan utskottet därför inte finna. Däremot synes det fortfarande finnas ett behov av en möjlighet att korrigera bodelningsresultatet med hänsyn till transaktioner som en make företagit inför en förestående äktenskapsskillnad. I likhet med departementschefen anser utskottet därför att en regel bör tas in i ÄktB som medger att en make vid bodelningen får kompensation för att den andra maken en viss tid före ansökan om äktenskapsskillnad minskat sitt giftorättsgods genom vederlagsfria överlåtelser eller därmed jämförbara förfoganden. Tidsgränsen bör bestämmas till ett år.

Utskottet vill tillägga att de särskilda jämningsreglerna som föreslås i propositionen (12 kap. 1 och 3 §§ ÄktB) i vissa fall kan tillämpas för att korrigera bodelningsresultatet när en make under en lång tid före separationen systematiskt minskat sitt giftorättsgods till nackdel för den andra maken. Det sagda gäller inte minst när maken använt giftorättsgodset för att öka värdet av sin enskilda egendom. Som utskottet kommer att utveckla närmare i det följande bör i sådana fall det äktenskapsförord varigenom egendomen gjorts till enskild kunna jämkas.

Också andra omständigheter än förekomsten av illojala transaktioner kan enligt utskottets mening föranleda att en likadelning ger ett oskäligt resultat. När ett äktenskap varat under endast en kortare tid kan det sålunda framstå som oskäligt att den ena maken skall ha rätt till hälften av den andras giftorättsgods. Detta gäller särskilt när den sistnämnda maken fört med sig betydande tillgångar in i äktenskapet. Oavsett äktenskapets längd kan en likadelning vidare framstå som mindre tillfredsställande när den ena maken under äktenskapet, t. ex. genom arv, förvärvat egendom av stort värde. I de angivna fallen får likadelningsprincipen till följd att man som det brukar sägas i dagligt tal "kan skilja sig till pengar". Som närmare redovisas i propositionen (s. 45) ger den nuvarande regeln i 13 kap. 12 a § GB mycket begränsade möjligheter att göra avsteg från denna princip och därmed uppnå ett mera rimligt bodelningsresultat. Regeln utnyttjas inte heller i någon nämnvärd utsträckning.

I syfte att vidga möjligheterna att korrigera bodelningsresultatet föreslog familjelagssakkunniga att det vid sidan av en mera allmän jämningsregel skulle införas en särskild bestämmelse som tog sikte på kortvariga äktenskap. Regeln innebar i huvudsak att vid äktenskap som varat kortare tid än tio år skulle normalt endast så stor del av vardera makens nettoförmögenhet delas som svarade mot den del av tioårstiden som äktenskapet varat. Vid exempelvis ett äktenskap som varat fem år skulle således hälften av nettoförmögenheten ingå i delningen. I propositionen har emellertid valts en annan lösning, nämligen en mera allmänt hållen jämningsregel som särskilt tar sikte på de kortvariga äktenskapen men också medger jämkning i andra fall då det är oskäligt att en make skall behöva dela med sig av sitt giftorättsgods.

Utskottet, som delar uppfattningen att det finns ett behov av vidgade jämningsmöjligheter, anser att en regel av den typ som förordas i propositionen är att föredra framför familjelagssakkunnigas förslag. Då kortvariga

äktenskap upplöses kan det visserligen vara både enkelt och naturligt för parterna att tillämpa en sådan schablonregel som familjelagssakkunniga föreslog. En nackdel med en fast schablonregel är emellertid att den bara tar hänsyn till äktenskapets längd. När det gäller makars bostad och bohag som anskaffats för gemensamt bruk kan en sådan regel ofta ge ett otillfredsställande resultat. I likhet med departementschefen anser utskottet nämligen att bostad och bohag normalt inte bör bli föremål för schablonartad jämkning. Utskottet vill vidare peka på de svårigheter som kan uppkomma att inom ramen för en fast schablonregel ta hänsyn till frågan huruvida ett samboende före äktenskapet – något som numera vanligen förekommer – skall beaktas.

Den i propositionen förordade regeln ger även den utrymme för att tillämpa en schablonregel samtidigt som den medger ett hänsynstagande till de nyss angivna omständigheterna liksom förhållandena i övrigt i det enskilda fallet. Vad som i propositionen anförs angående tillämpningen av en schablonregel som riktvärde för jämkning föranleder inte några erinringar från utskottets sida. Detta innebär att utskottet delar uppfattningen att med kortvariga äktenskap bör i förevarande avseende förstås äktenskap som inte varat mer än fem år. Har makarna före äktenskapet bott tillsammans bör denna tid räknas in.

Som redovisats ovan skall jämkning enligt 12 kap. 1 § ÄktB också kunna ske med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. I två av de skrivelser som inkommit i ärendet har gjorts gällande att jämkningsregeln i 12 kap. 1 § ÄktB inte fått en helt tillfredsställande utformning. Enligt skrivelserna kan det finnas ett behov av att jämka bodelningsresultatet till förmån inte bara för den make som har mest giftorättsgods utan också för den andra maken. I en av skrivelserna nämns som exempel att den sistnämnda maken har fått en rehabiliteringsersättning utbetald till sig som bör hållas utanför bodelningen eller använt enskild egendom för att öka giftorättsgodsets värde, något som bör tillgodoräknas honom eller henne. I den andra skrivelsen framhålls att sloandet av vederlagsreglerna i GB innebär en försämring för den ekonomiskt svagare maken. Har den andra maken förslösat stora delar av sitt giftorättsgods bör en jämkning kunna ske så att den ekonomiskt svagare får kompensation härför.

En näraliggande fråga tas upp i motion 1985/86:L203 (vpk). Motionären framhåller att vid personskador den skadelidande ofta får ett större engångsbelopp som ideellt skadestånd. Är den skadelidande gift och har makarna inte genom äktenskapsförord bestämt att tillgången skall vara enskild egendom kommer skadeståndsbeloppet efter utbetalning att ingå i den skadelidandes giftorättsgods. Skiljer sig makarna får den skadelidande vid bodelningen avstå hälften av skadeståndsbeloppet. I motionen hänvisas också till att handikappfordon som erhållits med s. k. bilstöd kan utgöra giftorättsgods. Motionären anser att sådant fordon liksom skadestånd i form av engångsbelopp alltid bör behandlas som enskild egendom. Detsamma bör gälla i fråga om egendom som trätt i stället för skadeståndsbelopp. Motionären yrkar att förslag till lagändring i enlighet med det anförda skall föreläggas riksdagen.

Med anledning av vad som sålunda anförts i skrivelserna och motionen vill utskottet erinra om att en tillämpning av likadelningsprincipen medför att den av makarna som har den svagare ekonomin vid bodelningen får ut egendom till större värde än hans eller hennes giftorättsgods. Den maken kan dock – med bortseende från det resultat som en tillämpning av vederlagsreglerna kan ge i det enskilda fallet – aldrig tillskiftas mer än hälften av makarnas behållna nettoförmögenhet i form av giftorättsgods. Har makarnas egendomsförhållanden under äktenskapet ändrats så att den från början förmögnare maken vid bodelningen har kvar giftorättsgods till ett lägre värde än den andra maken, kan den sistnämnda vid en tillämpning av den nya jämningsregeln i 12 kap. 1 § ÄktB undgå att behöva dela med sig av sitt giftorättsgods. Jämfört med nuvarande ordning ger 12 kap. 1 § maken en betydande fördel i den berörda situationen. För den vid bodelningstillfället ekonomiskt svagare maken innebär regeln en garanti för att han eller hon i vart fall alltid får behålla sitt giftorättsgods.

Att såsom förordas i en av skrivelserna införa en jämningsregel som inte bara skulle tillåta en make att få behålla mer av sitt giftorättsgods än som följer av likadelningsprincipen utan också skulle medge att bodelningsresultatet korrigerades i andra avseenden med hänsyn till den ena makens transaktioner under äktenskapet skulle enligt utskottets mening föra för långt. En sådan ordning skulle nämligen kunna leda till att den ekonomiskt starkare maken fick avstå från mera av sitt giftorättsgods än vid en likadelning. Den ekonomiskt svagare skulle å andra sidan kunna riskera att behöva dela med sig av sin egendom. Mot en mera vidsträckt jämningsregel talar också att det skulle vara svårt att dra upp sådana riktlinjer för en jämkning att bestämmelserna kunde tillämpas praktiskt och utan de olägenheter som är förknippade med vederlagsreglerna i GB. Vidare skulle regelsystemet ytterligare kompliceras. Det bör även påpekas att de nuvarande vederlagsreglerna, som utskottet framhållit ovan, saknar praktisk betydelse i dag.

Utskottet kan på grund av det anförda inte finna att ett slopande av vederlagsreglerna bör föranleda att 12 kap. 1 § ÄktB ges ett vidsträcktare tillämpningsområde än som föreslås i propositionen. Däremot kan utskottet i och för sig ha förståelse för tanken att en make vars giftorättsgods ökat i värde på bekostnad av enskild egendom bör kunna kompenseras härför. Det sagda gäller oavsett om det är den ekonomiskt starkare eller svagare maken som minskat sin enskilda egendom. En vederlagsregel som ger sådan compensation finns för närvarande i GB. Liksom övriga vederlagsregler i GB torde emellertid denna bestämmelse i dag sakna betydelse. Orsakerna härtill kan vara flera. En anledning kan vara att det ofta är svårt att i efterhand utreda hur pass stor del av värdeökningen av giftorättsgodset som är att hänföra till den enskilda egendomen. I många fall kan det också förhålla sig så att makarna själva finner det rimligt och rättvist att giftorättsgodset oavsett hur det finansierats delas lika. En make som disponerar över sin enskilda egendom för att öka giftorättsgodset torde vidare oftast ha fullt klart för sig vilka verkningarna blir och det kan då te sig stötande att maken senare skall kräva compensation för minskningen av den enskilda egendomen. Båda makarna kan också ha bidragit till

anskaffningen av egendom för familjens gemensamma bruk, den ena genom att betala med enskild egendom och den andra med giftorättsgods. Även i dessa fall kan en likadelning framstå som naturlig. Det anförda leder utskottet till den uppfattningen att enbart den omständigheten att en makes giftorättsgods ökats på bekostnad av den enskilda egendomen inte annat än i rena undantagsfall torde kunna åberopas till stöd för jämkning enligt den nya regeln i 12 kap. 1 § ÄktB. En annan sak är att det i den angivna situationen kan uppkomma fråga om jämkning av äktenskapsförord. Till denna fråga återkommer utskottet nedan. Om således jämkning enligt 12 kap. 1 § ÄktB i det berörda fallet sällan kan ske till förmån för den make som har mer giftorättsgods än den andra finns det knappast anledning att inom ramen för en mera vidsträckt jämningsregel ge den ekonomiskt svagare maken större jämningsmöjligheter. Den ekonomiskt svagare får ju i allmänhet som nämnts en förmögenhetsökning genom bodelningen och riskerar aldrig att behöva avstå från sitt giftorättsgods. En jämningsregel som tog sikte på den make som har det mindre värdefulla giftorättsgodset skulle således inte ha någon praktisk betydelse.

Något annorlunda ställer sig saken då det är fråga om rehabiliteringsersättning och liknande tillgångar som ingår i giftorättsgodset. För den ekonomiskt svagare maken gäller emellertid här liksom eljest att han eller hon vid bodelningen i allmänhet får ut mer än vad som svarar mot hans eller hennes giftorättsgods och aldrig mindre än värdet av giftorättsgodset. För den make som har mer giftorättsgods än den andra kan däremot den situationen uppstå att han eller hon vid en bodelning måste dela med sig av den tillgång som exempelvis en rehabiliteringsersättning utgör. Om ersättningen på detta sätt skall delas upp kan syftet med den äventyras. I propositionen nämns därför som ett exempel på en jämkningssituation att den ena maken en tid före en skilsmässa erhållit en rehabiliteringsersättning eller annat sådant skadestånd. Enligt utskottets mening kan härmed jämställas det av motionären anförda exemplet med handikappfordon. Såväl när det gäller ersättningar av berörd art som mera kostsamma handikapphjälpmedel kan det vara oskäligt mot den make som uppburit ersättningen eller fått stöd till anskaffande av hjälpmedlet att värdet av tillgången skall delas upp vid bodelningen. Skäl till jämkning kan vidare finnas då den ena maken en tid före skilsmässan till sig fått utbetalt skadeståndsbelopp som är hänförligt till personskada eller integritetskränkning. Vid en bedömning av om en likadelning är oskälig i sådant fall måste man emellertid beakta orsakerna till att den make som fått skadeståndet har en större nettoförmögenhet än den andra. Har exempelvis den sistnämnda varit tvungen att i betydande utsträckning förbruka sina tillgångar för att klara familjens försörjning under den skadade makens sjukdomstid kan detta tala mot en jämkning. I fråga om jämkning med hänsyn till utbetalade skadestånd och medel som anvisats för särskilt angivet ändamål bör som framhålls i propositionen de principer som ligger bakom utmättningsfriheten för sådana belopp kunna ge vägledning. Utskottet vill dock påpeka att det för utmättningsfrihet gällande kravet på att medlen hålls avskilda inte torde böra tillämpas i bodelningssituationen. Den uppställda tidsgränsen på två år från utbetalningen för utmättningsfrihet bör

enligt utskottets mening ses som endast ett riktmarke. Även utbetalningar som ligger längre tillbaka i tiden bör kunna föranleda jämkning.

Vid jämkning i de nu berörda fallen liksom då jämkning eljest sker med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden bör huvudprincipen vara att likadelningsprincipen får frångås bara då det finns en betydande skillnad mellan makarnas nettoförmögenheter. Jämkning på grund av förekomsten av rehabiliteringsersättning eller annat sådant skadestånd samt av handikappfordon kan dock, om makarna levit under tämligen enkla förhållanden, kanske böra ske även då skillnaden mellan nettoförmögenheterna inte är så stor. Vid tillämpning av jämkningsregeln måste emellertid en helhetsbedömning alltid ske, varvid samtliga omständigheter skall vägas in.

Med det anförda tillstyrker utskottet bifall till propositionen i denna del. Ställningstagandet innebär att motionärens önskemål får anses i huvudsak tillgodosett. Någon riksdagens vidare åtgärd med anledning av motionen är därför inte påkallad.

Jämkning av äktenskapsförord

Som tidigare berörts föreslås i propositionen att i ÄktB förs in en regel (12 kap. 3 §) om jämkning av äktenskapsförord. Någon motsvarande bestämmelse finns inte i GB. Ett äktenskapsförord kan emellertid för närvarande jämkas med stöd av reglerna i 3 kap. avtalslagen. Enligt 36 § avtalslagen kan avtalsvillkor jämkas eller lämnas utan avseende om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt. Vid tillkomsten av 36 § (prop. 1975/76:81 s. 113) framhölls att bestämmelsen bör vara analogt tillämplig på äktenskapsförord. Enligt den nu föreslagna regeln i ÄktB, som utformats med 36 § avtalslagen som förebild, skall villkor i ett äktenskapsförord kunna jämkas eller helt lämnas utan avseende vid bodelningen om villkoret är oskäligt med hänsyn till förordets innehåll, omständigheterna vid dess tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt. Genom jämkning kan enskild egendom i större eller mindre utsträckning dras in i bodelningen och behandlas som giftorättsgods.

I motion 1986/87:L401 (m) yrkas (yrkande 1) avslag på propositionen såvitt avser 12 kap. 3 § ÄktB. Motionären hävdar att förslagen i propositionen i olika avseenden inskränker avtalsfriheten. Den föreslagna jämkningsregeln i 12 kap. 3 § är ett exempel härpå. Motionären framhåller med hänvisning till de uttalanden som görs i propositionen att jämkningsregeln inbjuder till osäkerhet och godtycke. Medan 36 § avtalslagen är avsedd att tillämpas endast vid mera extrema situationer kommer bestämmelsen i ÄktB enligt motionären att kunna åberopas vid alla fall av mera påtaglig snedfördelning av egendomsmassorna. Motionären anser att de ekonomiska verkningarna av ett avtal måste också i äktenskap vara förutsebara och beständiga. Lagstiftaren saknar, fortsätter motionären, anledning att hindra makar från att komma överens om fullständig egendomsåtskillnad i äktenskapet.

Även motionärerna i motion 1986/87:L101 (c) framhåller att makar måste ha möjlighet att komma överens om fullständig eller partiell egendomsåtskillnad i äktenskapet. Vidare måste de kunna lita på att ingångna avtal respekteras. Motionärerna stöder uppfattningen att en jämningsregel bör föras in i ÄktB men anser att departementschefens uttalanden leder till att jämningsregeln kommer att tillämpas alltför generöst. Enligt motionärernas uppfattning skall jämningsmöjligheterna utnyttjas restriktivt och endast då speciella skäl talar för det. Utgångspunkten bör således vara att ingångna avtal skall hållas. Motionärerna yrkar (yrkande 2) att riksdagen genom motivuttalande klargör att 12 kap: 3 § ÄktB skall tillämpas i enlighet med de i motionen angivna principerna.

Enligt utskottets mening finns det även i framtiden ett behov av en möjlighet till jämkning av oskäliga äktenskapsförord. Detta gäller särskilt för sådana fall då en ekonomiskt svagare make riskerar att stå helt eller nästan helt egendomslös efter ett kanske långvarigt äktenskap. Utskottet ser det som en fördel att en särskild jämningsregel förs in i ÄktB i stället för att som hittills varit fallet jämkning skall ske med analog tillämpning av allmänna avtalsrättsliga regler.

Som framhålls i propositionen och motionerna bör jämningsregeln utnyttjas restriktivt. Syftet med bestämmelsen är inte heller att ge mera vittgående jämningsmöjligheter än som följer av 36 § avtalslagen. Utgångspunkten bör vara att äktenskapsförordet är ett uttryck för två självständiga individers gemensamma vilja och därför bör respekteras. Jämkningsregeln måste enligt utskottets mening bygga på en helhetsbedömning vid bodelningen av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Oskäligheten kan ha funnits från början eller vara en följd av senare inträffade förhållanden. Ett ursprungligen fullt berättigat villkor i ett äktenskapsförord kan sålunda tänkas komma att på grund av olika händelser under äktenskapet missgynna den ena maken i så hög grad att en tillämpning av det framstår som oskälig. Omständigheter som bör vägas in vid helhetsbedömningen är bl. a. behovet av skydd för en ekonomiskt svagare make, utvecklingen av makarnas förmögenhetsbild och makarnas inbördes ekonomiska relationer. En annan omständighet som bör kunna beaktas är om en make i betydande utsträckning använt sin enskilda egendom för att tillgodose familjens försörjningsbehov eller för att öka sitt giftorättsgods. Har den andra maken inte gjort några motsvarande dispositioner utan behållit sin enskilda egendom intakt kan detta vara en omständighet som talar för jämkning. Detsamma kan gälla när den ena maken under äktenskapet systematiskt ökat sin enskilda egendom på bekostnad av giftorättsgodset. I båda fallen måste dock hänsyn tas till värdet av vardera makens giftorättsgods. Även om omständigheterna är sådana att äktenskapsförordet kan anses oskäligt bör jämkning komma i fråga endast när förordet i betydande grad missgynnar den ena maken. En ytterligare förutsättning för jämkning bör vidare vara att egendom i större omfattning gjorts till enskild och att detta leder till en påtaglig snedfördelning mellan makarnas tillgångar relativt sett. Har makarna begränsade tillgångar innebär detta att jämkning kanske bör ske även om den enskilda egendomen räknad i absoluta tal inte har så högt värde. Om makarna däremot har en mycket god ekonomi bör

det krävas att den ena makens enskilda egendom uppgår till större belopp för att jämkning skall kunna ske. En helhetsbedömning av makarnas ekonomiska situation måste dock som framhålls i propositionen alltid göras.

När enskild egendom genom jämkning dras in i bodelningen innebär det att den i princip kan tas i anspråk för täckning av makens skulder vid beräkningen av andelarna i boet. Effekten kan då bli att någon ökning av nettobehållningen inte uppstår. Jämkning bör i sådana fall underlåtas. Endast i sådana situationer då jämkningen får någon positiv effekt på nettobehållningen bör jämkning ifrågakomma. Utskottet vill vidare understryka vad som uttalas i propositionen, nämligen att en jämkning inte får innebära att en makes egendom överförs till den andra maken till nackdel för den förstnämndes borgenärer.

Den föreslagna jämningsregeln är avsedd att tillämpas också vid bodelning som sker med anledning av ena makens död. Bestämmelsen kan härvid åberopas både av den efterlevande maken och den avlidnes rättsinnehavare. Med hänsyn till vad utskottet ovan uttalat torde emellertid jämkning till förmån för rättsinnehavarna kunna ske endast i rena undantagsfall.

Genom vad utskottet sålunda anfört tillgodoses önskemålet i motion L101 yrkande 2. I huvudsak får också syftet med motion L401 i denna del anses tillgodosett. Någon ytterligare åtgärd med anledning av yrkande 1 i motion L401 är inte erforderlig.

Utöver vad ovan anförts beträffande jämningsregeln i 12 kap. 3 § ÄktB vill utskottet påpeka att bestämmelsen ersätter 36 § avtalslagen endast i bodelningssituationen. I övrigt kan bestämmelserna i 3 kap. avtalslagen alltså tillämpas analogt på äktenskapsförord liksom på andra familjerättsliga avtal. När en jämkning av oskäligen äktenskapsförord i fortsättningen skall ske med stöd av 12 kap. 3 § ÄktB innebär det att jämningsfrågan kan aktualiseras endast i samband med en bodelning. En make behöver dock inte ha rätt till bodelning för att kunna åberopa jämningsregeln. Också i sådana fall då någon bodelning inte behöver ske, dvs. när makarna endast har enskild egendom och ingen av dem begär att få överta bostad eller bohag från den andra maken, kan frågan om jämkning av äktenskapsförord tas upp. Av 17 kap. 6 § jämförd med 17 kap. 1 § ÄktB framgår nämligen att jämningsfrågor är en typ av prejudiciella frågor som en bodelningsförrättare skall pröva på begäran av någon av makarna. Är makarna inte överens om att tillämpa jämningsregeln kan en av dem begära att bodelningsförrättare förordnas. Maken har också möjlighet att begära domstols prövning av jämningsfrågan. När ett äktenskap upplöses genom äktenskapsskillnad eller den ena makens död kan alltså frågan om jämkning enligt 12 kap. 3 § ÄktB tas upp till prövning. Under äktenskapets bestånd kan däremot spörsmålet inte aktualiseras eftersom en bodelning, som inte har samband med äktenskapets upplösning, bara får ske om makarna är överens om det.

Med det anförda tillstyrker utskottet bifall till propositionen i aktuell del.

Sedan varje makes andel i den samlade nettoförmögenheten bestämts skall vid bodelningen giftorättsgodset fördelas på lotterna. Huvudregeln enligt GB är att varje make har rätt att på sin lott få sitt eget giftorättsgods så långt det går. GB:s lottläggningsregler kompletteras av lagen (1959:157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad. Enligt den lagen skall vid bodelningen fastighet, hyreslägenhet och bostadsrättslägenhet som varit makarnas gemensamma bostad på begäran tilldelas den make som bäst behöver bostaden, om det med hänsyn också till omständigheterna i övrigt är skäligt. Vid bodelning med anledning av ena makens död gäller övertaganderätten inte för den avlidnes arvingar. Reglerna tillämpas utan inskränkning på bostad som är giftorättsgods och oavsett om den ena maken eller båda står som ägare eller innehavare av bostaden. Är bostaden enskild egendom gäller övertaganderätten bara bostad som innehas med hyres- eller bostadsrätt. Fastighet som är enskild egendom omfattas således inte. Överstiger bostadens värde vad maken har rätt att få på sin lott kan mellanskillnaden betalas kontant.

I gällande rätt finns vidare vissa regler som begränsar en makes rätt att utan andra makens samtycke fritt råda över fastigheter och bostäder (6 kap. 4 och 6 §§ GB samt 5 och 6 §§ lagen med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad). Reglerna i GB förbjuder en make att utan den andra makens samtycke avhända sig eller inteckna fast egendom som den andra maken har giftorätt i och detta oavsett om fastigheten används för bostadsändamål eller ej. En sådan rättshandling som vidtagits utan samtycke kan ogiltigförklaras, om den andra maken väcker talan om det inom viss tid. Enligt reglerna i 1959 års lag skall en uthyrning av en makes fastighet eller lägenhet återgå på talan av den andra maken, om uthyrningen har skett utan dennes samtycke och leder till förfång för denne. Det samma gäller vid överlåtelse eller pantsättning av hyres- eller bostadsrätt. Även i dessa fall skall talan väckas inom viss tid.

För bohag finns inga övertaganderegler i gällande rätt. Vid bodelning med anledning av makes död får den efterlevande maken dock, om den egendom som tillkommer honom eller henne är ringa, ta ut nödigt bohag ur makarnas giftorättsgods, även om det skulle inkräkta på arvingarnas lott. Det finns däremot regler om rådighetsinskränkningar beträffande bohag. Enligt GB får en make inte utan den andra makens samtycke avhända sig eller pantsätta lösören som den senare maken har giftorätt i, om lösörena ingår i det för makarnas gemensamma begagnande avsedda bohaget eller utgör makens nödvändiga arbetsredskap eller är avsedda för barnens personliga bruk.

I propositionen föreslås att reglerna i 1959 års lag tas in i ÄktB (11 kap. 8 §) och utvidgas till att avse också fastighet som är enskild egendom. Till skillnad från 1959 års lag skall dock bara permanentbostäder omfattas. Vidare föreslås att övertaganderätten för den ena maken skall avse även det gemensamma bohaget. Rätten att överta bostad och bohag skall dock inte gälla när det är fråga om egendom som är enskild på grund av föreskrift i testamente eller vid gåva. Har bostaden eller bohaget anskaffats med hjälp av sådan enskild egendom föreligger däremot övertagande-

rätt. Vidare föreslås i propositionen att i ÄktB (7 kap. 5 §) förs in regler om rådighetsinskränkningar motsvarande dem som nu finns i GB och 1959 års lag. I konsekvens med vad som föreslås beträffande övertaganderätt till bostadsfastighet som är enskild egendom föreslås att inte heller sådan fastighet får överlåtas eller pantsättas av den ena maken utan den andras samtycke.

I motionerna 1986/87:L101 (c), 1986/87:L102 (m) och 1986/87:L109 (m) riktas kritik mot den föreslagna ordningen när det gäller bostadsfastighet och bohag som är enskild egendom. Motionärerna anser att principen bör vara att äktenskapsförord liksom andra ingångna avtal skall respekteras. Enligt motionärerna innebär propositionen ett långtgående ingrepp i avtalsfriheten genom att makarna rent faktiskt förhindras att komma överens om fullständig egendomsåtskillnad i äktenskapet. I motionerna L102 och L109 framhålls också att de sociala skäl som kan tala för en övertaganderätt inte har sådan tyngd att de bör tillmätas större betydelse än principen om avtalsfrihet. Motionärerna i dessa två motioner anser att nuvarande ordning bör bestå. Motionärerna i motion L101 yrkar (yrkande 1) att 11 kap. 8 § ÄktB ges en sådan utformning att övertaganderätten inte omfattar enskild egendom. I motion L102 yrkas (yrkande 1) att 7 kap. 5 § och 11 kap. 8 § ÄktB ändras i enlighet med vad som anförts i motionen. Motionärerna i motion L109 yrkar (yrkande 1) att riksdagen avslår propositionen i aktuell del.

Utskottet vill för sin del framhålla att giftorättssystemet innebär en utjämning i ekonomiskt hänseende mellan makarna när äktenskapet upplöses. Finns det bara giftorättsgods i äktenskapet skall sålunda värdet av det i allmänhet delas lika. Om det däremot finns äktenskapsförord om att viss egendom skall vara enskild undantas den egendomen från delningen och en utjämning förhindras. Som tidigare redovisats kan dock äktenskapsförordet jämkas om en tillämpning av det skulle vara oskälig mot den ena maken, och den enskilda egendomen kan därigenom helt eller delvis dras in i bodelningen som om den skulle vara giftorättsgods.

Även om GB ger förutsättningar för en ekonomisk utjämning mellan makarna vid äktenskapets upplösning innebär det inte att en make har någon rätt till det gemensamma hemmet. Utöver vad som följer av 1959 års lag är maken som tidigare nämnts i huvudsak blott berättigad att få ut sådan egendom som maken formellt står som ägare till. I många fall kan det vara så att den ena maken använt sina inkomster till att förvärva bostad och bohag medan den andra förbrukat sina inkomster för familjens uppehälle. Särskilt i långvariga äktenskap uppstår på detta sätt en ekonomisk sammanflätning mellan makarna. Det kan då synas mindre tillfredsställande att den formella äganderätten skall vara utslagsgivande för vilken av makarna som har rätt att få det gemensamma hemmet eller huvuddelen av det på sin lott. Särskilt otillfredsställande blir situationen då ena maken har ett starkt behov av att få behålla hemmet kanske därför att han eller hon skall ha vårdnaden om makarnas gemensamma barn.

Mot bakgrund av det anförda delar utskottet departementschefens uppfattning att en utvidgning av en makes rätt till bostad och bohag, som ägs av den andra maken eller makarna gemensamt, bör genomföras. Motionä-

terna vänder sig inte heller mot den föreslagna ordningen som sådan utan blott mot det förhållandet att den skall omfatta enskild egendom. Att viss egendom gjorts till enskild genom äktenskapsförord medför som ovan berörts att den inte ingår i bodelningen utan förbehålls den make som äger den oavsett hur stort behov den andra maken än må ha av egendomen. Möjligheterna att få till stånd en jämkning av äktenskapsförordet av enbart den anledningen att den andra maken har ett större behov av bostad och bohag som utgör enskild egendom torde enligt utskottets mening vara starkt begränsade. En övertaganderätt som skulle omfatta enbart gifto- rättsgods skulle därmed lätt bli illusorisk, eftersom den kan sättas ur spel genom ett äktenskapsförord. Visserligen kan det hävdas att äktenskapsförordet är ett frivilligt avtal mellan makarna och att de båda därigenom medverkat till att egendomen undandras bodelningen. De framtida konsekvenserna av förordet kan emellertid ofta vara svåra att överblicka. Vad som ter sig rimligt och naturligt då förordet upprättas kan senare på grund av ändrade förhållanden framstå i en helt annan dager. I likhet med departementschefen anser utskottet därför att starka sociala skäl talar för att det minimiskydd som en make bör ges genom reglerna om övertaganderätt inte skall kunna sättas ur spel genom att maken går med på att egendomen får bli enskild och därmed i förväg avstår från skyddet. Reglerna om övertaganderätt bör således gälla också bostad och bohag som blivit den andra makens enskilda egendom genom äktenskapsförord. I konsekvens härmed bör sådan egendom vara underkastad rådighetsinskränkningar.

Utskottet vill tillägga att motionärernas kritik i viss mån torde bygga på en felsyn. Den förordade övertaganderätten innebär inte någon förmögenhetsöverföring från den ena maken till den andra. En förutsättning för att make skall få överta bostad och bohag är nämligen att värdet av det övertagna avräknas på den makens värdeandel av det sammanlagda gifto- rättsgodset eller att egendomens ägare får ersättning på annat sätt, t. ex. genom kontant betalning. Värdet av en makes enskilda egendom minskar således inte. Vad maken däremot går miste om är sin nuvarande rätt att få behålla just den särskilda egendom som gjorts till enskild.

Med det anförda tillstyrker utskottet bifall till propositionen i aktuell del och avstyrker bifall till motionerna L101 yrkande 1, L102 yrkande 1 och L109 yrkande 1.

Gåvor mellan makar

Enligt GB skall gåvor mellan makar för att bli giltiga ske genom äkten- skapsförord som skall registreras i äktenskapsregistret. Vissa undantag finns dock från denna regel. Om givaren häftar i skuld när gåvan blir giltig och inte kan betala skulden svarar den make som tagit emot gåvan i princip för bristen dock högst med det belopp som motsvarar gåvans värde.

I propositionen föreslås (8 kap. 1 § ÄktB) att gåvor mellan makar inte längre skall kräva äktenskapsförord. En gåva skall bli gällande mellan makarna på samma sätt som i allmänhet gäller för gåvor. Gåvan kan också bli gällande mellan dem om gåvan registrerats i äktenskapsregistret. Regi-

streringen får verkan från den dag ansökan om registrering görs hos tingsrätten. För att gåvan skall bli giltig mot givarens borgenärer krävs alltid registrering. Om det för viss slags egendom enligt särskilda författningar krävs inskrivning eller annan registrering för att gåvan skall bli giltig måste också sådan registrering ske för att gåvan mellan makar skall bli gällande mot givarens borgenärer. Sådant krav på registrering finns för närvarande vid förvärv av gruvrätt och registreringspliktiga fartyg.

I 8 kap. 3 § ÄktB har upptagits en regel om gåvomottagarens ansvar för givarens skulder. Som huvudregel föreslås gälla att en make som mottagit en gåva från den andra maken skall svara för den makens skulder dock högst med det belopp som motsvarar gåvans värde. Ansvar är subsidiärt, dvs. först om det kan konstateras att den andra maken inte kan betala borgenärens fordran kan bristen utkrävas av mottagaren. Det krävs vidare att skulden uppkommit innan gåvan blev gällande mot borgenärerna.

Som framhålls i propositionen har gällande regler om gåvor mellan makar den fördelen att de ger givarens borgenärer ett tillfredsställande skydd. Genom registrering skapas en publicitet kring gåvan samtidigt som klarhet skapas om gåvan och tidpunkten för den. Enligt utskottets mening bör av hänsyn till borgenärerna ett krav på registrering fortfarande uppställas som villkor för gåvas verkan mot givarens borgenärer.

När det gäller förhållandet makarna emellan ställer sig saken något annorlunda. Det nuvarande kravet på äktenskapsförord kan i vissa fall leda till oskäliga konsekvenser för mottagaren. Om makarna sålunda felaktigt bedömer att en transaktion mellan dem inte har gåvokaraktär trots att den innefattar ett gåvomoment kan detta leda till att något äktenskapsförord inte upprättas. Givaren eller dennes rättsinnehavare kan då senare göra gällande att rättshandlingen är ogiltig därför att den i själva verket var en gåva som fordrade viss form. Utskottet delar departementschefens uppfattning att det nu bör vara möjligt att tillerkänna gåvor som sker under äktenskapet giltighet mellan makarna trots att det för verkan mot givarens borgenärer alltså bör uppställas särskilda krav. Äktenskapsförord som formkrav bör således kunna slopas och gåvor mellan makar bör i fortsättningen i obligationsrättsligt hänseende kunna följa allmänna regler. För de fall där det kan vara svårt för makarna att visa att gåvan fullbordats bör det införas en möjlighet för makarna att få gåvan att bli gällande dem emellan genom registrering.

Enligt utskottets mening finns det av hänsyn till borgenärerna ett behov av en regel som liksom nuvarande bestämmelser i GB ger dem en möjlighet att vända sig mot den make som mottagit en gåva med sina betalningsanspråk när givaren inte kan fullgöra sina skyldigheter. Den närmare utformningen av den nya bestämmelsen i 8 kap. 3 § ÄktB föranleder inte några erinringar från utskottets sida. Som tidigare nämnts bör dock en viss redaktionell ändring ske av lagtexten. Utskottet vill i förtydligande syfte understryka att paragrafen kan utnyttjas av alla de borgenärer som finns vid den tidpunkt när gåvan blev gällande mot givarens borgenärer dvs. när de erforderliga registreringarna skett. Det är alltså inte bara de vid tiden för gåvans fullbordande existerande borgenärerna utan också de som kommer till under tiden fram till registreringsansökan som omfattas av rätten att vända sig mot givarens make.

Med det anförda tillstyrker utskottet att riksdagen antar 8 kap. förslaget till äktenskapsbalk med den ändringen som ovan förordats.

LU 1986/87:18

Arvsregler

Enligt gällande regler i ÄB om rätt till arv är bröstarvingar, dvs. barn och deras avkomlingar, i första hand berättigade till arv när någon avlidit. Arvet skall fördelas lika mellan bröstarvingarna. Om något barn till den avlidne har dött och efterlämnat barn skall dessa barnbarn till arvlåtaren dela det avlidna barnets lott lika.

Hälften av den arvslott som en bröstarvinge är berättigad till enligt dessa regler kallas hans eller hennes laglott. Laglotten har arvingen alltid rätt att få ut i arv efter arvlåtaren. Skulle arvlåtaren ha testamenterat bort egendom som omfattas av laglottsanspråket, kan bröstarvingen påkalla jämkning av testamentet. Jämkning skall begäras inom sex månader från det att bröstarvingen fick del av testamentet. Sker inte det har bröstarvingen förlorat sin rätt.

Saknar den avlidne bröstarvingar är den avlidnes föräldrar eller – om någon av dem eller båda dött – syskon och deras avkomlingar närmast berättigade till arv (andra arvsklassen). Finns inte någon i andra arvsklassen i livet går arvet i stället till far- och morföräldrar och deras barn (tredje arvsklassen).

Om den döde var gift och inte har några bröstarvingar är den efterlevande maken berättigad till arv före arvingarna i andra och tredje arvsklassen. Änkan eller änklungen får fritt disponera över kvarlåtenskapen under sin livstid men får inte förfoga över den genom testamente, s. k. fri förfoganderätt. När också den andra maken avlider har den först avlidnes arvingar i andra arvsklassen rätt att arva vad den efterlevande maken har fått (3 kap. 1 § ÄB). Detta betecknas efterarv och arvingarna kallas efterarvingar.

När en av makarna i ett äktenskap avlider skall som tidigare nämnts bodelning i princip ske. Sådan bodelning följer vanliga regler, dvs. i allmänhet skall en likadelning ske. Den avlidne makens andel utgör hans eller hennes kvarlåtenskap. I 13 kap. 12 § GB finns en särskild regel om bodelning med anledning av ena makens död. Enligt denna bestämmelse har den efterlevande maken alltid rätt att vid bodelningen få så mycket av makarnas sammanlagda giftorätts gods att det tillsammans med den efterlevandes enskilda egendom motsvarar fyra basbelopp, dvs. för närvarande 96 400 kr. Basbeloppsregeln gäller dock inte om det finns barn som är under 16 år och som inte är också den efterlevandes barn. När makarnas samlade nettoförmögenhet överstiger detta belopp och det inte finns barn som inte är den efterlevandes barn får den efterlevande maken alltså alla tillgångarna i boet. I sådana fall brukar i allmänhet inte någon formenlig bodelning ske. Detsamma gäller när den efterlevande maken ärver kvarlåtenskapen. I sistnämnda fall sker bodelning ofta först sedan den efterlevande avlidit och då för att fastställa hur mycket av de kvarvarande tillgångarna som den efterlevande ärvt och som skall gå vidare till den först

avlidnes efterarvingar och hur mycket som skall tillfalla den efterlevandes arvingar och eventuella testamentstagare.

Familjelagssakkunniga föreslog i sitt betänkande betydande ändringar i ÄB:s regler om rätt till arv. Förslaget innebar bl. a. att rätten till laglott avskaffades: Efterlevande make skulle få sitta i oskiftat bo med rätt att disponera över kvarlåtenskapen. Bröstarvingar efter den först avlidna maken skulle enligt förslaget ha rätt till efter arv. Om en bröstarvinge begärde det senast vid bodelningen och innan bodelningshandlingen skrevs under, skulle han eller hon dock ha rätt att genast få ut sitt arv efter den avlidna maken. Även den efterlevande maken skulle ha rätt att begära att boet skiftades genast vid den först avlidna makens död. Om arvskifte skulle ske efter den först avlidna maken, ärvde den efterlevande maken en tredjedel av kvarlåtenskapen. I detta fall hade bröstarvingarna ingen rätt att få del i den först avlidnes kvarlåtenskap vid den efterlevande makens död.

I propositionen föreslås att den efterlevande makens ställning stärks i arvsrättsligt hänseende. Frågan har emellertid fått en annan lösning i propositionen än den som familjelagssakkunniga föreslog. Propositionen innebär att efterlevande make får en direkt rätt till arv före gemensamma bröstarvingar (3 kap. 1 § första stycket ÄB). Vad den efterlevande maken ärver skall innehåsa med fri förfoganderätt. När den efterlevande i sin tur avlider skall bröstarvingarna till den först avlidne ha rätt till efter arv i den sistnämndes kvarlåtenskap. Bröstarvingar till den först avlidne som inte är också den efterlevandes arvingar, särkullbarn, skall dock ha rätt att få ut sitt arv genast vid det första dödsfallet. Någon ändring av nuvarande regler om laglott förordas inte i propositionen. De nya reglerna om makes arvsrätt innebär dock att bröstarvingar i princip får vänta med att få ut sin laglott tills den efterlevande maken dött. Däremot kan bröstarvingar göra sin laglottsrätt gällande vid den först avlidne makens död om denna make gjort ett testamente som inkräktar på laglotten. Vidare föreslås att basbeloppsregeln i 13 kap. 12 § GB omvandlas till en arvsregel. Enligt den nya bestämmelsen, 3 kap. 1 § andra stycket ÄB, skall den efterlevande maken alltid ha rätt att ärva så mycket av den avlidnes kvarlåtenskap att det tillsammans med hans eller hennes andel i giftorättsgodset och enskilda egendom motsvarar fyra basbelopp. Vad den efterlevande erhåller i arv med stöd av basbeloppsregeln skall innehåsa med fri förfoganderätt. Regeln skall tillämpas också när den avlidne efterlämnar minderåriga särkullbarn.

De nya reglerna om makes arvsrätt har tagits upp i flera motioner. I motion 1986/87:L101 (c) framhålls att det finns starka skäl för att arvsreglerna bör ändras så att den efterlevande maken får behålla det gemensamma hemmet. Motionärerna stöder alltså i princip propositionen. I två avseenden är emellertid enligt motionärerna förslaget för långtgående. I linje med vad som anförs i motionen angående respekten för äktenskapsförord anser motionärerna att makes arvsrätt inte bör omfatta den avlidnes enskilda egendom. Anledningen till att egendom gjorts till enskild är nämligen att egendomen inte skall övergå till den andra maken vid äktenskapets upplösning. Vidare framhåller motionärerna att skälen för att den efterlevande maken skall få behålla kvarlåtenskapen inte har samma tyngd när

han eller hon gifter om sig. Den efterlevande får då hushålls- och egendoms-gemenskap med en ny make och kan lättare avstå från den avlidnes kvarlåtenskap till förmån för bröstarvingarna. För dessa gäller också att deras möjligheter att få ut något arv efter den först avlidne kan minska vid den efterlevandes omgifte, detta särskilt med hänsyn till de nya reglerna i ÄktB. Enligt motionärerna bör efter mönster av dansk och norsk rätt den först avlidnes bröstarvingar ha rätt att begära arvskifte inom sex månader efter den efterlevandes omgifte. Motionärerna yrkar (yrkande 3) att riksdagen antar förslaget till ändring av 3 kap. 1 § AB med de i motionen förordade ändringarna.

Tanken att bröstarvingarna bör få ut sitt arv vid den efterlevande makens omgifte förs också fram i motion 1986/87:L107 (m). Motionären som i huvudsak anför samma skäl som motionärerna i motion L101 yrkar att riksdagen beslutar att i AB införa en regel om bröstarvinges arvsrätt vid den efterlevande makens omgifte.

I motion 1986/87:L102 (m) framhålls att den i propositionen föreslagna regeln om makes arvsrätt innebär en sensationell nyhet i svensk rätt. Motionären ifrågasätter om inte förslaget går vida utöver vad som är erforderligt för att den efterlevande skall ha möjlighet att behålla det gemensamma hemmet intakt och leva vidare med oförändrad standard. Vidare ifrågasätts om det är rimligt att bröstarvingarna skall behöva vänta på att få ut sitt arv ända tills den efterlevande dör och även om vederbörande gifter om sig eller inleder ett samboförhållande. I det sammanhanget påpekar motionären att barnen ofta kan ha ett stort behov av att få ut en del av sitt arv i form av rörliga tillgångar. Motionären anser att ett sätt att lösa konflikten mellan den efterlevande makens och barnens motstående intressen är att inte införa någon arvsrätt för den efterlevande. Så bör enligt motionären utan vidare vara möjligt då makarnas samlade nettoförmögenhet är tillräckligt stor. Basbeloppsregeln – som i så fall kunde höjas till sex basbelopp – kan också komma att bli tillämplig till den efterlevandes fördel. Skulle den först avlidne slutligen ha huvudsakligen enskild egendom, borde detta kunna uppfattas som liktydigt med ett testamentariskt förordnande till förmån för barnen. Motionären yrkar (yrkande 3) att riksdagen antar förslaget till ändring av 3 kap. 1 § AB med den ändring som förordas i motionen.

I motion 1986/87:L105 (m) framhålls att förslaget om makes arvsrätt inte står i samklang med den allmänna rättsuppfattningen och inte heller stämmer överens med den principiella grundsynen att makarna i ett äktenskap är två ekonomiskt självständiga individer. Gällande arvsregler bör därför inte frångås. Däremot anser motionären att en viss förstärkning av efterlevandeskyddet är befogad och förordar tolv basbelopp som en lämplig gräns när det finns gemensamma bröstarvingar. Motionären yrkar (yrkande 1) att nuvarande regler om arvsrätt för make och bröstarvingar bibehålls samt (yrkande 2) att 3 kap. 1 § andra stycket förslaget till ändring av AB ändras så att efterlevandeskyddet bestäms till tolv basbelopp när det finns gemensamma bröstarvingar.

Motionärerna i motion 1986/87:L109 (m) framhåller att förslaget om makes arvsrätt innebär en urholkning av bröstarvingarnas arvsrätt och rätt

till laglott. Några hinder för den efterlevande att förbruka kvarlåtenskapen finns nämligen inte. Motionärerna som anser att det finns behov av ett förstärkt efterlevandeskydd hävdar att ett sådant bör åstadkommas inom ramen för gällande arvsordning, lämpligen då genom en höjning av antalet basbelopp eller på annat liknande sätt. Förslag med denna inriktning bör framläggas av regeringen. Motionärerna yrkar (yrkande 2) att propositionen såvitt avser arvsrätt för make skall avslås. Vidare yrkas (yrkande 3) att vad som i motionen anförts om förstärkning av efterlevandeskyddet skall ges regeringen till känna.

Vad först angår frågan om laglottsinstitutet vill utskottet erinra om att detta har två syften, nämligen dels att bevara en del av den avlidnes kvarlåtenskap åt dennes närmaste släktingar, dels att skapa rättvisa mellan bröstarvingarna inbördes och förhindra att arvlåtaren genom testamente i alltför hög grad gynnar någon eller några av dem på de övrigas bekostnad. Enligt utskottets mening kan det med visst fog hävdas att inte någon i dagens samhälle är för sin försörjning beroende av ett arv från sina föräldrar. Laglotten som en ekonomisk garanti har därför mindre vikt numera. Laglotten kan ändå inte anses ha spelat ut sin roll för bröstarvingarna. Särskilt för särkullbarn har den fortfarande betydelse. I ett äktenskap där makarna har gemensamma barn kan den ena maken av olika skäl vilja prioritera dessa barn på bekostnad av barn som maken har i ett tidigare äktenskap eller tillsammans med en förälder som han eller hon inte varit gift med. Ett avskaffande av laglottsinstitutet skulle innebära att fältet lämnades fritt för makarna att helt utesluta särkullbarnen från arvsrätt. En sådan ordning framstår inte som tillfredsställande med tanke särskilt på att barn till föräldrar som inte varit gifta med varandra först i början av 1970-talet fick rätt till arv efter sin fader och dennes släkt och att denna reform ännu inte helt slagit igenom i den allmänna rättsuppfattningen. I synnerhet gäller detta de barn som fötts före de nya arvsreglernas ikraftträdande och som för sin arvsrätt i praktiken är beroende av att de antecknats i faderns personakt. Då utskottet tidigare behandlat frågor om arvsrätt för barn till ogifta föräldrar (se senast LU 1981/82:23) har utskottet understrukit betydelsen av att reformen får en sådan genomslagskraft som med rimliga åtgärder är möjlig att uppnå. Utskottet har därvid uttalat sig för att allmänheten på lämpligt sätt bör informeras om vikten av att barn till ogifta föräldrar antecknas i faderns personakt. För ett bibehållande av rätten till laglott talar vidare att denna är djupt förankrad i det allmänna rättsmedvetandet och att det i detta avseende råder nordisk rättslikhet, låt vara att reglerna i de olika nordiska länderna något skiljer sig åt. På grund av det anförda delar utskottet departementschefens uppfattning att laglottsinstitutet som sådant inte bör avskaffas.

Även om utskottet har den åsikten att reglerna om laglott alltjämt har en viktig funktion att fylla innebär inte det att samma synsätt måste läggas på frågan om bröstarvingarnas rätt till arv vid en förälders död. Ursprungligen fyllde arvsrätten en viktig social funktion genom att trygga avkomlingarnas ekonomiska situation och bevara den avlidnes egendom, särskilt då fast egendom, inom slakten. Med tiden har dock arvsrätten allmänt sett minskat i ekonomisk betydelse samtidigt som vissa negativa verkningar av den

uppkommit för den efterlevande maken. Då dödsfall inträffar i äktenskapet splittras ofta makarnas bo. Eftersom det inte minst vid långvariga äktenskap uppkommer en ekonomisk sammanflätning mellan makarna håller de i allmänhet inte reda på vem som äger vad i det gemensamma hemmet och den efterlevande kan då uppleva situationen som om han eller hon måste avstå från sin egendom. Maken kan också bli tvungen att flytta från bostaden och avstå från möbler m. fl. tillhörigheter eller att skaffa fram kontanter för att lösa ut bröstarvingarna.

För bröstarvingarna som flyttat hemifrån och kan försörja sig själva har möjligheten att få del i kvarlåtenskapen som regel mindre betydelse än för den efterlevande maken. Så länge barnen bor kvar i det gemensamma hemmet framstår det oftast som självklart för dem att hemmet inte skall splittras. Är barnen små är vidare deras grundförsörjning tryggad genom barnpensionerna. Såvitt gäller makarnas gemensamma barn finns det dessutom normalt inte någon anledning att anta att deras försörjningsmöjligheter skulle äventyras om kvarlåtenskapen får disponeras av den efterlevande föräldern. Som framhålls i propositionen betyder således i de flesta fall arvet föga för barnens försörjning medan det för den efterlevande föräldern kan ha viss betydelse att få behålla boet intakt. Undersökningar som utförts av familjelagssakkunniga visar att testamenten till förmån för den efterlevande maken förekommer i betydande utsträckning. Betecknande är också att det numera förekommer i stor utsträckning att gemensamma bröstarvingar avstår från sitt arv efter den först avlidne föräldern till förmån för den efterlevande. Denna utveckling tyder på att bröstarvingarna i allmänhet inte uppfattar den efterlevande makens rätt att behålla kvarlåtenskapen som ett hot mot deras framtida möjligheter att få ut sitt arv.

Enligt utskottets mening finns det således åtskilliga skäl som talar för att den efterlevande maken bör ges en starkare ställning i arvsrättsligt hänseende. En sådan reform måste ske på bröstarvingarnas bekostnad. Som framhålls i motion L102 är detta en nyhet i svensk rätt. I Danmark, Island och Norge har däremot en efterlevande make en betydligt starkare ställning än i Sverige. I dessa länder har maken en rätt att sitta i oskiftat bo. Finsk rätt liknar Sveriges. En efterlevande make har dock i Finland numera rätt att behålla kvarlåtenskapen med nyttjanderätt om inte skifte påkallas av bröstarvingarna.

Enligt utskottets mening ligger det ett värde i att den nordiska rättslikheten på detta område förstärks. Ett genomförande av familjelagssakkunnigas förslag skulle innebära att den nordiska lagstiftningen blev mera enhetlig. Som närmare redovisas i propositionen är emellertid en ordning där den efterlevande maken har arvsrätt att föredra framför familjelagssakkunnigas förslag. Samtidigt har även den av departementschefen valda lösningen den fördelen att svensk rätt närmar sig dansk, isländsk och norsk rätt.

I likhet med departementschefen anser utskottet att det inte finns någon anledning att göra skillnad mellan enskild egendom och giftorättsgods i den avlidnes kvarlåtenskap med den konstruktion som efterlevande makes rätt i propositionen föreslås få. Någon sådan skillnad görs inte i nuvarande

regler om makes arvsrätt och rätt till efterarv för arvingar i andra arvsklassen. Med anledning av vad som anförs i motionerna L101 och L102 vill utskottet tillägga att ett äktenskapsförord varigenom egendom gjorts till enskild inte generellt kan ges en så vittgående tolkning som motionärerna gör gällande. Avsikten med äktenskapsförord torde i allmänhet vara att maken vill förbehålla sig egendomen i fråga vid en skilsmässa. Tanken att den andra maken skall uteslutas också från en rätt att överta egendomen vid dödsfall torde däremot vara främmande för dem som upprättar äktenskapsförord. Har en make en särskild önskan att enskild egendom inte skall övergå till den efterlevande maken finns möjligheten att förordna härom genom testamente.

På grund av det anförda ställer sig utskottet bakom förslaget i propositionen att en efterlevande make skall ha rätt att före bröstarvingarna ärva kvarlåtenskapen efter sin make.

Utskottet ansluter sig vidare till förslaget att basbelopsregeln i 13 kap. 12 § GB förs över till ÄB med den utvidgning som föreslås i propositionen. Ställningstagandet till frågan om makes arvsrätt medför att utskottet inte har anledning att på grund av motionerna L102, L105 och L109 överväga någon höjning av gränsen för det minimiskydd som basbelopsregeln ger efterlevande make. Utskottet vill i förtydligande syfte framhålla att vid beräkningen av vad maken enligt regeln har rätt att erhålla ur kvarlåtenskapen hänsyn också skall tas till egendom som på grund av testamente efter den avlidne maken tillfaller den efterlevande och detta oavsett om förordnandet avser enskild egendom eller giftorättsgods. Härutinnan innebär basbelopsregeln i ÄB en avvikelse från vad som för närvarande gäller. Däremot skall i likhet med nuvarande ordning utfallande försäkringsbelopp som maken erhåller som förmånstagare inte medräknas.

Utskottet tillstyrker således bifall till propositionen i nu aktuella delar och avstyrker därmed bifall till motionerna L101 yrkande 3 i denna del, L102 yrkande 3, L105 yrkandena 1 och 2 samt L109 yrkandena 2 och 3.

Vad gäller det i motionerna L101 och L107 framförda önskemålet om rätt för bröstarvingarna att få ut sitt arv vid den efterlevande makens omgifte vill utskottet hänvisa till att en regel med denna innebörd inte kan inrymmas i ett system där maken tillerkänns arvsrätt. Däremot är en sådan regel förenlig med familjelagssakkunnigas förslag att make skulle få sitta i oskiftat bo. Detta förslag har inte vunnit anslutning från utskottets sida. Utskottet vill också påpeka att motionärernas förslag med all sannolikhet skulle verka som ett hinder för omgifte och att många skulle föredra att i den valsituationen bo tillsammans utan äktenskap i stället för att gifta sig. Förslaget skulle alltså närmast missgynna äktenskapet. En regel som får sådana effekter kan utskottet inte godta. Utskottet avstyrker med det anförda bifall till motion L101 yrkande 3 i denna del och motion L107.

I propositionen föreslås att testamente av en avlidne make skall vara utan verkan i den mån förordnandet inkräftar på den rätt som tillkommer den efterlevande maken enligt basbelopsregeln. En uttrycklig bestämmelse härom har intagits i 3 kap. 1 § andra stycket förslaget till ändring av ÄB. Den föreslagna ordningen innebär att den efterlevande maken inte behöver föra någon särskild talan om att testamentet skall vara ogiltigt i den delen.

I motion 1986/87:L401 (m) framhålls att AB:s regler om testamente bygger på principen att talan om testamentes ogiltighet måste väckas vid allmän domstol inom viss tid. Försummas denna frist blir testamentet gällande enligt sin ordalydelse. Ett testamente är således aldrig ogiltigt i sig. Motionären anser att den i propositionen föreslagna regeln strider mot AB:s regelsystem och inte bör genomföras utan att ha blivit föremål för rättsliga överväganden och jämförelser med rättsordningen i övrigt. Motionären yrkar avslag på propositionen i denna del (yrkande 3).

Utskottet crinrar om att syftet med basbeloppsregeln är att en efterlevande make inte skall behöva avstå egendom till bröstarvingar och testamentstagare när behållningen i boet är liten. Som tidigare nämnts är den nuvarande basbeloppsregeln i GB utformad som en bodelningsregel. Bestämmelsen innebär i praktiken att ett testamente som inkräftar på den efterlevande makens rätt enligt basbeloppsregeln inte kan verkställas i den delen utan blir helt eller delvis utan verkan. Någon särskild åtgärd från den efterlevande makens sida beträffande testamentet behövs inte för att denna effekt skall inträda. Om tillämpningen av den nya regeln i AB skulle – i likhet med vad som i allmänhet gäller vid testamentes ogiltighet – bygga på att talan väcktes vid domstol inom viss tid skulle detta enligt utskottets mening innebära en försvagning av den efterlevandes ställning i jämförelse med gällande ordning. I många fall kan det nämligen vara stor risk att den efterlevande av olika skäl försummar att iaktta tidsfristen och därmed går miste om sin rätt. Även om utskottet i och för sig har förståelse för motionärens invändningar kan utskottet inte ställa sig bakom en ordning som på detta sätt skulle ge den efterlevande maken en sämre ställning än han eller hon har i dag.

I sammanhanget vill utskottet påpeka att den föreslagna basbeloppsregeln är tvingande endast i förhållande till den avlidnes särkullbarn och testamentstagare. I likhet med vad som för närvarande gäller kan även i framtiden den efterlevande maken i samband med bodelning och arvskifte underlåta att utnyttja sin rätt. En följd av regelns konstruktion som en arvsrättslig bestämmelse är att det öppnas en möjlighet för maken att i likhet med andra arvsberättigade avstå från sin arvsrätt. Ett sådant avstående kan ske genom att maken efter den först avlidnes död skriftligen avsäger sig sin arvsrätt. Härmed torde kunna jämföras att maken godkänner ett testamente som visat sig inkräkta på makens rätt enligt basbeloppsregeln. En konsekvens av förslaget i propositionen är vidare att AB:s regler om preskription av rätten att ta arv blir tillämpliga på makens anspråk att få ut egendom med stöd av basbeloppsregeln.

Med det anförda tillstyrker utskottet bifall till propositionen i aktuell del och avstyrker bifall till yrkande 3 i motion L401.

Bodelning med anledning av makes död

Bodelning med anledning av en makes död skall enligt förslaget till ÄktB ske med tillämpning av i huvudsak samma regler som gäller för bodelning vid skilsmässa. Dessa regler innebär som tidigare redovisats att makarnas samlade nettoförmögenhet i form av giftorättsgods skall delas lika. Ma-

karna kan komma överens om att också egendom som gjorts till enskild genom äktenskapsförord liksom avkastningen av den och vad som trätt i egendomens ställe skall ingå i bodelningen. Den enskilda egendomen skall då behandlas som giftorättsgods. En uttrycklig regel härom finns i 10 kap. 4 § ÄktB. Lagrummet kan tillämpas vid bodelning som sker såväl under makarnas livstid som med anledning av den enas död. Vid bodelning med anledning av en makes död gäller vidare regeln i 12 kap. 3 § ÄktB om jämkning av äktenskapsförord. Däremot är bestämmelsen i 12 kap. 1 § ÄktB om makes rätt att behålla mer av sitt giftorättsgods än som följer av likadelningsprincipen inte tillämplig i dödsfallssituationen. I stället gäller vid sådan bodelning särskilda jämkningsregler i 12 kap. 2 § ÄktB. Dessa bestämmelser behandlar utskottet senare.

Bodelning med anledning av makes död skall enligt 9 kap. 5 § ÄktB förättas av den efterlevande maken samt den dödes arvingar och universella testamentstagare. Med arvingar avses endast de som har arvsrätt direkt efter den döde. Efterarvingarna till den först avlidne maken har inte rätt att delta vid bodelningen med anledning av dödsfallet. Deras rätt inträder först när den efterlevande dör. Enligt en särskild bestämmelse i lagrummet skall, om inte annat uttryckligen sägs, vad som i ÄktB:s bodelningsregler är föreskrivet om make gälla för arvingar och testamentstagare.

Mot bakgrund av bestämmelsen i 9 kap. 5 § ÄktB och vissa uttalanden i propositionen ifrågasätter motionären i motion 1986/87:L401 hur bodelning rent praktiskt skall gå till i sådana fall då efterlevande make skall ärva hela kvarlåtenskapen och det alltså inte finns några andra delägare i boet. Motionären anser att den tolkningen ligger närmast till hands att ÄktB ger möjlighet för den efterlevande maken att träffa bodelningsavtal med sig själv. Motionären hänvisar till de möjligheter att frångå likadelningsprincipen som enligt propositionen skall finnas vid bodelning med anledning av en makes död liksom till de föreslagna reglerna i 10 kap. 4 § och 12 kap. 3 § ÄktB som medger att enskild egendom dras in i bodelningen. Om den efterlevande får sluta bodelningsavtal med sig själv kan enligt motionären dessa regler utnyttjas av den efterlevande maken till nackdel för efterarvingarna. Sälunda kan maken med stöd av bestämmelserna dra in enskild egendom i bodelningen och därmed få ett avgörande inflytande över hur stor del av makarnas tillgångar som han eller hon skall få genom bodelningen och hur stor del som skall övertas med fri förfoganderätt. Även om all egendom skall övertas av den efterlevande har sådana dispositioner rättsliga konsekvenser. Egendom som erhålls genom bodelning tillfaller nämligen maken med äganderätt och kan bli föremål för testamentariska förordnanden till skillnad från egendom som förvärvas genom arv. Motionären påpekar vidare att proportionerna mellan vad efterlevande maken ärver och erhåller vid bodelningen är av betydelse för efterarvingarnas andel i kvarlåtenskapen när den efterlevande dör.

Motionären anser att den redovisade ordningen inte kan godtas och förordar att frågan löses så att bröstarvingarna ges ställningen av arvingar i stället för efterarvingar. Motionären hänvisar till att förslag med den inriktningen lagts fram i motion 1986/87:L102. I den nu aktuella motionen yrkas

(yrkande 2) att tillämpningsområdet för 10 kap. 4 § ÄktB skall inskränkas till att gälla bodelning med anledning av skilsmässa.

Utskottet konstaterar att det av motionären aktualiserade problemet har betydelse i de fall då den efterlevande maken med stöd av reglerna i ÄB skall ärva hela kvarlåtenskapen efter den först avlidne. I denna situation är den efterlevande ensam dödsbodelägare och intar en dubbel partsställning, nämligen både som make och arvsberättigad, vid bodelningen. Föreligger det däremot ett testamente enligt vilket kvarlåtenskapen helt eller till vissa kvotdelar skall tillfalla någon eller några andra än maken eller när det finns särkullbarn till den avlidne uppstår det inte några svårigheter. Då finns det fler än en dödsbodelägare och dessa parter kan på sedvanligt sätt träffa ett bodelningsavtal.

När en make enligt gällande regler ärver hela kvarlåtenskapen efter sin make torde det vara relativt vanligt att någon formlig bodelning inte sker. Först vid den efterlevandes död förrättas bodelning och då mellan den först avlidnes efterarvingar på ena sidan och den sist avlidnes arvingar och eventuella testamentstagare på den andra sidan. Enligt utskottets mening finns det inte anledning att anta att en utvidgad arvsrätt för efterlevande make kommer att leda till en ändrad praxis härvidlag. Eftersom antalet fall då en make ärver hela kvarlåtenskapen kommer att öka kraftigt torde det i stället bli än vanligare att bodelningen uppskjuts till dess båda makarna dött. Det sagda utesluter emellertid inte att i många fall både den efterlevande maken och efterarvingarna kan ha ett intresse av att bodelning sker i någon form redan vid den först avlidnes död. Som motionären framhåller bestäms genom bodelningen hur mycket av tillgångarna som utgör den efterlevande makens giftorätsandel och hur stor del som är den avlidnes kvarlåtenskap. Relationen mellan dessa två förmögenhetsmassor bildar det andelstal efter vilka den först avlidnes efterarvingar och den efterlevandes arvingar och universella testamentstagare skall fördela den egendom som finns i boet efter den sist avlidne maken. Vidare klargörs genom bodelningen vilka tillgångar som den efterlevande kan disponera över genom testamente och vilka som endast innehas med fri förfoganderätt. Särskilt i äktenskap där tillgångarna är mera betydande eller egendomsförhållandena inte helt klara kan ett sådant klargörande som bodelningen innebär vara av betydelse.

Enligt utskottets mening kan det med visst fog hävdas att propositionen (se s. 388) ger möjlighet för en efterlevande make att få till stånd en bodelning i de fall maken ensam är dödsbodelägare. Utskottet anser dock för sin del att ÄktB inte bör ges en sådan tolkning. En efterlevande make som ensam är dödsbodelägare bör således inte kunna sluta bodelningsavtal med sig själv. Skälet för detta ställningstagande är främst de möjligheter som de nya reglerna i ÄktB ger att dra in enskild egendom i bodelningen. Av hänsyn till efterarvingarnas intressen bör inte dessa möjligheter kunna ensidigt utnyttjas av den efterlevande maken. Ställningstagandet ligger vidare i linje med propositionens förslag (17 kap. 1 § ÄktB) att bodelningsförrättare kan förordnas endast då tvist föreligger i en bodelningsfråga. Utskottet vill också understryka att det knappast torde stå i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen att bodelningsavtal kan ingås av endast en person.

Vad utskottet anfört hindrar inte att den efterlevande maken och den avlidnes efterarvingar träffar en frivillig överenskommelse om fördelningen av tillgångarna i boet för att härigenom skapa klarhet i egendomsfrågorna. Att en sådan uppgörelse kommer till stånd är enligt utskottets mening önskvärt med utgångspunkt i både den efterlevande makens och efterarvingarnas intressen. En frivillig överenskommelse om egendomsfördelningen kan inte anses innefatta någon formenlig bodelning men bör kunna läggas till grund för den delning som skall ske vid den efterlevande makens frånfälle. Överenskommelsen torde kunna jämföras med ett föravtal om bodelning och bli bindande för dem som träffat den. Skulle vid den efterlevandes död kretsen efterarvingar ha ändrats, t. ex. därför att en efterarvinge avlidit och efterlämnat make eller bröstarvingar, talar goda skäl för att de nytillkomna också bör bli bundna (jämför f. d. justitierådet Gösta Walins utlåtande i rättsfallet NJA 1977 s. 375). Jämväl den efterlevande makens arvingar och universella testamentstagare torde bli bundna av föravtalet. En annan sak är att det vid en framtida bodelning kan visa sig att en tillämpning av avtalet är oskäligen mot någon av delägarna. I så fall bör avtalet kunna jämkas med analog tillämpning av 12 kap. 3 § ÄktB eller i vart fall med stöd av 3 kap. avtalslagen.

Genom vad utskottet sålunda anfört får syftet med motion L401 i denna del anses i huvudsak tillgodosett. Någon anledning att såsom motionären yrkar inskränka tillämpningsområdet för 10 kap. 4 § ÄktB till bodelning under makarnas livstid kan utskottet inte finna. Utskottet tillstyrker således bifall till propositionen i aktuell del och avstyrker bifall till motion L401 yrkande 2.

Som ovan berörts föreslås i propositionen en särskild regel om *jämkning vid bodelning med anledning av den ena makens död* (12 kap. 2 § ÄktB). Enligt denna bestämmelse skall, om den efterlevande maken begär det, vardera sidan behålla sitt giftorättsgods vid bodelningen. Lagrummet ger också den efterlevande rätt att i stället begära att endast kvotdelar av vardera sidans giftorättsgods skall ingå i bodelningen. Genom en tillämpning av bestämmelsen kan den efterlevande maken undgå att behöva dela med sig av sitt giftorättsgods till den avlidnes särkullbarn och testamentstagare. I detta hänseende fyller 12 kap. 2 § i huvudsak samma funktion som 12 kap. 1 § ÄktB, nämligen att skydda den make som har den större nettoförmögenheten. Regeln kan emellertid också utnyttjas då det är den efterlevande maken som har den mindre förmögenheten. I sådant fall leder den till att den avlidnes särkullbarn och testamentstagare helt eller delvis får behålla den avlidnes giftorättsgods. Rätten att påkalla lagrummets tillämpning gäller endast för den efterlevande maken och är av personlig natur. Jämkning kan således inte påkallas av den efterlevandes arvingar och testamentstagare.

Enligt utskottets mening finns det behov av en regel som i enlighet med förslaget i propositionen medger att likadelningsprincipen frångås vid bodelning med anledning av en makes död. Behovet av en sådan jämkningsregel är särskilt framträdande då den efterlevandes tillgångar huvudsakligen består av en rörelse som inte lämpligen bör splittras exempelvis mellan flera delägare utan kunna drivas vidare av maken. Utskottet ser det som en

fördel att bestämmelsen också ger förutsättningar för att giftorättsgodset på den avlidnes sida kan hållas samman. Har exempelvis det varit den avlidne som drivit rörelsen kan det vara i familjens intresse att barnen får överta denna. Genom en tillämpning av 12 kap. 2 § – eventuellt i förening med andra bestämmelser – kan den efterlevande medverka till att rörelsen inte splittras.

Jämkningsmöjligheten har självfallet störst betydelse när det finns andra dödsbodelägare än den efterlevande maken. Fall kan dock tänkas där den efterlevande maken i sin egenskap av ensam arvtagare har ett intresse att utnyttja jämkningsregeln. Även om i sådant fall den efterlevande maken enligt vad ovan sagts inte kan få till stånd ett bodelningsavtal bör maken likväl kunna tillämpa 12 kap. 2 § ÄktB. Till skillnad från övriga jämkningsregler i ÄktB skall vid tillämpningen av 12 kap. 2 § någon skälighetsbedömning inte ske. För att likadelningsprincipen skall frångås krävs blott att den efterlevande maken framställer en begäran härom. Om maken ensidigt kan påkalla jämkning när det finns andra dödsbodelägare kan några hinder knappast anses föreligga för att maken får utnyttja jämkningsmöjligheten när han eller hon ensam är arvtagare. Regeln kan självfallet användas då maken och den avlidnes efterarvingar träffar en frivillig överenskommelse om fördelningen av egendomen i boet. Även då ett sådant avtal inte kommer till stånd bör maken kunna framställa en begäran om jämkning. I detta fall bör viljeförklaringen från maken på något sätt dokumenteras exempelvis i en skriftlig handling. En tänkbar möjlighet är också att den efterlevandes önskemål antecknas i bouppteckningen efter den avlidne. Framställs en begäran om jämkning utan samband med en överenskommelse som träffas med efterarvingarna bör viljeförklaringen anses få den effekten att bodelning skett genom förklaringen trots att något bodelningsavtal inte kan träffas. Detta gäller i vart fall när den efterlevande gör anspråk på att vardera sidan skall behålla hela sitt giftorättsgods. Tillämpas 12 kap. 2 § ÄktB så att endast kvotdelar av giftorättsgodset skall delas kan däremot en fullständig bodelning kanske inte anses ha skett. En frivillig medverkan av efterarvingarna kan då behövas för att frågor om bl. a. skuldtäckning och lottläggning skall kunna lösas.

Med det anförda tillstyrker utskottet bifall till propositionen i aktuell del.

Vissa arvs- och testamentsrättsliga frågor

I två motioner som väckts under allmänna motionstiden år 1987 har tagits upp frågor om förverkande av rätt till arv m. m. och om bevakning av testamente.

Enligt 15 kap. 1 och 3 §§ ÄB gäller att den som genom brottslig gärning uppsåtligt bragt någon om livet – eller medverkat till detta – har *förverkat sin rätt till arv eller testamente* efter den avlidne. Undantag görs dock för det fall gärningsmannen var under 15 år eller handlade under inflytande av sådan psykisk sjukdom som avses i 33 kap. 2 § brottsbalken, dvs. sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. I fråga om försäkringsersättning gäller enligt lagen (1927:77) om försäkringsavtal

(FAL) liknande regler (18 och 19 §§). Bestämmelserna innebär att den som uppsåtligt framkallat ett försäkringsfall inte har någon rätt till ersättning av försäkringsbolaget. Undantag görs dock för den som är under 15 år eller som handlat under inflytande av sådan psykisk sjukdom som angetts ovan. I huvudsak liknande bestämmelser finns i konsumentförsäkringslagen (1980:38).

Enligt 6 kap. 7 § GB skall 15 kap. 1 och 3 §§ ÄB även tillämpas i fråga om gärningsmannens rätt till makes giftorättsgods. I propositionen föreslås att en motsvarande regel tas in i 12 kap. 2 § andra stycket ÄktB. Enligt denna bestämmelse skall ÄB:s bestämmelser om förlust av rätt till arv m. m. gälla i fråga om rätten för den efterlevande maken att få del i den avlidnes giftorättsgods liksom att påkalla jämkning för att få behålla sitt giftorättsgods.

Motionärerna i motion 1986/87:L404 (s) hänvisar till att massmedia refererat fall där en person mördat sin make och sedan dömts till sluten psykiatrisk vård därför att han eller hon ansetts psykiskt sjuk. I enlighet med reglerna i ÄB och FAL har gärningsmannen haft en ovillkorlig rätt till arv, testamentslott och utfallande försäkringsersättning efter den döde. Motionärerna anser att en sådan ordning ter sig stötande för det allmänna rättsmedvetandet. Eftersom det enligt motionärerna kan finnas fall där starka sociala skäl talar för att gärningsmannen skall ha rätt till arv m. m. bör man emellertid inte helt slopa denna rätt. En möjlighet som däremot kan övervägas är någon form av skälighetsprövning. Motionärerna yrkar att en översyn av reglerna om förverkande av rätt till arv m. m. skall ske.

Utskottet kan för sin del instämma i att det kan framstå som stötande för det allmänna rättsmedvetandet att den som uppsåtligt bragt en annan person om livet skall kunna dra ekonomisk nytta av dödsfallet genom utfående av arv, testamentslott och försäkringsersättning. Det bör vidare framhållas att det kan vara svårt att upprätthålla en enhetlig praxis vid avgörande av frågor rörande tillämpningen av undantagsreglerna i ÄB och FAL. Som ovan berörts är gärningsmannens rätt till arv beroende av om han eller hon enligt bestämmelserna i brottsbalken bedöms ha sådan psykisk sjukdom som kan föranleda att överlämnande till särskild vård kan ådömas som påföljd. Av socialberedningens betänkande (SOU 1984:64) Psykiatrin, tvånget och rättssäkerheten framgår att denna bedömning ofta medför svåra gränsdragningsproblem och att såväl domstolarnas som den medicinska expertisens bedömningar av likartade fall varierar på ett sätt som enligt beredningen inte kan accepteras från rättssäkerhetssynpunkt.

Enligt utskottets mening finns det således skäl som talar för att reglerna i ÄB och FAL om förverkande av rätt till arv m. m. bör ändras. Som motionärerna påpekar bör det dock inte komma i fråga att de psykiskt sjuka helt skall uteslutas från möjligheten att få ut arv och försäkringsersättningar. I vissa fall kan nämligen arten av sjukdomen vara sådan att gärningsmannen inte bör gå helt förlustig sin rätt. Detta gäller exempelvis när den avlidnes beteende varit en bidragande orsak till sjukdomen hos gärningsmannen. I andra fall kan det framstå som befogat att eventuella bröstarvingar får tillgodogöra sig försäkringsersättningen i gärningsmannens ställe. En lösning av frågan som därför kan övervägas är införande av en regel om skälighetsprövning.

På grund av det anförda förordar utskottet att en översyn av reglerna i 15 kap. AB och 18 och 19 §§ FAL bör komma till stånd. Det får ankomma på regeringen att bestämma formerna för översynsarbetets bedrivande. Vad utskottet anför bör riksdagen med bifall till motion L404 som sin mening ge regeringen till känna.

I avvaktan på resultatet av översynen bör enligt utskottets mening den föreslagna regleringen i 12 kap. 2 § ÄktB kunna godtas. Utskottet tillstyrker alltså bifall till propositionen i denna del.

I 14 kap. AB finns bestämmelser om *bevakning och klander av testamente*. Ett testamente skall uppvisas (bevakas) vid domstol inom sex månader från det testamentstagaren fått kännedom om testators död och det till honom eller henne gjorda förordnandet. Verkställd bevakning gäller för alla testamentstagare – för vilka tiden inte gått till ända – och utgör en förberedande åtgärd för det slutliga avgörandet av frågan om testamentets giltighet.

Sedan bevakning ägt rum skall testamentet delges arvingarna. Om en arvinge vill göra gällande att ett testamente är ogiltigt skall han eller hon väcka klandertalan inom sex månader från delgivningen. Även bröstarvingar som vill påkalla jämkning av testamente för utfående av laglott måste väcka talan inom sex månader. Efter denna tid är rätten till klandertalan förlorad. En arvinge kan också avstå från rätten till klandertalan genom att godkänna testamentet. Verkan av utebliven bevakning är att testamentstagaren förlorar sin rätt mot arvinge som inte avstår från sin rätt att klandra testamentet.

I motion 1986/87:L405 (c) framhålls att reglerna i 14 kap. AB medför onödig byråkrati och långa tidsutdräkter. Motionären anför vidare att det förhåller sig så att många arvingar som i och för sig inte har några invändningar mot testamentet ändå underlåter att påteckna godkännande av testamentet vilket i sin tur medför att tiden för klandertalan måste avvaktas innan arvscliffe kan ske.

Enligt motionären bör bestämmelserna om bevakning av testamente kunna slopas. Motionären anser också att tiden för väckande av klandertalan utan olägenhet borde kunna minskas till två månader. Med dessa åtgärder skulle enligt motionären många arvscliffen kunna komma till stånd snabbare. Motionären yrkar att riksdagen hos regeringen begär förslag om ändrade regler på sätt som antytts i motionen.

Som inledningsvis berörts kommer familjelagssakkunniga att under våren 1987 framlägga ett slutbetänkande som rör internationellt privaträttsliga frågor på äktenskapsrättens område. Enligt vad utskottet inhämtat kommer familjelagssakkunniga att i betänkandet även ta upp AB:s regler om bevakning av testamente och därvid föreslå att bevakningsförfarandet slopas. Syftet med motionen får således anses i huvudsak tillgodosatt. Regeringens ställningstagande till förslaget bör inte föregripas och utskottet avstyrker därför bifall till motion L405.

Enligt GB skall äktenskapsförord och bodelningsavtal upprättas skriftligen och undertecknas av makarna samt vara bevittnade (8 kap. 1 § resp. 13 kap. 1 § GB). Motsvarande formkrav uppställs för närvarande också beträffande arvskitte (23 kap. 4 § ÄB).

I propositionen föreslås inte några sakliga ändringar i fråga om kravet på skriftlig form och parternas underskrift. Dessa krav föreslås alltså gälla för äktenskapsförord och bodelningsavtal (7 kap. 3 § andra stycket resp. 9 kap. 5 § ÄktB). Kravet på bevittning av dessa handlingar samt av arvskitte föreslås slopat. 23 kap. 4 § ÄB föreslås ändrad i enlighet härmed.

I motion 1986/87:L102 (m) anförs att förslaget om ett slopande av kravet på bevittning inger betänkligheter särskilt då det gäller äktenskapsförord. Enligt motionären kommer äktenskapsförord ofta att tillämpas först lång tid efter tillkomsten av det. Likheten med testamente blir därmed påtaglig och förstärks av att testamente och äktenskapsförord ofta upprättas samtidigt. Motionären anser också att medverkan av vittnen skapar en viss högtidlighet kring rättshandlingen, varigenom förhastade beslut eller påverkan av den ena parten motverkas. Kravet på bevittning innebär därmed ett skydd för en obetänksam part. Motionären yrkar därför att vittneskravet behålls i dessa avseenden (yrkande 2).

Utskottet erinrar om att det nuvarande kravet på bevittning av bodelningsavtal och arvskitte har visst samband med det vittneskrav som tidigare gällde vid överlåtelse av fast egendom. Eftersom fast egendom kunde övergå till en ny ägare vid bodelning eller arvskitte var det, som framhålls i propositionen, följdriktigt att ett krav på medverkan av vittnen ställdes upp också för dessa familjerättsliga avtal. Motsvarande synpunkter kan enligt utskottets mening även anföras beträffande formkravet för äktenskapsförord. Enligt GB gäller nämligen att egendomsöverlåtelser som görs genom gåvor mellan makar skall ske i äktenskapsförordets form för att bli rättsligen giltiga. För fastighetsöverlåtelser krävs emellertid inte längre att vittnen medverkat. Jämförelsen med fastighetsförväry utgör därför inte i dag något skäl för ett bibehållande av vittneskravet beträffande de familjerättsliga avtalen. Vad särskilt gäller formkravet för äktenskapsförord vill utskottet påpeka att enligt propositionen äktenskapsförord inte i fortsättningen skall användas vid gåvor mellan makar.

Ett krav på bevittning kan i och för sig tänkas innebära ett visst hinder mot förhastade beslut eller påtryckningar från den ena kontrahentens sida. Enligt utskottets mening bör emellertid formkravets betydelse i detta hänseende inte överdrivas. Vittnespåskrifter kommer i dag till ganska lättvindigt. I många fall sker bevittningen först en tid efter det att parterna skrivit under och kanske bara i den ena partens närvaro. Det är inte helt ovanligt att vittnena inte ens känner dem som undertecknat handlingen och därför helt saknar förmåga att bedöma huruvida det verkligen är parterna som står som undertecknare. Under sådana förhållanden kan ett vittneskrav inte heller anses ge några mer betryggande möjligheter att säkra bevisning om avtalet och förhållandena vid dess tillkomst. Den av motionären dragna parallellen mellan äktenskapsförord och testamente finner utskottet felaktig. Vid testamentsbevittning skall vittnena inte bara bestyrka namnteck-

ningarna utan också flera omständigheter, bl. a. att undertecknandet skett i deras närvaro eller att testator vidkänts sin namnteckning.

Enligt utskottets mening saknas det således bärande skäl för ett bibehållande av vittneskravet för äktenskapsförord, bodelningsavtal och arvskifte. I stället kan tungt vägande skäl anföras mot vittneskravet. När särskilda formkrav uppställs för en rättshandling innebär det att handlingen blir ogiltig om inte kravet uppfylls. Det är enligt utskottets mening inte ovanligt att parterna förbiser formkravets betydelse, något som kan leda till allvarliga rättsförluster för dem.

På grund av det anförda tillstyrker utskottet bifall till propositionen i aktuell del och avstyrker bifall till motion L102 yrkande 2.

Internationella rättsförhållanden rörande äktenskapsrättsverkningar

I fyra motioner framförs önskemål om ändrade regler såvitt avser internationella rättsförhållanden på äktenskapslagstiftningens område.

GB är i princip tillämplig endast på rättsförhållanden mellan makar som är svenska medborgare. Är den ena eller båda makarna utländska medborgare får frågan om vilken lag som skall tillämpas avgöras enligt internationellt privaträttsliga normer. Normerna kan medföra att svensk domstol har att tillämpa en främmande stats äktenskapsrätt i ett äktenskapsmål mellan utländska medborgare som anhängiggjorts här i landet. Bestämmelser om tillämplig lag beträffande rättsverkningar av äktenskap mellan medborgare i olika länder har sedan 1912 funnits i en särskild lag, lagen (1912:69) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskapsrättsverkningar. Lagstiftningen föranleddes av att Sverige 1912 ratificerade en i Haag 1905 avslutad konvention angående konflikter mellan olika lagar i fråga om vissa rättsverkningar av äktenskap. Enligt 1 § 1912 års lag fick Kungl. Maj:t rätt att under förutsättning av ömsesidighet förordna att i fråga om tillämpning av främmande stats lag de bestämmelser som meddelats i 1912 års lag och som var upptagna i Haagkonventionen skulle lända till efterrättelse här i landet. Beträffande makars förmögenhetsförhållanden stadgas i lagen och konventionen att äktenskapets rättsverkningar i brist på avtal mellan makarna skall bestämmas av lagen i den stat mannen tillhörde vid tiden för äktenskapets ingående. Vidare gäller att frågan huruvida makar får upprätta avtal om förmögenhetsförhållandena under äktenskapet eller ändra eller upphäva ingångna avtal skall avgöras enligt lagen i makarnas hemland. Den rättsliga giltigheten av sådana avtal eller vilken verkan avtal kan ha skall däremot bedömas enligt lagen i den stat mannen tillhörde vid tiden för äktenskapets ingående. Har avtalet slutits under äktenskapet tillämpas dock lagen i makarnas hemland vid avtalets ingående.

Sedan vissa stater tillträtt konventionen förordnade Kungl. Maj:t genom kungörelser 1912 och 1929 med stöd av det ovannämnda bemyndigandet i 1912 års lag att bestämmelserna i lagen och konventionen skulle tillämpas i Sverige. Konventionen har sedermera sagts upp av Sverige. Eftersom ömsesidighetskravet i 1912 års lag i och med Sveriges frånträde inte längre är uppfyllt har regeringen 1977 upphävt kungörelserna från 1912 och 1929

om tillämpningen av Haagkonventionen. Något upphävande av 1912 års lag har däremot inte kommit till stånd. Lagen är emellertid inte längre direkt tillämplig i något fall. Det har dock ansetts att lagen än så länge ger uttryck för allmänna internationellt privaträttsliga grundsatsar på området och därför fortfarande i viss mån är vägledande för rättstillämpningen (se NJA I 1970 s. 420 och prop. 1973:158 s. 24).

Beträffande medborgare i de nordiska länderna finns särskilda bestämmelser om bl. a. makars förmögenhetsförhållanden i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap. Till skillnad från 1912 års lag bygger nämnda lagstiftning på principen att rättsförhållandena mellan makar skall bedömas enligt lagen i deras hemland.

I motionerna 1986/87:L111 (fp), 1986/87:L407 (s) och 1986/87:L412 (s) begärs att regeringen skyndsamt skall lägga fram förslag till ändringar av den internationella äktenskapslagstiftningen. Motionärerna anser att de principer som 1912 års lag bygger på är föråldrade i flera avseenden och att en tillämpning av dem kan leda till allvarliga rättsförluster. Det är därför angeläget att nya regler på området införs snarast möjligt.

I motion 1986/87:L105 (m) yrkas (yrkande 3) att regeringen skall lägga fram förslag om att makar vars inbördes rättsförhållanden regleras av utländsk lag i enklare former än genom äktenskapsförord skall kunna avtala att svensk lag skall tillämpas på deras rättsförhållanden. Motionären anser att makar genom exempelvis en anmälan till pastorsämbetet bör kunna åstadkomma att deras inbördes rättsförhållanden skall regleras av svensk lag. Som skäl för yrkandet åberopar motionären den risk för rättsförluster för invandrare som kan uppkomma genom tillämpningen av principerna bakom 1912 års lag.

Som utskottet anfört då motioner med samma syfte som de nu aktuella tidigare behandlats i riksdagen (se senast LU 1980/81:18) är de principer som 1912 års lag och Haagkonventionen bygger på inte förenliga med en modern syn på äktenskapet och strävandena mot jämställdhet mellan makar. En annan nackdel med lagen är att tillämpningen av de internationellt privaträttsliga normer som lagen och konventionen innehåller kan leda till otillfredsställande och för vår rättsuppfattning främmande resultat i de enskilda fallen.

Utskottet erinrar om att familjelagssakkunniga genom tilläggsdirektiv år 1974 fick i uppdrag att överväga frågan om ny lagstiftning beträffande internationella rättsförhållanden rörande äktenskap. Som tidigare redovisats avser familjelagssakkunniga att avlämna sitt slutbetänkande under våren 1987. Enligt vad utskottet inhämtat kommer i betänkandet att framläggas ett förslag till lagstiftning beträffande de internationella rättsverkningarna rörande äktenskap som bl. a. innebär att lagen i det land där makarna har varaktigt hemvist skall tillämpas i frågor rörande deras förmögenhetsförhållanden. Makar skall dock enligt förslaget ha rätt att genom avtal förordna annorlunda.

Enligt utskottets mening kommer en lagstiftning i enlighet med familjelagssakkunnigas väntade förslag att i väsentlig mån undanröja de nackdelar som är förknippade med nuvarande rättstillämpning. Med hänsyn till att ett

betydande antal människor här i Sverige numera lever i äktenskap där någon av makarna eller båda är utländska medborgare vill utskottet – utan att ta ställning i sak till familjelagssakkunnigas förslag – i likhet med motionärerna understryka vikten av att riksdagen snarast möjligt föreläggs en proposition med förslag till en mera tidsenlig lagstiftning på området. Vad utskottet sålunda anfört med anledning av motionerna L105 yrkande 3, L111, L407 och L412 bör ges regeringen till känna.

Sambors gemensamma hem

Den rättsliga regleringen av ogifta sambors inbördes förhållanden inskränker sig för närvarande till lagen (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad. Denna lag, som är utformad efter mönster av lagen (1959:157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, avser rätten till bostaden när en ogift man och en ogift kvinna som har sammanbott under äktenskapsliknande förhållanden upplöser sitt samboende. Lagen gäller endast bostäder som innehas med hyres- och bostadsrätt. Lagen innebär att den av parterna som inte innehar bostaden eller bara har en andel av den har rätt att mot lösen överta bostaden om han eller hon bäst behöver bostaden och det med hänsyn till omständigheterna kan anses skäligt. Om parterna inte har eller har haft barn tillsammans får övertagande dock ske endast om det föreligger synnerliga skäl. I övrigt är ogifta samboende hänvisade till allmänna civilrättsliga regler när det gäller deras inbördes förmögenhetsförhållanden.

I propositionen föreslås införandet av en lag om sambors gemensamma hem (sambolagen). Den nya lagen föreslås bli tillämplig i fråga om sådana samboförhållanden i vilka en ogift man och en ogift kvinna lever tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Genom lagen införs en giftorättsliknande konstruktion beträffande sådan bostad och sådant bohag som samborna har förvärvat för gemensamt begagnande. Detta sker på så sätt att vardera sambon ges en rätt att, då samboförhållandet upphör, påkalla bodelning. Vid bodelningen skall den berörda egendomen delas lika mellan samborna. Skulle en likadelning leda till oskäligt resultat ges dock en möjlighet att, i likhet med vad som föreslås gälla för gifta, frångå likadelningen. De föreslagna reglerna innebär också en viss förstärkning av rätten för en sambo att efter en behovs- och skälighetsprövning överta den gemensamma bostaden när samboförhållandet upphör. Vidare införs en rätt för sambo att överta bohag som ingår i det gemensamma hemmet och har förvärvats för gemensamt bruk. För att hindra att små hem splittras när en av samborna dör införs en s. k. basbeloppsregel liknande den som gäller för gifta, dock begränsad till två gånger det vid tiden för dödsfallet gällande basbeloppet. För de sambor som inte önskar att bodelningsreglerna skall tillämpas ges en möjlighet att genom avtal bestämma härom. Slutligen skall anmärkas att även om bostaden inte skall bli föremål för bodelning kommer sambo, i likhet med vad som för närvarande gäller enligt lagen om ogifta samboendes gemensamma bostad att under vissa förutsättningar ha rätt att överta den andre sambons bostad.

Den föreslagna sambolagen föranleder vissa ändringar i ÄB:s regelsystem.

I motionerna 1986/87:L102 (m) yrkande 5; 1986/87:L103 (c) yrkande 4; 1986/87:L104 (m) och 1986/87:L108 (fp) yrkande 1 yrkas avslag på förslaget till lag om sambors gemensamma hem. Också i motion 1986/87:L110 (m) yrkas avslag på propositionen i denna del. Som en följd av avslagsyrkandena när det gäller sambolagen yrkas i motionerna L102 yrkande 5 och L103 yrkande 5 att begreppet sambo inte införs i ärvdabalken. Vidare yrkas i motion 1986/87:L106 (m) att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om utformning och marknadsföring av standardavtal för sambor. I motion L108 yrkandena 2 och 3 yrkas också att riksdagen i samband med beslut om avslag på sambolagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om dels ett förstärkt skydd för sambor med gemensamma barn, dels förslag till förbättring av sambors möjligheter att ingå frivilliga avtal om deras gemensamma hem.

I motion L104 anförs som skäl för avslagsyrkandet att äktenskapet är den bästa formen för skapandet av stabila familjeförhållanden och juridiskt välordnade villkor för de berörda. Enligt motionärerna undergräver förslaget äktenskapets betydelse. Motionärerna anser dessutom att den föreslagna lagstiftningen är onödig. De personer som vill leva tillsammans utan att gifta sig, men ändå önskar reglera sina mellanhavanden, har alltid möjlighet att ingå avtal. Enligt motionärerna föreligger dock ett behov av att medborgarna informeras om möjligheten att ingå avtal. Motionärerna anför också att förslaget medför en inskränkning av valfriheten genom att de som vill undvika reglering måste ingå ett särskilt avtal härom. Vidare anser motionärerna att den föreslagna lagstiftningen öppnar vägen för äktenskap av andra klass med ett sämre rättsligt skydd. Genom att lagen endast i begränsad utsträckning reglerar sambornas förhållanden kan den inge människor en falsk känsla av trygghet. Motionärerna varnar för att detta kommer att medföra krav på ytterligare lagstiftning vilket i sin tur kommer att leda till att den juridiska skillnaden mellan gifta och sambor urholkas. Enligt motionärerna leder regleringen också till rättsosäkerhet. Motionärerna påtalar därvid bl. a. vad lagrådet har anfört om svårigheterna att fastställa när ett samboförhållande har inletts och om de känsliga integritetsfrågor som en sådan prövning kan ge upphov till. Motionärerna anser vidare att bl. a. de föreslagna jämningsreglerna kommer att medföra svårigheter för samborna att förutse hur egendomen kommer att delas.

Argumenteringen i motionerna L102, L103 och L110 liknar i flera avseenden den som framförs i motion L104.

Motionären i motion L106 – som hänvisar till avslagsyrkandet i motion L104 – vill fästa uppmärksamheten på att det, med hänsyn till den rättsliga oklarhet och den brist på fasta regler som gäller vid upplösning av samboförhållanden, är angeläget att sambor sluter ett egendomsrättsligt avtal och skriver testamente. Ett skäl härtill är att den svagare parten i ett förhållande skall kunna få sin rättmätiga andel av gemensamma ägodelar vid förhållandets upplösning. Enligt motionären är det ovanligt att sambor upprättat avtal om sina egendomsförhållanden resp. skriver testamenten med varandra som förmånstagare. För att underlätta att så sker bör man enligt

motionären utforma ett standardavtal för sambor vilket skall marknadsföras på ett sådant sätt att åtminstone sambor med gemensamma barn alltid ställs inför ett erbjudande att teckna ett sådant avtal.

Avslagsyrkandet i motion L108 grundas på två huvudinvändningar. Dels berövar man enligt motionärerna människorna möjligheten att sammanleva under oreglerade förhållanden, dels kommer det att vara förenat med stora svårigheter att avgöra under vilka omständigheter lagen är tillämplig.

När det gäller den första invändningen anför motionärerna att den främsta anledningen till att man och kvinna väljer att leva i ett samboförhållande är att de önskar undvika äktenskapets rättsverkningar och att de är medvetna om att de därmed lever i ett från rättslig synpunkt oreglerat förhållande. De sambor som så önskar han enligt motionärerna möjlighet att genom avtal reglera sina inbördes ekonomiska förhållanden och tillvägagångssättet vid en eventuell separation. Motionärerna anser också att det ökande antalet samboförhållanden vittnar om att denna oreglerade samlevnadsform behövs.

När det gäller den tekniska utformningen anför motionärerna att den föreslagna regleringen är oklar såväl i fråga om vid vilken tidpunkt ett samboförhållande skall anses ha inletts resp. upphört som vilken egendom som omfattas. Dessa brister medför att många sambor kommer att få svårt att överblicka konsekvenserna av lagen för dem. Motionärerna påtalar också det hot mot den personliga integriteten som är inbyggt i lagen på det sättet att bl. a. förekomsten av sexuellt samliv skall utgöra ett viktigt moment i bedömningen av om ett äktenskapsliknande förhållande har förelegat. Många sambor kan också, påpekar motionärerna, missledas att tro att lagen ger ett större rättsligt skydd än som är fallet. Motionärerna framhåller att många sambor så småningom gifter sig och att de därmed får en heltäckande reglering av sina förhållanden. Denna reglering är överlägsen den som sambolagen innehåller.

Motionärerna anser dock att man i två hänseenden bör ha tvingande regler vid upplösningen av samboförhållanden. Enligt motionärerna bör 1973 års lag om ogifta samboendes gemensamma bostad förändras på så sätt att övertaganderätten skall vara avhängig av om samborna har gemensamma barn samt omfatta inte bara hyres- och bostadsrätt utan också bostadsfastighet och bohag. Vidare bör, anför motionärerna, i 1973 års lag införas regler om efterlevandeskydd på det sätt som föreslås i propositionen, dock skall även detta vara avhängigt av att samborna har gemensamma barn.

I motionen anförs också att det finns anledning att förmoda att det beträffande flertalet samboförhållanden saknas avtal om vad som skall gälla i fråga om sambornas inbördes ekonomiska förhållanden och tillvägagångssättet vid en eventuell separation. Om avtal saknas riskerar den av samborna som under samlevnaden har stått för de dagliga utgifterna och inte kan hävda äganderätt till kapitalvaror m. m. att bli missgynnad. Mot denna bakgrund finns det, enligt motionärerna, motiv för det allmänna att bistå sambor som önskar ingå avtal med varandra t. ex. genom att tillhandahålla standardavtal liksom att biträda och informera om samboendets rättsliga konsekvenser.

Utskottet vill för sin del stryka under att det från flera synpunkter är önskvärt att äktenskapet bevaras som den normala och naturliga formen av familjebildning för det helt övervägande antalet människor. Som utskottet framhöll vid 1973 års reform av GB (LU 1973:20) måste emellertid samhället som en realitet räkna med att det även i fortsättningen kommer att finnas kvinnor och män som inte vill ge sin samlevnad äktenskapets form och att lagstiftningen måste ta hänsyn till detta.

En tydlig tendens under de senaste årtiondena har varit att allt fler kvinnor och män bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden utan att vara gifta med varandra. Samboende utan äktenskap förekommer framför allt bland yngre par och det är numera ovanligt att äktenskap ingås utan att makarna dessförinnan har bott tillsammans under en längre eller kortare tid. Statistiska uppgifter från år 1980 visar att 20 % av alla samboende par då var ogifta. Resultaten av den folk- och bostadsräkning som genomfördes år 1985 har ännu inte färdigställts men enligt vad utskottet har inhämtat tyder det hittills sammanställda materialet som innehåller uppgifter från tolv län på att omfattningen av antalet ogifta samboende har ökat. En uppskattning med utgångspunkt i dessa uppgifter ger också vid handen att ca 45 % av samboparen har barn.

Enligt utskottets mening kan det i och för sig hävdas att de som väljer att leva samman i annan form än äktenskapet därigenom frivilligt ställt sig utanför det juridiska system för samlevnad som samhället tillhandahåller. I linje härmed bör de då själva få svara för att deras mellanhavanden regleras avtalsvägen på lämpligt sätt. Erfarenheterna visar dock att avtal mellan sambor förekommer i liten omfattning. Som anförs i propositionen är det ofta först vid upplösningen av samboförhållandet som samborna blir medvetna om behovet av regler rörande sina mellanhavanden. Utskottet vill också framhålla att det synes råda stor oklarhet om vilka rättsverkningar som kan åstadkommas genom avtal mellan sambor och i vilken mån dessa kan bli gällande i förhållande till tredje man. Det torde emellertid stå klart att sambor inte med giltig verkan kan avtala om att gällande regler om makars egendomsförhållanden generellt skall tillämpas i fråga om sambors egendom. Vid en hearing inför utskottet har företrädare för advokat kåren upplyst om att det i praktiken inte är möjligt att åstadkomma ett samboavtal med regler om en framtida delning av sambornas egendom.

I avsaknad av avtal mellan sambor är man i dag hänvisad till allmänna civilrättsliga regler för tvister mellan sambor om deras egendom och dess fördelning. I likhet med departementschefen kan utskottet konstatera att reglerna härvidlag inte ger tillräcklig ledning i den situation som uppstår vid upplösning av ett samboförhållande. Utskottet vill också framhålla att tillämpningen av dessa regler kan leda till resultat som framstår som stötande inte minst med hänsyn till den ekonomiskt svagare partens intressen. På grund av det anförda och med beaktande av att avtalsvägen inte synes vara framkomlig anser utskottet att det finns ett klart behov av regler som ger lösningar på praktiska problem av juridisk art och som skyddar den svagare parten i ett samboförhållande.

Som framhålls i propositionen sker genom samlevnad med gemensamt hushåll och gemensam ekonomi en faktisk sammanflätning av sambornas

ekonomi. De regler som behövs bör således enligt utskottets mening ge vägledning för upplösningen av det gemensamma hemmet, dvs. gemensamt bohag och bostad. Vid en sådan reglering bör även behovet av ett begränsat efterlevandeskydd beaktas.

Enligt utskottets mening är det givetvis angeläget att man inte genom en begränsad reglering av rättsverkningarna av samboförhållanden inför ett äktenskapsliknande system av lägre dignitet. Till skillnad från motionärerna anser utskottet att en lagstiftning med den i propositionen föreslagna inriktningen inte får den effekten att det skapas vad som i motionerna betecknas som andra klassens äktenskap med sämre rättsligt skydd. Den föreslagna lagstiftningen har som nyss sagts begränsats till vad som ur praktisk synvinkel framstår som oundgängligt. De som väljer att stå utanför äktenskapet kommer även i fortsättningen att vara hänvisade till att genom inbördes avtal, testamenten och försäkringar skapa ett ömsesidigt skydd. Utskottet finner också att motionärernas farhågor för att sambor på grund av den föreslagna lagstiftningen skulle invaggas i en falsk trygghetskänsla är överdrivna. Utskottet, som i ett särskilt avsnitt kommer att ta upp frågor om information rörande de nya reglerna, förutsätter att information om bl. a. skillnaderna mellan reglerna om samboförhållanden och äktenskapslagstiftningen kommer att lämnas i en sådan omfattning att sambor i större utsträckning än i dag blir medvetna om vad som gäller i fråga om deras rättigheter och vilket individuellt utformat skydd som de bör tänka på att skaffa sig genom avtal etc.

I anslutning till det anförda vill utskottet understryka att den föreslagna lagstiftningen tvärt emot vad motionärerna påstår inte inskränker valfriheten utan snarast ökar den. I dag kan sambor välja mellan att leva i ett förhållande vars rättsverkningar inte kan regleras och att gifta sig. Med den nya lagstiftningen blir det möjligt för dem att få ett begränsat skydd om de inte väljer att stå utanför sambolagen eller att gifta sig.

Vad härefter angår motionärernas påståenden om svårigheten att i praktiken fastställa omfattningen av sambolagens tillämpningsområde vill utskottet påpeka att avgörande för om egendom skall bli föremål för bodelning mellan sambor är huruvida egendomen anskaffats för gemensamt begagnande. Vad som skall utrönas är således parternas avsikt vid förvärvet av egendomen, och frågan om när samboförhållandet inleddes kommer därför i allmänhet att spela en mindre roll. I vissa fall kan dock tidpunkten för inledandet av samlevnaden behöva fastställas mer noggrant. Om parterna inte kan komma överens om denna tidpunkt, bör som anføres i propositionen den dag då de kyrkobokfördes på gemensam adress kunna användas, om inte övriga omständigheter talar i annan riktning. Att fastställa när ett samboförhållande upphörde torde enligt utskottets mening inte vara förknippat med några större svårigheter. Frågan om vilken egendom som anskaffats för gemensamt begagnande torde inte heller föranleda några större problem. Utskottet finner därför att motionärernas farhågor också i detta avseende är betydligt överdrivna.

Sammanfattningsvis anser utskottet att det finns starka skäl för den föreslagna lagstiftningen. Den närmare utformningen av den nya lagen anser sig utskottet kunna godta. Det finns dock anledning att göra dels

några förtydligande motivuttalanden, dels införa ett tillägg i 12 § sambolagen.

Som nämnts inledningsvis skall det, i likhet med vad som föreslås gälla för gifta, finnas en möjlighet att frångå likadelningsprincipen vid bodelning mellan sambor. Jämkning skall sålunda kunna ske om likadelning med hänsyn till samboförhållandets längd, sambornas ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter skulle framstå som oskälig (9 § sambolagen). Regeln har utformats efter mönster av den föreslagna jämningsregeln i 12 kap. 1 § ÄktB. Som utskottet tidigare har framhållit (se s. 16) kan inom ramen för sistnämnda jämningsregel tillämpas en femårsschablon som riktvärde vid jämkningen. Utskottet har därvid uttalat att bostad och bohag som har anskaffats för gemensamt bruk inte bör bli föremål för jämkning enligt schablon vid bodelning mellan makar. Eftersom bodelning mellan sambor endast kan avse gemensam bostad och bohag delar utskottet den uppfattning som framförs i propositionen att en schablonregel inte bör tillämpas vid jämkning enligt sambolagen. Enligt utskottets mening bör frågan om huruvida jämkning skall ske i stället avgöras efter en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet, varvid samlevnadsens längd utgör en av de omständigheter som skall beaktas. Utskottet vill i detta sammanhang också understryka att, till skillnad från bestämmelsen i 12 kap. 1 § ÄktB, skall jämningsregeln i 9 § sambolagen vara tillämplig även vid bodelning med anledning av en sambos död.

Utskottet har i det föregående godtagit förslaget i propositionen att ÄB:s regler om förlust av rätt till arv också skall gälla i fråga om rätten för en efterlevande make att göra gällande sina bodelningsanspråk (se s. 37 och 38). Enligt utskottets mening talar övervägande skäl för att samma ordning bör gälla också beträffande en efterlevande sambos rätt att få del i den andra sambons egendom. Utskottet förordar därför att 12 § sambolagen kompletteras med en regel av nyss nämnd innebörd.

På grund av det anförda tillstyrker utskottet bifall till propositionens förslag till lagstiftning rörande sambor med den komplettering som utskottet förordat i det föregående och avstyrker därmed bifall till motionerna L102 yrkande 5, L103 yrkandena 4 och 5, L104, L108 yrkande 1 och L110 i denna del.

Utskottets ställningstagande till avslagsyrkandena beträffande sambolagen medför att utskottet inte har någon anledning att på grund av motionerna L106 och L108 yrkande 3 överväga frågan om utformning m. m. av standardavtal för sambor. Av samma skäl bör inte heller förslaget i motion L108 yrkande 2 om ett utbyggt skydd för sambor med gemensamma barn föranleda någon åtgärd. Utskottet avstyrker således bifall till motionerna L106 och L108 yrkandena 2 och 3.

Vissa allmänna frågor om äktenskap m. m.

I motionerna 1985/86:L220 (c) och 1986/87:L409 (c) anförs att äktenskapet, som markerar en medveten viljeinriktning och garanterar makars rättssäkerhet och jämställdhet, skall prioriteras som livsvarig samlevnadsform. Enligt motionärerna diskriminerar nuvarande lagstiftning i flera avseenden

äktenskapet. I båda motionerna yrkas (yrkande 2 i motion L409) att riksdagen skall uttala att lagstiftningen inom familje-, skatte- och socialrätten skall ges en sådan utformning att den uppmuntrar till ingående av äktenskap.

I motion L409 yrkas vidare (yrkande 1) att en utredning tillsätts med syfte att se över de regler inom familje-, skatte- och sociallagstiftningen som leder till att äktenskapet missgynnas i förhållande till eller likställs med samboende utan äktenskap.

I motion 1986/87:L402 (c) framhåller motionärerna att det självklart skall vara helt fritt för varje par att välja samlevnadsform, men att det är väsentligt att de ekonomiska konsekvenserna av äktenskap är sådana att det stora flertalet kan finna detta vara en lämplig och naturlig samlevnadsform.

Enligt motionärerna är det både ett samhällsintresse och en rättighet för berörda personer att äktenskapet inte diskrimineras. Äktenskapet är resultatet av en aktiv och överlagd handling och skall ge trygghet åt kontrahenterna. Däremot är det enligt motionärerna naturligt att det för ogifta sambor – eller i fall där en sambo är gift med någon annan – inte kan och bör tillämpas alla de regler som gäller för dem som är gifta med varandra. Olika samlevnadsformer skall, understryker motionärerna, således inte jämföras inom alla områden. Motionärerna betonar att de ställt sig bakom förslaget till sambolag och att de inte tar upp frågor om äktenskap kontra samboende för att argumentera mot förslaget till sambolag. Motionärerna anser att det emellertid är synnerligen nödvändigt att skatte- och bidragsregler m. m. inte är så utformade att äktenskapet leder till konsekvenser som medför att människor av ekonomiska skäl väljer att bo samman utan äktenskap i stället för att gifta sig. Enligt motionärerna framhålls det ofta att flera regler för beskattning, bidrag, stöd m. m. är utformade så att äktenskapet missgynnas, och i motionen ges exempel på sådana regler.

Motionärerna anser mot denna bakgrund att det skulle vara mycket värdefullt om det gjordes en fullständig kartläggning av de olika ekonomiska konsekvenserna av äktenskap jämfört med samboende och även jämfört med förhållandet för dem som avstår från direkt samboende. Genom en sådan kartläggning skulle enligt motionärerna främst två fördelar vinnas. Dels skulle klarhet erhållas om de olika konsekvenserna av olika samlevnadsformer. Dels skulle en sådan kartläggning ge underlag för utarbetande av förslag till erforderliga ändringar av regler så att äktenskapet inte skall anses vara diskriminerat. Motionärerna yrkar att det anförda ges regeringen till känna.

Som utskottet tidigare i detta betänkande understrukit bör det vara ett mål för lagstiftningen att äktenskapet bevaras som den normala och naturliga formen för familjebildning för det helt övervägande antalet människor. Förslaget till äktenskapsbalk liksom övriga förslag i propositionen ligger väl i linje med denna målsättning. Genom att ingå äktenskap får parterna tillgång till ett regelsystem som tillhandahåller lösningar på praktiska problem och ger dem skydd i åtskilliga hänseenden. Jämfört med andra samlevnadsformer ger alltså äktenskapet betydande fördelar. Trots detta väljer många människor av olika skäl att sammanleva utan att ingå äkten-

skap. Detta förhållande måste lagstiftaren ta hänsyn till. Utrymme måste därför ges människorna att själva forma sitt personliga liv och bestämma vilka normer som skall gälla för deras familjeliv. Samtidigt måste det beaktas att en ordning där människors grundläggande behov och väsentliga intressen blir sämre tillgodosedda eller helt åsidosatta enbart av den anledningen att de inte vill ingå äktenskap inte är godtagbar i ett modernt samhälle. På åtskilliga områden måste därför eftersträvas att reglerna i sak blir enhetliga för alla sammanlevande obcroende av om samlevnaden sker i äktenskap eller ej. Vid utformningen av sådana regler är det självfallet angeläget att man inte påverkar människors val av samlevnadsform så att de förlorar på att gifta sig eller vinner på att separera. Enligt utskottets mening kan det inte heller med fog hävdas att lagstiftningen i vårt land generellt sett missgynnar äktenskapet.

Mot bakgrund av det anförda anser utskottet att det inte finns anledning för riksdagen att göra något sådant uttalande som begärs i motionerna L220 och L409 yrkande 2.

Vad härefter angår önskemålet om en kartläggning resp. översyn av gällande regelsystem m. m. vill utskottet framhålla att det i många fall kan vara svårt att utforma reglerna så att inte en samlevnadsform framstår som mera förmånlig i ett särskilt hänseende. Vissa speciella bestämmelser exempelvis i skatte- och socialförsäkringslagstiftningen kan uppfattas så att lagstiftningen prioriterar en samlevnadsform på bekostnad av en annan. Som utskottet ovan framhållit bör emellertid en sådan prioritering inte få förekomma. Att skillnad ändå i vissa fall görs mellan äktenskap och annan samlevnad har sin orsak i att – medan äktenskap är ett lätt konstaterbart förhållande – det är svårt att konstruera enkla och objektiva kriterier för när äktenskapsliknande samlevnad skall anses föreligga vilka kan användas på olika lagstiftningsområden och i skilda syften. Kriterier som kan utnyttjas i civilrättsliga sammanhang därför att parterna har motstridiga intressen kan sålunda vara mindre användbara i offentligrättslig lagstiftning på grund av att parterna kan ha ett gemensamt intresse av hur bedömningen utfaller. Enligt utskottets mening kommer de nämnda svårigheterna att kvarstå oavsett om den i propositionen föreslagna sambolagen genomförs eller ej.

Med hänsyn till det anförda kan utskottet inte finna att en sådan kartläggning som begärs i motion L402 skulle kunna fylla någon annan funktion än att visa att i vissa särskilda hänseenden äktenskap och andra samlevnadsformer rent faktiskt behandlas olika. Ett tillrättaläggande av sådana brister i lagstiftningen som leder till att en samlevnadsform uppfattas som mera prioriterad än en annan bör kunna göras i samband med en översyn av reglerna i fråga och utan någon föregående kartläggning. Utskottet förutsätter att så också sker. Några bärande skäl för att kartläggningen skulle tillgodose något verkligt behov har inte heller framförts av motionärerna. Utskottet avstyrker således bifall till motion L402. Ställningstagandet innebär att även yrkande 1 i motion L409 bör avslås.

I motion 1986/87:L101 (c) påtalas att inom flera lagstiftningsområden jämställs ogifta som sammanlever under äktenskapsliknande förhållanden med gifta. I lagarna uppställs olika kriterier för vad som skall anses utgöra

äktenskapsliknande samlevnad. Enligt motionärerna föreligger det ett behov av en översyn av dessa regler i syfte att man så långt möjligt skall få till stånd ett enhetligt sambobegrepp. Införandet av ett sådant begrepp skulle underlätta för såväl enskilda som myndigheter att nå klarhet i vilka regler som gäller. Motionärerna yrkar (yrkande 4) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att en översyn i angivet syfte bör göras.

Som motionärerna framhåller uppställs för närvarande olika kriterier för när äktenskapsliknande samlevnad skall anses föreligga. För att definiera samlevnadsförhållanden utnyttjas sådana omständigheter som exempelvis tidigare giftermål, förekomst av gemensamma barn, hushållsgemenskap eller gemensam ekonomi och bostad. Kriterierna skiftar från den ena lagen till den andra.

I likhet med motionärerna anser utskottet att det skulle vara till fördel om ett enhetligt sambobegrepp kunde utnyttjas i så stor utsträckning som möjligt. Att sambobegreppet skiftar i olika lagar har emellertid ofta sin förklaring i att det bestämts efter särskilda överväganden och för att tillgodose olika syften. En orsak är vidare de ovan redovisade svårigheterna att finna enkla och objektiva kriterier för en bedömning av när äktenskapsliknande samlevnad skall anses föreligga.

Enligt utskottets mening får en samordning av kriterierna på äktenskapsliknande samlevnad inte vara ett självändamål. Liksom hittills måste sambobegreppet på varje lagstiftningsområde definieras under hänsynstagande till lagstiftningens syften. Även om ett enhetligt sambobegrepp kunde konstrueras skulle det således i olika sammanhang behöva förses med tillägg eller inskränkningar. En sådan ordning skulle inte medföra den av motionärerna önskade förenklingen.

På grund av det anförda kan utskottet inte dela motionärernas uppfattning att det föreligger behov av en översyn av sambobegreppet. Utskottet vill emellertid framhålla vikten av att man i det fortsatta lagstiftningsarbetet beaktar önskemålet om att kriterierna för äktenskapsliknande samlevnad är så enhetliga som möjligt. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L101 yrkande 4.

Informationsfrågor

I motion 1986/87:L101 (c) påpekas att de ingripande förändringar av gällande regelsystem som föreslås i propositionen kommer att bli av mycket stor betydelse för de allra flesta människor. Enligt motionärerna måste därför information om den nya lagstiftningen lämnas i en sådan omfattning att människor kan ta ställning till huruvida de på grund av de nya reglerna bör träffa avtal, skriva testamenten, etc. Med hänsyn till att den nya lagstiftningen får retroaktiv verkan bör samhället ha speciella skyldigheter att informera så att inte personer på grund av bristande kännedom om reglerna lider rättsförluster. Motionärerna yrkar, yrkande 5, att vad som anförts om vikten av en allsidig information om de nya äktenskaps-, arvs- och samboreglerna ges regeringen till känna.

Utskottet har vid åtskilliga tillfällen framhållit behovet av information om ny lagstiftning och dess innehåll. Genom detta lagstiftningsärende

införs nya bestämmelser som kommer att få genomgripande betydelse för det helt övervägande antalet människor i vårt land. Viktiga förändringar sker sålunda av olika regler på äktenskapsrättens och arvsrättens område, vilka funnits sedan länge och är allmänt kända. Vidare införs särskilda bestämmelser för sambor, vilka bestämmelser i huvudsak saknar sin motsvarighet i dag. Som tidigare nämnts är det regeringens avsikt att lagstiftningen skall träda i kraft den 1 januari 1988. De nya äktenskapsreglerna kommer med vissa undantag att gälla för alla vid ikraftträdandet bestående äktenskap. De nya samboreglerna kommer att träffa alla dem som vid ingången av år 1988 är ogifta och lever tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Vidare kommer de nya arvsreglerna att gälla i fråga om alla dödsfall som inträffar efter ikraftträdandet.

Med hänsyn till det anförda är det enligt utskottets mening mera angeläget än eljest då ny lagstiftning genomförs att en allsidig och brett upplagd information om de nya reglerna och deras konsekvenser kommer till stånd. Utskottet vill också mot bakgrund av att den nya lagstiftningen inte är helt lättillgänglig understryka vikten av att stor omsorg läggs ned på utformningen av den information som skall spridas till allmänheten. Av stor betydelse härvidlag är bl. a. att upplysningarna om de nya arvsreglerna utformas så att människor ges möjlighet att ta ställning till om de nya reglerna bör föranleda dem att ändra sina testamenten. Viktigt är vidare att det i samband med information om sambolagen klargörs i vilka avseenden rättsverkningarna av äktenskap och samboförhållanden skiljer sig åt.

Genom det sålunda anförda får motionärernas önskemål i allt väsentligt anses tillgodosett. Med hänsyn till vad som anförs i propositionen utgår utskottet från att regeringen kommer att vidta erforderliga åtgärder för att allmänhetens behov av information skall kunna tillgodoses. Något särskilt tillkännagivande i saken från riksdagens sida är därför inte påkallat. Utskottet avstyrker således bifall till motion L101 yrkande 5.

Övrigt

Utöver vad utskottet anført i föregående avsnitt föranleder förslagen i propositionen inte några uttalanden från utskottets sida. Motion 1986/87:L103 (c), vari yrkas (yrkande 3) bifall till propositionen utom i vissa avseenden, bör inte föranleda någon riksdagens vidare åtgärd.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *avslag på förslaget till äktenskapsbalk* att riksdagen avslår motion 1986/87:L110 i denna del,
2. beträffande *den språkliga utformningen av lagförslagen* att riksdagen *dels* antar det i proposition 1986/87:1 framlagda förslaget till äktenskapsbalk såvitt avser 5 kap. 2 §, 6 kap. 3 § och 8 kap. 3 § med den ändringen att lagrummen erhåller i bilaga 2 som *Utskottets förslag* betecknade lydelse, *dels* avslår motion 1986/87:L102 yrkande 4 i den mån motionen inte tillgodoses genom vad utskottet hemställer,

3. beträffande *lysning*
att riksdagen med avslag på motion 1986/87:L103 yrkande 1 antar 3 kap. 4 § förslaget till äktenskapsbalk,
4. beträffande *betänketid vid äktenskapsskillnad*
att riksdagen med avslag på motion 1986/87:L103 yrkande 2 antar 5 kap. 1 § förslaget till äktenskapsbalk,
5. beträffande *jämkning vid bodelning med anledning av äktenskapsskillnad*
att riksdagen *dels* med anledning av propositionen i denna del och motion 1985/86:L203 godkänner vad utskottet anfört, *dels* antar 12 kap. 1 § förslaget till äktenskapsbalk,
6. beträffande *jämkning av äktenskapsförord*
att riksdagen *dels* med bifall till motion 1986/87:L101 yrkande 2 samt med anledning av propositionen i denna del och motion 1986/87:L401 yrkande 1 godkänner vad utskottet anfört, *dels* antar 12 kap. 3 § förslaget till äktenskapsbalk,
7. beträffande *övertaganderätt och rådighetsinskränkning*
att riksdagen med avslag på motion 1986/87:L101 yrkande 1, motion 1986/87:L102 yrkande 1 och motion 1986/87:L109 yrkande 1 antar 7 kap. 5 § och 11 kap. 8 § förslaget till äktenskapsbalk,
8. beträffande *makes arvsrätt*
att riksdagen med avslag på motion 1986/87:L101 yrkande 3 i denna del, motion 1986/87:L102 yrkande 3 i denna del, motion 1986/87:L105 yrkande 1 och motion 1986/87:L109 yrkande 2 antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i ärvdabalken såvitt avser 3 kap. 1 § första stycket,
9. beträffande *basbeloppsgränsen i 3 kap. 1 § ärvdabalken*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1986/87:L102 yrkande 3 i denna del, motion 1986/87:L105 yrkande 2 och motion 1986/87:L109 yrkande 3 godkänner vad utskottet anfört,
10. beträffande *klandertalan*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1986/87:L401 yrkande 3 godkänner vad utskottet anfört,
11. beträffande *hasbeloppsregeln i 3 kap. 1 § ärvdabalken*
att riksdagen antar 3 kap. 1 § andra stycket förslaget till lag om ändring i ärvdabalken,
12. beträffande *arvsrätt vid makes omgifte*
att riksdagen avslår motion 1986/87:L101 yrkande 3 i denna del och motion 1986/87:L107,
13. beträffande *bodelning med anledning av makes död*
att riksdagen med avslag på motion 1986/87:L401 yrkande 2 antar 10 kap. 4 § förslaget till äktenskapsbalk,
14. beträffande *förverkande av rätt till arv m. m.*
att riksdagen med bifall till motion 1986/87:L404 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om översyn av 15 kap. ärvdabalken och lagen (1927:77) om försäkringsavtal,

15. beträffande *bevakning av testamente*

att riksdagen avslår motion 1986/87:L405,

16. beträffande *krav på bevittning*

att riksdagen med avslag på motion 1986/87:L102 yrkande 2 antar 7 kap. 3 § och 9 kap. 5 § förslaget till äktenskapsbalk samt 23 kap. 4 § förslaget till lag om ändring i ärvdabalken,

17. beträffande *internationella rättsförhållanden*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:L105 yrkande 3 samt motionerna 1986/87:L111, 1986/87:L407 och 1986/87:L412 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om framläggande av lagförslag,

18. beträffande *sambors gemensamma hem*

att riksdagen med avslag på motion 1986/87:L102 yrkande 5, motion 1986/87:L103 yrkandena 4 och 5, motion 1986/87:L104, motion 1986/87:L108 yrkande 1 och motion 1986/87:L110 i denna del antar *dels* det i propositionen framlagda förslaget till lag om sambors gemensamma hem med den ändringen att 12 § erhåller i bilaga 2 som *Utskottets förslag* betecknade lydelse, *dels* 3 kap. 7 §, 11 kap. 8 §, 18 kap. 1 §, 20 kap. 2, 4, 6 och 10 §§ och 23 kap. 1 § förslaget till lag om ändring i ärvdabalken,

19. beträffande *ogifta samboendes gemensamma bostad m. m.*

att riksdagen avslår motion 1986/87:L106 och motion 1986/87:L108 yrkandena 2 och 3,

20. beträffande *lagförslagen i propositionen*

att riksdagen *dels* antar förslaget till äktenskapsbalk och förslaget till lag om ändring i ärvdabalken i den mån de inte omfattas av vad utskottet hemställt ovan, *dels* avslår motion 1986/87:L103 yrkande 3 i den mån motionen inte tillgodoses genom vad utskottet hemställt,

21. beträffande *prioritering av äktenskapet*

att riksdagen avslår motion 1985/86:L220 och motion 1986/87:L409 yrkande 2,

22. beträffande *kartläggning av äktenskapets ekonomiska konsekvenser*

att riksdagen avslår motion 1986/87:L402 och motion 1986/87:L409 yrkande 1,

23. beträffande *översyn av sambobegreppet*

att riksdagen avslår motion 1986/87:L101 yrkande 4,

24. beträffande *information om äktenskapsbalken m. m.*

att riksdagen avslår motion 1986/87:L101 yrkande 5.

Stockholm den 10 mars 1987

På lagutskottets vägnar

Per-Olof Strindberg

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inga-Britt Johansson (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Bengt Harding Olson (fp), Gunnar Thollander (s), Marianne Karlsson (c), Berit Löfstedt (s), Ewa Hedkvist Petersen (s) och Ewy Möller (m).

1. Övertaganderätt och rådighetsinskränkning (mom. 7)

Per-Olof Strindberg (m), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Marianne Karlsson (c) och Ewy Möller (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 23 med "Mot bakgrund" och slutar på s. 24 med "yrkande 1" bort ha följande lydelse:

Mot bakgrund av det anförda delar utskottet visserligen departementschefens uppfattning att en utvidgning av makes rätt till bostad och bohag som ägs av den andra maken eller makarna gemensamt bör genomföras. Som motionärerna framhåller innebär emellertid förslaget i propositionen en inskränkning av makarnas avtalsfrihet därigenom att make föreslås få rätt att överta även den andre tillhörig enskild egendom. Från principiella utgångspunkter kan det med fog hävdas att avtalsfrihet skall råda i äktenskap liksom i andra rättsförhållanden. Endast om mycket starka skäl talar för det bör inskränkningar av avtalsfriheten ske. I överensstämmelse härmed bör huvudregeln vara att äktenskapsförord och andra avtal mellan makar skall gälla utan inskränkning. Att avtalsfriheten i äktenskapet skall upprätthållas ligger också helt i linje med det grundläggande synsätt som präglar äktenskapsbalken, nämligen att makarna i ett äktenskap är två rättsligt och ekonomiskt självständiga individer.

Utskottets principiella inställning är således att äktenskapsförord skall respekteras. Med utgångspunkt i denna inställning kommer utskottet senare att behandla frågor om jämkning av äktenskapsförord och makes arvsrätt till enskild egendom. När det gäller övertaganderätten till bostad och bohag anser utskottet att förslaget i propositionen inte kan förenas med principen om makars avtalsfrihet. Mot den föreslagna ordningen talar vidare att den leder till att makarna inte kan förutse de framtida konsekvenserna av upprättade äktenskapsförord. Härigenom uppstår risker för rättsosäkerhet. Avsaknaden av möjlighet för makarna att med bindande verkan kunna avtala om egendomsåtskillnad kan vidare medföra att i vissa fall kontrahenterna väljer att leva samman utan äktenskap, en utveckling som inte bör främjas. Ett avgörande skäl mot förslaget i propositionen är vidare att det rubbar den gällande principen att även egendom som trätt i stället för enskild egendom (substitut) är enskild. Detta avsteg har särskild betydelse när det gäller egendom som gjorts till enskild genom föreskrift vid gåva eller testamente. Eftersom det normalt är givarens eller testators avsikt att vad som träder i egendomens ställe också skall vara enskilt, innebär förslaget i propositionen därom, att övertaganderätten skall omfatta bostad och bohag som bekostats med enskild egendom, åsidosättande av givarens eller testators intressen. En sådan ordning kan inte anses godtagbar.

På grund av det anförda delar utskottet motionärernas uppfattning att enskild egendom inte bör omfattas av övertaganderätten. I konsekvens härmed bör sådan egendom inte vara underkastad rådighetsinskränkningar. Utskottet förordar således med anledning av motionerna L101 yrkande 1, L102 yrkande 1 och L109 yrkande 1 att tillämpningsområdet för 7 kap. 5 § och 11 kap. 8 § äktenskapsbalken begränsas till giftorättsgodts.

dels att utskottets hemställan under moment 7 bort ha följande lydelse:

LU 1986/87:18

7. beträffande *övertaganderätt och rådhetsinskränkning* att riksdagen med anledning av motion 1986/87:L101 yrkande 1, motion 1986/87:L102 yrkande 1 och motion 1986/87:L109 yrkande 1 antar 7 kap. 5 § och 11 kap. 8 § förslaget till äktenskapsbalk med den ändringen att lagrummen erhåller i bilaga 3 som *Reservanternas förslag* betecknade lydelse.

2. Makes arvsrätt (mom. 8)

Per-Olof Strindberg (m), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Marianne Karlsson (c) och Ewy Möller (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på som börjar på s. 30 med "I likhet" och slutar på s. 31 med "och 3" bort ha följande lydelse:

Utskottet ställer sig som framgått av det föregående bakom strävandena att förstärka skyddet för den efterlevande maken, oftast hustrun, så att hon kan behålla bostad och bohag och så långt möjligt även oförändrad levnadsstandard. Som framhålls i motionerna L101 och L102 innebär en förstärkning av den efterlevande makens ställning en motsvarande arvsrättslig försvagning för bröstarvingarna. Med propositionens förslag till lösning av frågan blir det främst de gemensamma barnen som får sin ställning försvagad i och med att de ej kommer att få ut arv vid den först avlidne förälderns bortgång.

Olika lösningar kan väljas för att stärka den efterlevandes ställning, och enligt utskottets mening är det viktigt att härvidlag göra en skälighetsavvägning mellan den efterlevande makens intresse och behov av att få behålla boet, å ena sidan, och barnens hittillsvarande rätt att ensamma ärva den avlidne föräldern, å andra sidan.

Majoriteten bland de familjelagssakkunniga föreslog att efterlevande make – i likhet med vad som gäller i Danmark och Norge – skulle ha rätt att behålla boet oskiftat. Om bröstarvingarna begärde skifte skulle den efterlevande maken enligt utredningsförslaget ha rätt att ärva en tredjedel av den avlidnes egendom.

Två av de sakkunniga (m resp. c) reserverade sig mot förslaget och ville i stället stärka den efterlevandes ställning genom en höjning av basbeloppsregeln till att förslagsvis gälla egendom till ett värde av sex mot för närvarande fyra basbelopp. Dessa båda reservanter krävde också att den avlidnes enskilda egendom liksom enligt gällande rätt skulle ärvas av bröstarvingarna.

Utskottet vill erinra om att propositionen – utan att i denna del ha varit föremål för remissbehandling – avviker även från majoritetsförslaget från de sakkunniga.

Som påpekas i motion L101 har reservanternas förslag till lösning av frågan om stärkande av den efterlevandes ställning tyvärr inte kommenterats eller analyserats i propositionen. Underlaget för bedömning av i vilken utsträckning en sådan lösning kunnat ge erforderligt ökat skydd för den efterlevande maken är därför begränsat.

I flera motioner framförs förslag om förstärkning av basbeloppsregeln till sex och i något fall till tolv basbelopp i stället för att ändra den hävdvunna arvsordningen. Det primära syftet med förslagen måste vara att ge den efterlevande möjlighet att behålla bostad och bohag. Enligt utskottets mening skulle det emellertid vara svårt att anpassa basbeloppsregeln så att den i dödsbon med vitt skilda ekonomiska förhållanden skulle ge ett tillfredsställande resultat för den efterlevande. Prisläget på villafastigheter är t. ex. – åtminstone i vissa delar av landet – så högt att inte ens tolv basbelopp, alltså för närvarande nära 300 000 kr., skulle innebära garantier för att den efterlevande skulle kunna behålla villan och hemmet. Ett motiv som också talar emot en kraftig höjning av basbeloppsregeln är att en sådan lösning skulle medföra att barn som endast är den avlidnes skulle få ut arv uteslutande i de fall boet uppgår till ett värde betydligt över genomsnittet för dödsbon.

Som utskottet tidigare framhållit skall principen vara att äktenskapsförord – liksom övriga avtal – skall respekteras. I linje härmed delar utskottet uppfattningen som framförs i motionerna L101 och L102 att makes arvsrätt inte skall omfatta den avlidnes enskilda egendom. Särskilt tydligt framkommer motivet för detta motionskrav i den situationen att någon från sina föräldrar eller andra släktingar erhållit egendom genom gåva eller testamente med föreskrift att egendomen skall vara mottagarens enskilda egendom. I sådana fall måste det obestriddigt vara emot givarens eller testatorns vilja att egendomen vid dödsfall övergår till efterlevande maken i stället för till barnen. Det är att märka att ingenting hindrar den efterlevande maken från att förbruka eller avyttra den avlidnes enskilda egendom så att barnen aldrig får ut denna. Departementschefens uttalande (s. 85) att det saknas anledning att göra skillnad mellan giftorättsgods och enskild egendom går därför ingalunda fritt från invändning. Från rättslig synpunkt och med hänsyn till respekten för ingångna avtal och förordnanden bör alltså enskild egendom ej ärvas av den efterlevande maken när den avlidne efterlämnar bröstarvingar.

Utskottet vill erinra om att flera remissinstanser anslutit sig till reservanternas krav på att enskild egendom skulle tillfalla bröstarvingarna. Även strävan efter nordisk rättslikhet talar enligt utskottet för att enskild egendom undantas från efterlevandes arvsrätt. För en sådan ordning talar härutöver att bröstarvingarna kan ha ett berättigat intresse av att få ut en del av sitt arv redan vid den först avlidne förälderns död. Som framhålls i motion L102 kan sålunda bröstarvingarna behöva få ut medel för familjebildning, anskaffande av bostad m. m. Utskottet vill också peka på att en undantagslös arvsrätt för den efterlevande maken kan gå vida utöver vad som erfordras för att makens behov av att kunna bo kvar i det gemensamma hemmet med oförändrad levnadsstandard skall kunna tillgodoses. En arvsrätt som omfattar endast giftorättsgodset torde räcka för att ge den efterlevande maken det erforderliga skyddet. Skulle förhållandena vara sådana att den avlidnes kvarlåtenskap helt eller huvudsakligen utgörs av enskild egendom finns dessutom vissa möjligheter till jämkning av äktenskapsförordet.

På grund av det anförda ställer sig utskottet bakom förslaget i motion

L101 att efterlevande makes arvsrätt inte bör omfatta den avlidnes enskilda egendom.

Utskottet ansluter sig till förslaget i propositionen att basbeloppsregeln i 13 kap. GB förs över till ÄB med den utvidgning som föreslås i propositionen. Ställningstagandet till frågan om makes arvsrätt innebär att synpunkterna i motionerna L102, L105 och L109 i inte oväsentlig mån blir tillgodosedda. Utskottet vill i förtydligande syfte framhålla att vid beräkningen av vad maken enligt regeln har rätt att erhålla ur kvarlåtenskapen hänsyn skall tas till egendom som på grund av testamente efter den avlidne maken tillfaller den efterlevande och detta oavsett om förordnandet avser enskild egendom eller giftorättsgods. Härutinnan innebär basbeloppsregeln i ÄB en avvikelse från vad som för närvarande gäller. Däremot skall i likhet med nuvarande ordning utfallande försäkringsbelopp som maken erhåller som förmånstagare inte medräknas.

På grund av det anförda förordar utskottet att riksdagen antar 3 kap. 1 § första stycket förslaget till ändring i ÄB med den i motion L101 yrkande 3 föreslagna ändringen. Utskottet tillstyrker bifall till propositionen såvitt avser basbeloppsregeln. Motionerna L102 yrkande 3, L105 yrkandena 1 och 2 samt L109 yrkandena 2 och 3 bör i enlighet härmed inte föranleda någon riksdagens vidare åtgärd.

dels att utskottets hemställan under moment 8 bort ha följande lydelse:

8. beträffande *makes arvsrätt*

att riksdagen med bifall till motion 1986/87:L101 yrkande 3 i denna del och med anledning av motion 1986/87:L102 yrkande 3 i denna del, motion 1986/87:L105 yrkande 1 och motion 1986/87:L109 yrkande 2 antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i ärvdabalken såvitt avser 3 kap. 1 § första stycket med den ändringen att stycket erhåller i bilaga 3 som *Reservanternas förslag* betecknade lydelse.

3. Klandertalan (mom. 10)

Per-Olof Strindberg, Allan Ekström och Ewy Möller (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 32 som börjar med "Utskottet erinrar" och slutar med "motion L401" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill för sin del framhålla att det minimiskydd som basbeloppsregeln ger den efterlevande maken till sin karaktär närmast kan jämföras med bröstarvinges rätt till laglott. Ett testamente som inkräktar på rätten till laglott är inte ogiltigt i och för sig utan det krävs att bröstarvingen påkallar jämkning av testamentet genom att väcka talan hos domstol för att testamentet skall bli utan verkan. Även reglerna i 13 kap. ÄB om testamentes ogiltighet bygger på principen att talan måste föras vid domstol för att testamentet inte skall bli gällande.

Som framgår innebär propositionen på denna punkt att testamentet skall anses ogiltigt i sig (nullitet). Denna rättsregel, som anmärkningsvärt nog ej alls berörs i propositionen, är följaktligen ej förenlig med ärvdabalkens

testamentsbestämmelser och invanda rättsbegrepp. I likhet med motionären anser utskottet att det icke bör komma i fråga att på sätt som föreslås införliva en sådan rättsregel med vår rättsordning. Utskottet förordar således att 3 kap. 1 § andra stycket förslaget till ändring av ÄB ändras så att vad som gäller enligt 7 kap. ÄB beträffande jämkning av testamente för utfående av laglott blir tillämpligt även i fråga om makes rätt enligt basbellopsregeln.

dels att utskottets hemställan under moment 10 bort ha följande lydelse:

10. *beträffande klandertalan*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:L401 yrkande 3 och med avslag på propositionen i denna del godkänner vad utskottet anfört.

4. Basbellopsregeln i 3 kap. 1 § ärvdabalken (mom. 11)

Per-Olof Strindberg, Allan Ekström och Ewy Möller (alla m) anser – under förutsättning av bifall till reservation 3 – att utskottets hemställan under moment 11 bort ha följande lydelse:

11. *beträffande basbellopsregeln i 3 kap. 1 § ärvdabalken*

att riksdagen antar 3 kap. 1 § andra stycket förslaget till lag om ändring i ärvdabalken med den ändringen att stycket erhåller i bilaga 3 som *Reservanternas förslag* betecknade lydelse.

5. Krav på bevittning (mom. 16)

Per-Olof Strindberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Marianne Karlsson (c) och Ewy Möller (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 39 med "Utskottet erinrar" och som slutar på s. 40 med "yrkande 2" bort ha följande lydelse:

Utskottet erinrar om att vittnena vid äktenskapsförord, bodelningsavtal och arvskifte är s. k. solennitetsvittnen, dvs. sagda avtal är för sin giltighet beroende av att de har bevittnats. Utskottet vill också framhålla att vittneskravet vid dessa rättshandlingar gällt sedan länge och att det är väl förankrat i det allmänna rättsmedvetandet. Utskottet kan vidare instämma i vad motionären anför om att bevittningen skapar en viss högtidlighet kring rättshandlingen. Denna högtidlighet liksom det allvar som är förenat med vittnenas medverkan kan enligt utskottets mening bidra till att en part noga tänker sig för innan avtal träffas, varigenom förhastade rättshandlingar kan undvikas. Vittneskravet medför således ett slags skydd för en obetänksam part. Vittnenas närvaro kan ytterligare motverka att den ena parten utsätts för otillbörlig påverkan av den andre. Enligt utskottets mening fyller således vittneskravet en från skyddsaspekter viktig funktion. Det kan slutligen medverka till att säkra bevisning om avtalet och dess tillkomst. Ett slopande av vittneskravet inger enligt utskottets mening särskilt stora betänkligheter när det gäller äktenskapsförord. Ett äkten-

skapsförord tillämpas ofta lång tid efter det att det tillkom och kan på detta sätt liknas vid ett testamente. Likheten med testamente framstår som särskilt stor eftersom testamente och äktenskapsförord ofta nog upprättas samtidigt.

På grund av det anförda anser utskottet att nu gällande krav på bevitning av äktenskapsförord, bodelningsavtal och arvskifte bör bibehållas. Utskottet tillstyrker således bifall till motion L102 yrkande 2.

dels att utskottets hemställan under moment 16 bort ha följande lydelse:

16. *beträffande krav på bevitning*

att riksdagen med bifall till motion 1986/87:L102 yrkande 2 *dels* antar 7 kap. 3 § och 9 kap. 5 § förslaget till äktenskapsbalk med den ändringen att lagrummen erhåller i bilaga 3 som *Reservanternas förslag* betecknade lydelse, *dels* avslår förslaget till lag om ändring i ärvdabalken såvitt avser 23 kap. 4 §.

6. Sambors gemensamma hem (mom. 18)

Per-Olof Strindberg (m), Ulla Orring (fp), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp) och Ewy Möller (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 45 med "Utskottet vill" och slutar på s. 47 med "denna del" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill för sin del framhålla att äktenskapet är den samlevnadsform som är bäst ägnad att skapa stabila och trygga familjeförhållanden. Genom att ingå äktenskap får makarna tillgång till ett regelsystem som ger lösningar på praktiska problem av juridisk natur och som ger ett ömsesidigt skydd för en man och en kvinna som vill leva tillsammans. Det är därför angeläget att äktenskapet bevaras som den normala och naturliga formen av familjebildning för det helt övervägande antalet människor i vårt land och att lagstiftningen utformas i enlighet härmed. Enligt utskottets mening kan den nu föreslagna sambolagstiftningen inte anses ligga i linje med denna målsättning. Genom sambolagen tillskapas nämligen ett alternativt regelsystem som kommer att konkurrera med det äktenskapsrättsliga och därigenom bidra till att färre människor väljer äktenskapet. Härtill kommer att den föreslagna lagen är underlägsen det äktenskapsrättsliga regelsystemet såväl när det gäller att tillhandahålla lösningar på juridiska problem som när det gäller skyddet för en svagare part. Det bör också beaktas att lagen endast i begränsad utsträckning reglerar sambors förhållanden och därför kan inge människorna en falsk trygghetskänsla. Allteftersom de berörda blir medvetna om det bristfälliga skyddet kan krav på ytterligare regler komma att resas, en utveckling som på sikt kan leda till att gränserna mellan äktenskap och andra samlevnadsformer suddas ut.

En tungt vägande invändning mot den nya lagen är vidare som framhålls i motionerna L104 och L108 att valfriheten begränsas. Många som i dag inleder ett samboförhållande gör det med insikt om att de därmed ställer sig utanför regelsystemet. Ofta är detta också anledningen till att de inte gifter sig. Genom införandet av den nya lagen kommer möjligheten för

kontrahenterna att välja en helt oregerad samlevnadsform inte längre att stå öppen. Visserligen kan det invändas att det kommer att finnas en möjlighet för dem att träffa avtal om att bodelningsreglerna inte skall tillämpas. Sådana avtal kan emellertid jämkas. Den valfrihet som lagen ger blir härigenom i viss mån illusorisk.

Enligt utskottets mening kan det vidare ifrågasättas huruvida det finns något egentligt behov av en särskild reglering för sambor i vart fall när de saknar gemensamma barn. De människor som avsiktligt väljer att ställa sig utanför det regelsystem som äktenskapsrätten innebär bör och kan själva svara för att deras inbördes mellanhavanden avtalsvägen regleras på lämpligt sätt inom ramen för allmänna civilrättsliga regler.

Utskottet kan också konstatera att förslaget är behäftat med betydande tekniska brister. Det kommer sålunda att vara förknippat med stora svårigheter att bedöma huruvida lagen är tillämplig i de enskilda fallen. I detta sammanhang vill utskottet särskilt framhålla vad lagrådet anfört (prop. s. 367 och 368) om svårigheterna att fastställa när ett samboförhållande inletts resp. upphört. Utskottet vill också poängtera de känsliga integritetsfrågor som en sådan prövning kan ge upphov till. Även bedömningen av frågor om vilken egendom som parterna anskaffat för gemensamt bruk kommer i praktiken att vålla stora problem. De föreslagna jämningsreglerna medför vidare svårigheter för samborna att i förväg bedöma hur egendomen kan komma att delas. Den föreslagna lagstiftningen kommer, om den genomförs, således att leda till rättsosäkerhet.

På grund av det anförda anser utskottet att starka skäl talar mot ett genomförande av propositionens förslag i denna del. Förslaget till lag om sambors gemensamma hem liksom de därav föranledda ändringarna i AB bör således avslås. Ställningstagandet innebär att utskottet tillstyrker bifall till motionerna L102 yrkande 5, L103 yrkandena 4 och 5, L104, L108 yrkande 1 och L110 i denna del.

dels att utskottets hemställan under moment 18 bort ha följande lydelse:

18. beträffande *sambors gemensamma hem*

att riksdagen med bifall till motion 1986/87:L102 yrkande 5, motion 1986/87:L103 yrkandena 4 och 5, motion 1986/87:L104, motion 1986/87:L108 yrkande 1 och motion 1986/87:L110 i denna del *dels* avslår det i propositionen framlagda förslaget till lag om sambors gemensamma hem samt förslaget till lag om ändring i ärvdabalken såvitt avser 3 kap. 7 §, *dels* beslutar att 3 kap. 7 § ärvdabalken skall upphöra att gälla och vidtar den ändring i ingressen till förslaget till lag om ändring i ärvdabalken som föranleds härav, *dels* ock antar 11 kap. 8 §, 18 kap. 1 §, 20 kap. 2, 4, 6 och 10 §§ och 23 kap. 1 § förslaget till lag om ändring i ärvdabalken med den ändringen att lagrummen erhåller i bilaga 3 som *Reservanternas förslag* betecknade lydelse.

7. Ogifta samboendes gemensamma bostad m. m. (mom. 19)

LU 1986/87:18

Per-Olof Strindberg, Allan Ekström och Ewy Möller (alla m) anser – under förutsättning av bifall till reservation 6 – att den del av utskottets yttrande på s. 47 som börjar med "Utskottets ställningstagande" och slutar med "och 3" bort ha följande lydelse:

Något särskilt tillkännagivande om utformningen av avtal för sambor anser utskottet inte erforderligt. Utskottet avstyrker därför bifall till motionerna L106 och L108 yrkande 3. Vad gäller frågan om ändring i 1973 års lag om ogifta samboendes gemensamma bostad får ställning tas till det spörsmålet i samband med en proposition om förlängning av giltighetstiden för den lagen. Utskottet avstyrker således bifall till motion L108 yrkande 2.

8. Ogifta samboendes gemensamma bostad m. m. (mom. 19)

Ulla Orring och Bengt Harding Olson (båda fp) anser – under förutsättning av bifall till reservation 6 –

dels att den del av utskottets yttrande på s. 47 som börjar med "Utskottets ställningstagande" och som slutar med "och 3" bort ha följande lydelse:

Utskottet har i det föregående avstyrkt förslaget till särskild lag om sambors gemensamma hem. Att någon lagstiftning nu inte genomförs får emellertid inte leda till att samhället helt skall lämna samboförhållanden oregrerade. Enligt utskottets mening är det angeläget att regler ställs upp till skydd för dem som verkligen behöver ett skydd i samboförhållandet, nämligen de gemensamma barnen. På grund av bestämmelserna i 1973 års lag om ogifta samboendes gemensamma bostad har de i dag ett visst skydd att få bo kvar i sitt hem även om föräldrarnas samboförhållande upphör. Enligt utskottets mening finns det anledning att förstärka skyddet för barnen i detta avseende. Utskottet anser att rätten för den av samborna som bäst behöver bostaden att överta denna skall utsträckas till att avse inte bara bostad som innehas med hyres- eller bostadsrätt utan också bostadsfastighet och bohag. Tillämpningsområdet för 1973 års lag bör, med hänsyn till att skyddsaspekterna främst gör sig gällande i förhållande till barnen, inskränkas till att gälla endast för sådana samboförhållanden i vilka det finns gemensamma barn.

Utskottet anser vidare att det för nu aktuella sambokategorier finns ett behov av regler om efterlevandeskydd som indirekt stärker skyddet för de gemensamma barnen. Därför bör den efterlevande sambon om samboförhållandet upphör med anledning av sambos död ha rätt att som sin andel vid fördelningen av bostad och bohag erhålla egendom till ett värde av två basbelopp. Enligt utskottets mening bör det vara möjligt att inarbeta en regel av nyss nämnt slag i 1973 års lag. För övriga sambor bör även fortsättningsvis gälla att de genom testamente m. m. själva får föranstalta om erforderligt efterlevandeskydd.

Förslag till erforderlig lagstiftning bör föreläggas riksdagen snarast möjligt så att de nya reglerna kan träda i kraft samtidigt som äktenskapsbal-

Vad utskottet anfört om ett förstärkt skydd för sambor med gemensamma barn bör med bifall till motion L108 yrkande 2 ges regeringen till känna.

Vad härefter angår frågan om avtal för sambor vill utskottet framhålla att den omständigheten att åtskilliga samboförhållanden i fortsättningen kommer att vara oreglerade inte får leda till att samhället lämnar de människor som önskar leva i ett samboförhållande helt utan bistånd. Tvärtom bör det allmänna medverka till att sambor får möjlighet att genom avtal med varandra tillvarata sina ekonomiska intressen vid en separation.

Som utskottet redan framhållit har sambor i dag full frihet att genom avtal reglera sina inbördes mellanhavanden. Det finns emellertid anledning att förmoda att flertalet sambor inte träffar några sådana avtal. Avsaknaden av avtal kan medföra att den av parterna som stått för de dagliga inköpen riskerar att missgynnas i förhållande till den part som stått för inköpen av kapitalvaror m. m. vid en upplösning av samboförhållandet. För att undanröja denna risk bör man underlätta för de sambor som så önskar att ingå avtal med varandra. Detta kan exempelvis ske genom att myndigheterna tillhandahåller standardavtal för sambor, vilka avtal kan tillmätas rättslig giltighet vid en eventuell domstolsprövning. Det bör också åligga myndigheterna att biträda och informera om samboendets rättsliga konsekvenser. Med en sådan ordning bör den angivna risken kunna undvikas. Det bör ankomma på regeringen att framlägga förslag som syftar till att förbättra sambors möjligheter att ingå avtal om deras gemensamma hem. Vad utskottet anfört bör ges regeringen till känna. Ställningstagandet innebär att utskottet tillstyrker bifall till motion L108 yrkande 3. Yrkanget i motion L106 får härigenom anses tillgodosett.

dels att utskottets hemställan under moment 19 bort ha följande lydelse:

19. beträffande *ogifta samboendes gemensamma bostad m. m.*

att riksdagen *dels* med bifall till motion 1986/87:L108 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om förstärkning av skyddet för ogifta samboende, *dels* med bifall till motion 1986/87:L108 yrkande 3 och med anledning av motion 1986/87:L106 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om avtal för sambor.

9. Kartläggning av äktenskapets ekonomiska konsekvenser (mom. 22)

Per-Olof Strindberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Marianne Karlsson (c) och Ewy Möller (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 49 som börjar med "Vad härefter" och slutar med "bör avslås" bort ha följande lydelse:

Vad härefter angår önskemålet om en kartläggning resp. översyn av gällande regelsystem vill utskottet i likhet med motionärerna i motion L402 framhålla att det inte bör komma i fråga att i alla avseenden jämställa äktenskap med andra samlevnadsförhållanden. En strävan måste däremot vara att lagstiftningen inte är utformad så att människor av ekonomiska

skäl väljer att bo samman utan äktenskap i stället för att gifta sig. Av olika skäl har emellertid denna strävan inte upprätthållits utan på vissa områden har reglerna getts en sådan innebörd att de i realiteten ekonomiskt missgynnar äktenskapet. I motionerna lämnas flera exempel på regler inom bl. a. skatte- och bidragsområdet som leder till sådana negativa konsekvenser för dem som gifter sig.

Med hänsyn till det anförda delar utskottet den uppfattning som framförs i motion L402 att det skulle vara av värde om en närmare kartläggning skedde i fråga om de olika ekonomiska konsekvenserna av äktenskapet och andra samlevnadsformer. Sålunda skulle klarhet vinnas om i vilka avseenden de olika samlevnadsformerna skiljer sig åt. Vidare skulle underlag erhållas för bedömning av vilka lagändringar som erfordras för att äktenskapet i fortsättningen inte skall anses vara ekonomiskt diskriminerat. Enligt utskottets mening talar således starka skäl för motionärernas önskemål, och utskottet förordar att den begärda kartläggningen genomförs. Det bör ankomma på regeringen att bestämma formerna för arbetets bedrivande. Vad utskottet anför bör ges regeringen till känna. Ställningstagandet innebär att utskottet tillstyrker bifall till motion L402. Yrkande I i motion L409 får härigenom anses i allt väsentligt tillgodosett.

dels att utskottets hemställan under moment 22 bort ha följande lydelse:

22. *beträffande kartläggning av äktenskapets ekonomiska konsekvenser*

att riksdagen med bifall till motion 1986/87:L402 och med anledning av motion 1986/87:L409 yrkande I som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

10. Översyn av sambobegreppet (mom. 23)

Per-Olof Strindberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Marianne Karlsson (c) och Ewy Möller (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 50 som börjar med "I likhet" och slutar med "yrkande 4" bort ha följande lydelse:

Att sambobegreppet skiftar i olika lagar kan enligt utskottets mening i vissa fall vara sakligt motiverat. I andra fall kan det däremot vara svårt att finna något skäl till att begreppet avgränsats på olika sätt. I likhet med motionärerna anser utskottet att det skulle vara till fördel om ett enhetligt sambobegrepp kunde utnyttjas i så stor utsträckning som möjligt. Användningen av enhetliga kriterier för när äktenskapsliknande samlevnad skall anses föreligga skulle sålunda underlätta för sambor att bedöma sina rättigheter och skyldigheter enligt olika författningar. Också för dem som ingår avtal och andra rättshandlingar med sambor skulle betydande fördelar kunna uppnås med ett enhetligt sambobegrepp. Vidare skulle myndigheternas arbete kunna förenklas om endast ett sambobegrepp behövde tillämpas.

På grund av det anförda förordar utskottet att en översyn av sambobe-

greppet i olika författningar bör ske i syfte att åstadkomma en så nära samordning som är möjlig av kriterierna på äktenskapsliknande samlevnad. Vad utskottet anfört bör riksdagen med bifall till motion L101 yrkande 4 som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 23 bort ha följande lydelse:

23. beträffande *översyn av sambobegreppet*
att riksdagen med bifall till motion 1986/87:L101 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

11. Information om äktenskapsbalken m. m. (mom. 24)

Martin Olsson och Marianne Karlsson (båda c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 51 som börjar med "Genom det" och som slutar med "yrkande 5" bort ha följande lydelse:

Sammanfattningsvis anser utskottet att det föreligger ett mycket stort behov av information om de nya reglerna gällande äktenskap, arv och samboförhållanden. Eftersom de nya reglerna enligt den aviserade propositionen 1986/87:86 föreslås få retroaktiv verkan föreligger ett särskilt ansvar för samhället att ge en allsidig, effektiv och heltäckande information. Lagstiftningen berör nästan alla. Det är väsentligt att alla i god tid före det föreslagna ikraftträdandet den 1 januari 1988 har erinrats om vikten av att se över vilka verkningar de nya reglerna får för vederbörande och närstående samt vilken effekt hittillsvarande testamenten och äktenskapsförord får och i vilken utsträckning nya avtal och förordnanden bör upprättas.

Det är enligt utskottet anmärkningsvärt att frågan om information om de nya reglerna endast nämns i förbigående på ca tio rader i propositionen och då inte ens under egen rubrik. Uppgifter om information återfinns nämligen endast – och tillsammans med andra frågor – under "Inriktningen av lagreglering för sambor" (s. 99) och under "Kostnader och resursbehov" (s. 111).

Med hänsyn härtill och till det i övrigt av utskottet anförda förordrar utskottet att riksdagen med bifall till motion L101 yrkande 5 ger regeringen till känna vad utskottet anfört om vikten av en allsidig och bred information om den nya äktenskapsbalken m. m.

dels att utskottets hemställan under moment 24 bort ha följande lydelse:

24. beträffande *information om äktenskapsbalken m. m.*
att riksdagen med bifall till motion 1986/87:L101 yrkande 5 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om informationsfrågorna.

Särskilda yttranden

1. Avslag på förslaget till äktenskapsbalk (mom. 1)

Per-Olof Strindberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Marianne Karlsson (c) och Ewy Möller (m) anför:

Vid utskottsbehandlingen har vi yrkat att riksdagen inte skall fatta beslut i lagstiftningsärendet förrän slutliga förslag framlagts om dels ikraftträdande- och övergångsbestämmelser, dels följdlagstiftning särskilt inom försäkringsrätten, dels ock nya regler rörande arvsbeskattning. Enligt vår mening kan det inte anses tillfredsställande att riksdagen skall behöva ta ställning i lagstiftningsfrågor innan de samlade konsekvenserna för bestående rättsförhållanden kan överblickas. Särskilt otillfredsställande är givetvis en sådan beslutsordning när det som i förevarande fall rör genomgripande förändringar av en lagstiftning som gällt sedan länge och är väl förankrad i det allmänna rättsmedvetandet. Dessutom berör lagstiftningen i stort sett alla medborgare i vårt land eftersom lagen avses få retroaktiv verkan i förhållande till bestående äktenskap och samboförhållanden med den konsekvensen bl. a. att testamenten och andra rättshandlingar kan behöva omprövas.

Vi har anmärkningsvärt nog inte fått gehör för vårt förslag till utskottet. Vi vidhåller vår uppfattning men har trots detta inte ansett oss böra reservera oss mot utskottets uttalanden på s. 10 i betänkandet, eftersom vår kritik riktar sig endast mot beslutsordningen.

2. Den språkliga utformningen av lagförslagen (mom. 2)

Allan Ekström (m) anför:

Som framgår av min motion L102 uppfyller lagtexten tyvärr icke kraven på god svenska.

Portalparagrafen lyder: "Äktenskap ingås mellan en kvinna och en man. De som har ingått äktenskap med varandra är makar." Om den språkliga utformningen – bruket av "en" och "ett" – har Svea hovrätt med sikte på ifrågavarande paragraf uttalat följande (bilagedelen s. 252):

Den nya lagstiftningstekniken leder till att äktenskapsparterna här betecknas som "en man och en kvinna". Tekniken innebär normalt att ordet "en" bara skall uppfattas som obestämd artikel, men det faller genast i ögonen att det just här också kan ses som räkneord. Detta skulle innebära att bestämmelsen fastslår, att det svenska äktenskapet är monogamt. Denna som det kunde tyckas slumpmässiga följd av en – med rätta ofta kritiserad – teknik visar sig emellertid i detta fall enligt vad som sägs i specialmotiveringen vara helt avsiktlig.

Naturligtvis finns det i och för sig ingenting att invända emot att det ges uttryck åt uppfattningen att äktenskapet bör vara monogamt. Detta har emellertid i den europeiska kulturkretsen ansetts vara en självklarhet, och det framstår därför som inte bara obehövt utan som något förvånande, kanske till och med löjeväckande, om man nu fastställer detta i lag. Man bör därför enligt hovrättens mening undvika en lagtext som på angivet sätt är både dubbeltydig och truistisk.

Hovrättens omdöme är visserligen grundat på den angivna paragrafen men det har bärighet långt härutöver. Omdömet är skarpt men rättvist. I den föreslagna sambolagen används för övrigt på motsvarande sätt begreppet "en ogift kvinna och en ogift man". Det framgår dock ej uttryckligen av

propositionen, huruvida ordet "en" i detta sammanhang har karaktär av obestämd artikel eller räkneord.

I gällande lagtext stadgas – för att ta ytterligare ett exempel – om förskott å arv följande (6 kap. 7 § ÄB): "Vad make av sitt giftorättsgods givit styvbarn eller dess avkomling skall avräknas å mottagarens arv efter andra maken – – –" I propositionen har stadgandet erhållit följande språkdräkt: "Vad en make av sitt giftorättsgods har gett åt ett styvbarn eller en avkomling till styvbarn skall avräknas på mottagarens arv efter den andra maken – – –"

Vilka förtjänster har den nyspråkliga avfattningen i jämförelse med dagens? Ger den uttryck för större enkelhet och klarhet? Enligt min mening är motsatsen fallet. Språket har förlorat i rytm och spänst samtidigt som det blivit tråkigare, torftigare och tristare. Detta nya påfund, som enligt utskottet går att hänföra till de riktlinjer som numera tillämpas i regeringskansliet, för lätt tanken till det bevingade uttrycket "Caesar non supra grammaticos" eller "kejsaren står icke över grammatikerna". Det vore olyckligt om själva språket – vår omistligaste arvedel – skulle nedsjunka till att bli ett instrument för politiska ändamål. Är dagens riktlinjer för hanterandet av vårt modersmål – vilka dess bättre icke tycks efterlevas ute i samhället – avsedda att vara uttryck för politiska värderingar?

I lagtexten har vidare begreppsparet "man och kvinna" eller "man och hustru" – använda redan i 1734 års lag – ändrats till "en kvinna och en man". (I de familjelagssakkunnigas betänkande var ordningsföljden däremot den sedvanliga.) Utskottet har försvarat ändringen med hänvisning till att utformningen av lagtexten ligger i linje med strävandena att öka kvinnans jämställdhet. Skall verkligen "jämställdhetskampen" behöva gå före hänsynen till, aktningen för och omsorgen om vårt språkliga rättsarv? Till yttermera visso innebär omkastningen av substantiven att språkmelodin blir sämre.

Att jämställdhetsivern ej är utan vådor framgår av den förändring som gjorts i lagtexten i fråga om skilsmässa efter betänketid. I giftermålsbalken stadgas: "Vill endast en av makarna att äktenskapet skall upplösas, har han rätt till äktenskapsskillnad efter betänketid." I propositionen uttrycks detta på följande sätt: "Vill bara (!) en av makarna att äktenskapet skall upplösas, har denne rätt till äktenskapsskillnad." Ordet "denne" kan emellertid enligt vårdat språkbruk icke syfta på subjektet i föregående sats (Wellander, Riktig svenska, 1982 s. 114). Paragrafen är följaktligen behäftad med ett allvarligt språkfel. Att ordet "han" utbyts mot "denne" måste bero på lagskrivarens uppfattning att "denne" skulle vara könsneutralt, något som givetvis ej är fallet; "denne" är lika fullvärdigt maskulint som "han". Det finns ytterligare exempel på samma språkfel. Utskottet har ej ansett sig kunna undvika att efter påpekande från min sida rätta felen.

I min motion hade jag yrkat – förutom att den närmast banala portalparagrafen skulle utmönstras ur lagtexten – att språket skulle göras till föremål för översyn. Som framgått har motionskraven icke föranlett annan åtgärd än att utskottet rättat några uppenbara språkfel. Jag har emellertid

förståelse för att utskottet, även om man skulle ha instämt i min bedömning, saknat faktiska möjligheter att överarbeta hela lagverket. Jag har därför nöjt mig med att ge min mening till känna på detta sätt.

3. Arvsrätt vid makes omgifte (mom. 12)

Per-Olof Strindberg (m), Martin Olsson (c); Allan Ekström (m), Marianne Karlsson (c) och Ewy Möller (m) anför:

I motionerna L101 och L107 föreslås att bröstarvingar skall ha rätt att begära att få ut sitt arv efter den först avlidne föräldern då den efterlevande gifter om sig. Motsvarande krav framfördes i en reservation som fogats till familjelagssakkunnigas betänkande SOU 1981:85 av två av de sakkunniga (m resp. c). Under remissbehandlingen uttalade sig flera remissinstanser, som i övrigt i huvudsak biträdde majoritetsförslagen, för denna reservation.

Det kan nämnas att motsvarande rätt för bröstarvingar att påkalla skifte vid den efterlevandes omgifte gäller i Norge och Danmark.

Vid den avvägning som i detta lagstiftningsärende måste ske mellan den efterlevandes intresse av att få behålla hela kvarlåtenskapen och barnens intresse av att få ut arv efter den först avlidne föräldern talar enligt vår mening mycket för det i de båda nämnda motionerna framförda kravet. Som framhålls av motionärerna minskar motiven för att den efterlevande skall få behålla hela boet om han eller hon gifter om sig och därigenom får en ny och nära ekonomisk gemenskap med en person som inte står i släktskapsförhållande till barnen i det tidigare äktenskapet. I motionerna erinras även om att barnens möjligheter att någon gång få ut sitt arv efter den först avlidne föräldern kan minska när den efterlevande föräldern fått en ny make, särskilt med de utvidgade ekonomiska rättsverkningar äktenskapet föreslås få.

Både strävan att slå vakt om barnens arvsrättsliga ställning och önskemålen att åstadkomma nordisk rättslikhet talar enligt vår mening för att nämnda motionskrav hade bort bifallas.

Med den lösning av frågan om stärkande av den efterlevandes ställning som majoriteten i familjelagssakkunniga föreslog – nämligen det oskiftade boet – hade det varit möjligt att genomföra kravet i motionerna och i nämnda reservation.

Regeringen har emellertid valt en annan lösning för att stärka den efterlevandes ställning, nämligen genom att införa arvsrätt. Inom ramen för regeringsförslaget är det tyvärr ej möjligt att ge bröstarvingarna rätt att få ut sitt arv vid den efterlevandes omgifte. Vi är inte övertygade om att regeringens förslag ur olika synpunkter är bättre än familjelagssakkunnigas, men vi har inte under utskottsbehandlingen motsatt oss huvudprincipen i regeringsförslaget och har därför även avstått från att biträda kravet i motionerna L101 i denna del och L107.

1 Förslag till

Äktenskapsbalk

Härigenom föreskrivs att i Sveriges rikets lag skall först bland balkarna föras in en ny balk, benämnd äktenskapsbalk, av följande lydelse.

Första avdelningen

Allmänna bestämmelser

1 kap. Äktenskap

1§ Äktenskap ingås mellan en kvinna och en man. De som har ingått äktenskap med varandra är makar.

2§ Makar skall visa varandra trohet och hänsyn. De skall gemensamt vårda hem och barn och i samråd verka för familjens bästa.

3§ Varje make råder över sin egendom och svarar för sina skulder.

4§ Makar skall fördela utgifter och sysslor mellan sig. De skall lämna varandra de upplysningar som behövs för att familjens ekonomiska förhållanden skall kunna bedömas.

5§ Äktenskap upplöses genom den ena makens död eller genom äktenskapsskillnad.

Andra avdelningen

Äktenskaps ingående och upplösning

2 kap. Äktenskapshinder

1§ Den som är under 18 år får inte ingå äktenskap utan tillstånd av länsstyrelsen i det län där den underårige har sitt hemvist.

2§ Den som har förklarats omyndig eller enligt domstols beslut skall förbli omyndig även efter uppnådd myndighetsålder får inte ingå äktenskap utan förmyndarens samtycke. Om förmyndaren inte lämnar sitt samtycke, får domstol på ansökan av den omyndige tillåta äktenskapet.

3§ Äktenskap får inte ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon.

Halvsyskon får inte ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

4§ Den som är gift får inte ingå nytt äktenskap.

3 kap. Prövning av äktenskapshinder

1§ Innan äktenskap ingås skall prövas om det finns något hinder mot äktenskapet. Denna prövning skall göras i den församling inom svenska kyrkan där kvinnan eller mannen är kyrkobokförd eller, om ingen av dem är kyrkobokförd här i landet, i den församling där någon av dem vistas.

Hindersprövningen skall begäras av kvinnan och mannen gemensamt hos pastorsämbetet i församlingen.

2§ Den som varken är eller skall vara kyrkobokförd här i landet skall vid hindersprövningen visa upp ett intyg av utländsk myndighet om sin behörighet att ingå äktenskapet, om ett sådant intyg kan anskaffas.

Om det fordras tillstånd eller samtycke till äktenskapet, skall bevis om tillståndet eller samtycket visas upp vid hindersprövningen.

3§ Kvinnan och mannen skall vid hindersprövningen skriftligen försäkra på heder och samvete att de inte är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller helsyskon. Har de inte tillstånd till äktenskapet enligt 2 kap. 3 § andra stycket, skall deras försäkran också avse att de inte är halvsyskon.

De som begär hindersprövning skall på heder och samvete skriftligen uppge om de tidigare har ingått äktenskap. Den som tidigare har ingått äktenskap skall styrka att äktenskapet har blivit upplöst, om inte detta framgår av folkbokföringen eller av intyg från utländsk myndighet.

4§ Finner pastorsämbetet att det inte finns något hinder mot äktenskapet, skall ämbetet på begäran av kvinnan och mannen utfärda intyg om detta.

4 kap. Vigsel

1§ Äktenskap ingås genom vigsel i närvaro av släktingar eller andra vittnen.

2§ Vid vigseln skall kvinnan och mannen samtidigt vara närvarande. De skall var för sig på fråga av vigsleförrättaren ge till känna att de samtycker till äktenskapet. Vigsleförrättaren skall därefter förklara att de är makar.

Har det inte gått till så som anges i första stycket eller var vigsleförrättaren inte behörig att förrätta vigsel, är förrättningen ogiltig som vigsel.

En förrättning som enligt andra stycket är ogiltig som vigsel får godkännas av regeringen, om det finns synnerliga skäl. Ärendet får tas upp endast på ansökan av kvinnan eller mannen eller, om någon av dem har avlidit, av arvingar till den avlidne.

3§ Behörig att vara vigsleförrättare är

1. präst i svenska kyrkan,
2. präst eller annan befattningshavare i ett annat trossamfund, om regeringen har medgett samfundet vigselrätt och länsstyrelsen har utfärdat ett intyg om prästens eller befattningshavarens behörighet,
3. lagfaren domare i tingsrätt, eller
4. den som länsstyrelsen har förordnat till vigsleförrättare.

4§ Till vigsel inom svenska kyrkan får kvinnan och mannen välja den präst inom kyrkan som de själva önskar och som är villig att viga. De har rätt till vigsel i en församling som någon av dem tillhör.

5§ Innan vigsel förrättas skall vigselförrättaren förvissa sig om att hindersprövning har skett inom fyra månader före den planerade vigseln och att inget hinder har framkommit. Utan intyg om hindersprövningen får vigseln förrättas endast av en präst som tjänstgör i den församling där hindersprövningen har gjorts.

6§ Vid vigsel gäller i övrigt

1. föreskrifterna i kyrkohandboken eller andra föreskrifter för svenska kyrkan, om vigseln förrättas av en präst i den kyrkan,
2. den ordning som gäller inom annat trossamfund, om vigseln förrättas av en präst eller någon annan i ett sådant samfund.
3. föreskrifter som meddelas av regeringen för andra fall.

7§ Vigselförrättaren skall genast lämna makarna ett bevis om vigseln. Regeringen meddelar föreskrifter om i vilka fall särskilt protokoll skall föras över vigslar.

5 kap. Äktenskapsskillnad

1§ Är makarna ense om att äktenskapet skall upplösas, har de rätt till äktenskapsskillnad. Denna skall föregås av betänketid, om båda makarna begär det eller om någon av dem varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad.

2§ Vill bara en av makarna att äktenskapet skall upplösas, har denne rätt till äktenskapsskillnad endast efter betänketid.

3§ Betänketiden inleds när makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad eller när den ena makens yrkande om äktenskapsskillnad delges den andra maken. Har betänketiden löpt under minst sex månader, skall dom på äktenskapsskillnad meddelas om någon av makarna då framställer ett särskilt yrkande om det. Har ett sådant yrkande inte framställts inom ett år från betänketidens början, har frågan om äktenskapsskillnad fallit. Avvisas talan om äktenskapsskillnad eller avskrivs målet, upphör betänketiden.

4§ Om makarna lever åtskilda sedan minst två år, har var och en av dem rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid.

5§ Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift och det tidigare äktenskapet inte har blivit upplöst.

Föreligger tvegifte, har var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid.

I fall som avses i första stycket kan talan om äktenskapsskillnad föras även av allmän åklagare.

6§ När dom på äktenskapsskillnad vinner laga kraft, är äktenskapet upplöst.

Makars ekonomiska förhållanden

6 kap. Underhåll

1§ Makarna skall, var och en efter sin förmåga, bidra till det underhåll som behövs för att deras gemensamma och personliga behov skall tillgodoses.

Om underhåll till barn finns bestämmelser i föräldrabalken.

2§ Om det som den ena maken skall bidra med inte räcker till för den makens personliga behov eller för de betalningar som den maken annars ombesörjer för familjens underhåll, skall den andra maken skjuta till de pengar som behövs.

3§ Det som den ena maken med tillämpning av 1 och 2 §§ har lämnat till den andra maken för dennes personliga behov är dennes egendom.

4§ Kan den ena maken på grund av sjukdom eller bortavaro inte själv sköta sina angelägenheter och fattas det medel för familjens underhåll, får den andra maken i behövlig omfattning lyfta den sjuka eller bortavarande makens inkomst och avkastning av dennes egendom samt kvittera ut banktillgodohavanden och andra penningmedel. Detta gäller dock ej, om samlevnaden mellan makarna har upphört eller om det finns fullmäktig, förmyndare eller god man för den sjuka eller bortavarande maken.

Rättshandling som avses i första stycket är bindande för den sjuka eller bortavarande maken även om medlen inte behövdes för familjens underhåll, såvida tredje man varken insåg eller borde ha insett att behovet inte förelåg.

5§ Om den ena maken försummar sin underhållsskyldighet, får domstolen ålägga den maken att betala underhållsbidrag till den andra maken.

6§ Om makarna inte varaktigt bor tillsammans, skall den ena maken fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till den andra maken.

Domstolen får, när makarna inte varaktigt bor tillsammans, förplikta en av makarna att lämna bohag till den andra maken att användas av denne. Skyldigheten omfattar dock bara det bohag som tillhörde makarna eller någon av dem när samlevnaden upphörde. Avtal som efter domstolens beslut ingås med tredje man om egendomen inskränker inte nyttjanderätten till bohaget.

7§ Efter äktenskapsskillnad svarar varje make för sin försörjning.

Om den ena maken behöver bidrag till sitt underhåll under en övergångstid, har den maken rätt att få underhållsbidrag av den andra maken efter vad som är skäligt med hänsyn till dennes förmåga och övriga omständigheter.

Har den ena maken svårigheter att försörja sig själv sedan ett långvarigt äktenskap har upplösts eller finns det andra synnerliga skäl, har den maken rätt till underhållsbidrag av den andra maken för längre tid än som anges i andra stycket.

8§ Underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad skall betalas fortlöpande. Finns det särskilda skäl, får domstolen dock bestämma att bidraget skall betalas med ett engångsbelopp.

9§ Talan om att underhållsbidrag skall fastställas får inte bifallas för längre tid tillbaka än tre år före den dag då talan väcktes, om inte den bidragsskyldige medger det.

10§ Rätten att kräva ut ett fastställt underhållsbidrag upphör tre år efter den förfalldag som ursprungligen gällde.

Har utmätning för underhållsbidraget skett före den tidpunkt som anges i första stycket eller har den bidragsskyldige försatts i konkurs på grund av en ansökan som har gjorts före denna tidpunkt, får betalning för fordringen även därefter tas ut ur den utmäta egendomen eller erhållas i konkursen.

Har ansökan om förordnande av god man enligt ackordslagen (1970: 847) gjorts före den tidpunkt som anges i första stycket, får underhållsbidraget krävas ut inom tre månader från det att verkan av förordnandet om god man förföll eller, när förhandling om offentligt ackord har följt, ackordsfrågan avgjordes. Om ackord kommer till stånd, får fordringen krävas ut inom tre månader från det att ackordet skulle ha fullgjorts. Har utmätning för underhållsbidraget skett eller konkursansökan gjorts inom den tid som nu har angetts, gäller andra stycket.

Avtal som strider mot denna paragraf är ogiltiga.

11§ En dom eller ett avtal om underhåll får jämkas av domstolen, om det finns skäl för det med hänsyn till att förhållandena har ändrats. För tiden innan talan har väckts får dock jämkning mot en parts bestridande göras endast på det sättet att obetalda bidrag sätts ned eller tas bort. Underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad får endast om det finns synnerliga skäl höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare har varit bestämt. Underhållsbidrag i form av engångsbelopp får inte jämkas mot en parts bestridande.

Ett avtal om underhåll får också jämkas av domstolen, om avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och förhållandena i övrigt. Beslut om att erhållna bidrag skall betalas tillbaka får dock meddelas endast om det finns särskilda skäl.

7 kap. Makars egendom

1§ En makes egendom är giftorättsgods i den mån den inte är enskild egendom.

2§ Enskild egendom är

1. egendom som till följd av äktenskapsförord är enskild,
2. egendom som en make har fått i gåva av någon annan än den andra maken med det villkoret att egendomen skall vara mottagarens enskilda,
3. egendom som en make har erhållit genom testamente med det villkoret att den skall vara mottagarens enskilda,
4. egendom som en make har ärvt och som enligt testamente av arvlåtaren skall vara mottagarens enskilda,
5. vad som har trätt i stället för egendom som avses i 1–4, om inte annat har föreskrivits genom den rättshandling på grund av vilken egendomen är enskild.

Avkastning av enskild egendom är giftorättsgods, om inte annat har föreskrivits genom en sådan rättshandling som avses i första stycket.

3§ Genom äktenskapsförord kan makar eller blivande makar bestämma att egendom som tillhör eller tillfaller någon av dem skall vara dennes enskilda egendom. Genom nytt äktenskapsförord kan makar bestämma att egendomen skall vara giftorättsgods.

Äktenskapsförord skall upprättas skriftligen och undertecknas av makarna eller de blivande makarna. Detta gäller även om någon av dem är omyndig. I så fall skall dock förmyndarens skriftliga medgivande inhämtas.

Äktenskapsförord skall registreras hos domstolen. Ett äktenskapsförord som har slutits mellan blivande makar gäller från äktenskapets ingående, om det ges in till domstolen inom en månad från det att äktenskapet ingicks. I annat fall gäller äktenskapsförord först från och med den dag då det ges in till domstolen.

4§ Med makars gemensamma bostad avses i denna balk

1. fast egendom som makarna eller någon av dem äger eller innehar med tomträtt, om det finns en byggnad på egendomen som är avsedd som makarnas gemensamma hem och egendomen innehas huvudsakligen för detta ändamål,

2. fast egendom som makarna eller någon av dem innehar med nyttjanderätt i förening med byggnad på egendomen som makarna eller någon av dem äger, om byggnaden är avsedd som makarnas gemensamma hem och egendomen innehas huvudsakligen för detta ändamål,

3. byggnad eller del av byggnad som makarna eller någon av dem innehar med hyresrätt, bostadsrätt eller annan liknande rätt, om byggnaden eller byggnadsdelen är avsedd som makarnas gemensamma hem och innehas huvudsakligen för detta ändamål.

Med makars gemensamma bohag avses i denna balk möbler, hushållsmaskiner och annat inre lösöre som är avsett för det gemensamma hemmet. Till gemensamt bohag räknas inte sådant bohag som används uteslutande för den ena makens bruk.

Till makars gemensamma bostad och bohag räknas inte egendom som används huvudsakligen för fritidsändamål.

5§ En make får inte utan den andra makens samtycke

1. avhända sig, låta inteckna, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta fast egendom som utgör makarnas gemensamma bostad,

2. avhända sig, pantsätta, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta annan egendom som utgör makarnas gemensamma bostad, eller

3. avhända sig eller pantsätta makarnas gemensamma bohag.

Första stycket gäller inte bostad eller bohag som är den ena makens enskilda egendom enligt 2 § första stycket 2-4.

En make får inte heller utan den andra makens samtycke avhända sig, låta inteckna, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta fast egendom som inte utgör makarnas gemensamma bostad, om egendomen är giftorättsgods. Detta gäller dock ej, om mål om äktenskapsskillnad pågår och maken har förvärvat egendomen efter det att talan om äktenskapsskillnad väcktes.

Samtycke till avhändelse av eller inteckning i fast egendom skall lämnas skriftligen.

Bestämmelserna i denna paragraf om fast egendom och rättighet i denna tillämpas också i fråga om tomträtt.

6§ Bestämmelserna i 5 § om samtycke av en make till en åtgärd av den andra maken tillämpas också när dödsboet efter en avliden make vidtar en sådan åtgärd.

7§ Samtycke enligt 5 eller 6 § behövs inte, om maken inte kan lämna giltigt samtycke eller om dennes samtycke inte kan inhämtas inom rimlig tid. Samtycke enligt 5 § behövs inte heller sedan bodelning med anledning av äktenskapsskillnad har skett.

8§ Saknas samtycke som krävs för en åtgärd enligt 5 eller 6 §, får domstolen tillåta åtgärden på ansökan av den som vill företa den.

9§ Om en make eller dödsboet efter en avliden make utan erforderligt samtycke eller tillstånd har avhänt sig eller till nackdel för den andra maken upplåtit nyttjanderätt till egendom, skall domstolen på talan av denne förklara att rättshandlingen är ogiltig och att egendomen skall återgå. Detsamma gäller om en make eller dödsboet efter en avliden make utan erforderligt samtycke eller tillstånd har pantsatt makarnas gemensamma bohag. Överlåtelse eller pantsättning av bohag skall dock inte förklaras ogiltig, om den nya innehavaren har fått egendomen i sin besittning i god tro.

Talan enligt första stycket skall väckas hos domstolen inom tre månader från det att den andra maken fick kännedom om förfogandet över egendomen. När det gäller bohag räknas dock tiden från det att maken fick kännedom om överlämnandet. Har lagfart eller inskrivning beviljats med anledning av överlåtelse av fast egendom eller tomträtt, får talan inte väckas.

Förs talan om avhysning, får domstolen medge skäligt anstånd med flyttningen.

8 kap. Gåvor mellan makar

1§ En gåva mellan makar är gällande mellan dem, om vad som gäller för fullbordande av gåva i allmänhet har iakttagits eller om gåvan har registrerats enligt 16 kap.

Gåvan blir gällande mot givarens borgenärer när den har registrerats enligt 16 kap. Är gåvan en personlig present vars värde inte står i missförhållande till givarens ekonomiska villkor, är den dock gällande mot givarens borgenärer utan registrering, om den är gällande mellan makarna.

Om det för visst slag av egendom finns särskilda bestämmelser som innebär att en gåva blir gällande mot givarens borgenärer först efter inskrivning eller annan särskild registrering, krävs även dessa åtgärder för att en sådan gåva mellan makar skall bli gällande mot givarens borgenärer.

2§ En utfästelse av den ena maken att under äktenskapet ge den andra maken en gåva är utan verkan.

3§ Kan en make som har gett den andra maken en gåva inte betala en skuld för vilken givaren svarade när gåvan blev gällande mot dennes borgenärer eller kan det av annan anledning antas att givaren är på obestånd, svarar den andra maken för bristen intill värdet av gåvan. Detta gäller dock ej i fråga om personliga presenter vilkas värde inte står i missförhållande till givarens ekonomiska villkor. Det gäller inte heller om givaren, när gåvan blev gällande mot borgenärerna, hade kvar utmättningsbar egendom som uppenbarligen motsvarade de skulder för vilka givaren då svarade.

Har gåvan utan mottagarens vållande gått förlorad helt eller delvis, är mottagaren i motsvarande mån fri från ansvar.

En makes ansvar enligt denna paragraf får inte göras gällande så länge ett mål pågår om återvinning av gåvan enligt konkurslagen (1921: 225) eller ackordslagen (1970: 847).

LU 1986/87: 18
Bilaga 1

9 kap. Allmänna bestämmelser om bodelning

1 § När ett äktenskap upplöses, skall makarnas egendom fördelas mellan dem genom bodelning. Bodelning behövs dock ej, om makarna har endast enskild egendom och ingen av dem begär att få överta bostad eller bohag från den andra maken.

Är makarna ense, får de efter skriftlig anmälan till tingsrätt fördela sin egendom genom bodelning under äktenskapet utan att något mål om äktenskapsskillnad pågår. Anmälan skall registreras av tingsrätten.

2 § Bodelning skall göras med utgångspunkt i egendomsförhållandena den dag då talan om äktenskapsskillnad väcktes eller, om äktenskapet har upplösts genom den ena makens död utan att ett mål om äktenskapsskillnad pågick, den dag då dödsfallet inträffade.

Bodelning under äktenskapet utan att något mål om äktenskapsskillnad pågår skall göras med utgångspunkt i egendomsförhållandena den dag då anmälan om bodelningen gjordes enligt 1 § andra stycket.

3 § Varje make är skyldig att tills bodelningen förrättas redovisa för sin egendom och för sådan egendom som maken har haft hand om men som tillhör den andra maken. Makarna är även i övrigt skyldiga att lämna de uppgifter som kan vara av betydelse vid bodelningen.

4 § Bodelning med anledning av äktenskapsskillnad skall förrättas när äktenskapet har upplösts. Om någon av makarna begär bodelning när ett mål om äktenskapsskillnad pågår, skall bodelningen dock förrättas genast.

5 § Bodelning förrättas av makarna tillsammans. Över bodelningen skall upprättas en handling som skrivs under av dem båda. Är den ena maken död, förrättas bodelningen av den andra maken samt den dödes arvingar och universella testamentstagare. För arvingar och universella testamentstagare gäller i så fall, om inget annat sägs, vad som är föreskrivet om make.

6 § Bodelning mellan den ena maken och den andra makens arvingar och universella testamentstagare får inte mot någon dödsbodelägares bestridande förrättas innan alla kända skulder för vilka den döde svarade har betalats eller medel till deras betalning har satts under särskild vård eller uppgörelse har träffats som innebär att delägaren inte svarar för skulderna. Har den dödes egendom avträtts till konkurs, får bodelning dock förrättas även om någon delägare bestrider det.

7 § När talan om äktenskapsskillnad har väckts skall, i den omfattning det behövs, varje makes tillgångar och skulder upptecknas sådana de var när talan väcktes. Om det behövs för att få bouppteckningen till stånd, får bodelningsförrättare förordnas.

8 § Om det, när talan om äktenskapsskillnad har väckts, behövs för att skydda den ena makens rätt vid bodelning, skall domstolen på begäran sätta den andra makens egendom eller del därav under särskild förvaltning.

Mot en makes bestridande får dock en sådan åtgärd inte vidtas, om godtagbar säkerhet ställs.

Beslutet om särskild förvaltning gäller tills vidare intill dess att bodelning förrättas eller frågan om äktenskapsskillnad faller enligt 5 kap. 3 §, avvisas eller avskrivs.

9§ En makes egendom får utmätas för den makens skuld även om bodelning skall förrättas. Har egendomen satts under särskild förvaltning, får den dock utmätas för den makens skuld endast om också den andra maken svarar för skulden eller utmätningfordringen är förenad med särskild förmånsrätt i egendomen.

10§ Försätts en make i konkurs innan bodelning har ägt rum eller har en bodelning återgått med anledning av en makes konkurs, skall den makens giftorättsgods stå under konkursboets förvaltning till dess att det har blivit bestämt genom bodelning vad som skall tillfalla den maken. Konkursboet får sälja egendomen om det behövs.

Beslut om särskild förvaltning enligt 8 § faller vid konkurs.

11§ Om en make dör när ett mål om äktenskapsskillnad pågår, skall de föreskrifter som avser bodelning med anledning av äktenskapsskillnad tillämpas.

12§ Med den tid då ett mål om äktenskapsskillnad pågår förstås i denna balk tiden från det att talan väcks till dess att domen på äktenskapsskillnad vinner laga kraft eller, om domstolen avvisar eller avskriver frågan om äktenskapsskillnad, till dess att beslut om detta vinner laga kraft eller frågan om äktenskapsskillnad dessförinnan har fallit enligt 5 kap. 3 §.

13§ Makar får inför en omedelbart förestående äktenskapsskillnad avtala om den kommande bodelningen eller om annat som har samband med denna (föravtal). Över avtalet skall upprättas en handling som undertecknas av makarna.

Avtal som makar i annat fall har ingått om kommande bodelning är utan verkan, om det inte utgör äktenskapsförord.

10 kap. Vad som skall ingå i bodelning

1§ I bodelning skall makarnas giftorättsgods ingå.

2§ Varje make får från bodelningen i skälig omfattning ta undan kläder och andra föremål som maken har uteslutande till sitt personliga bruk, liksom personliga presenter. Om den ena maken är död, gäller denna rätt endast för den efterlevande maken.

3§ Rättigheter som inte kan överlåtas eller som i annat fall är av personlig art skall inte ingå i bodelning om det skulle strida mot vad som gäller för rättigheten.

Även om det inte följer av första stycket, skall rätt till pension på grund av en försäkring som någon av makarna äger inte ingå i bodelning, om utfallande belopp skall beskattas som inkomst och försäkringen gäller rätt till

1. ålderspension eller invalidpension, eller
2. efterlevandepension i fall då rätt till utbetalning av pensionen föreligger vid bodelningen.

4§ Egendom som har gjorts till enskild genom äktenskapsförord, liksom vad som har trätt i stället för sådan egendom samt avkastning av denna som är enskild egendom, skall ingå i bodelning om makarna kommer överens om det vid bodelningen. Detsamma gäller sådan rätt till pension på grund av försäkring som avses i 3 § andra stycket.

Har makarna kommit överens om att enskild egendom skall ingå i bodelningen, skall sådan egendom vid bodelningen anses utgöra giftorättsgods.

5§ Om försäkring eller försäkringsbelopp som vid försäkringstagarens död tillfaller en förmanstagare finns bestämmelser i lagen (1927:77) om försäkringsavtal.

11 kap. Andelar och lotter

Makarnas andelar i boet

1§ Vid bodelning skall först makarnas andelar i boet beräknas.

2§ Vid beräkningen av makarnas andelar i boet skall så mycket avräknas från en makes giftorättsgods att det täcker de skulder som den maken hade när talan om äktenskapsskillnad väcktes, anmälan enligt 9 kap. 1 § andra stycket gjordes eller dödsfallet inträffade.

För sådana fordringar mot en make som är förenade med särskild förmannsrätt i makens enskilda egendom skall maken få täckning ur sitt giftorättsgods endast i den mån betalning inte kan erhållas ur den enskilda egendomen. Detsamma gäller skulder som maken har ådragit sig för underhåll eller förbättring av den enskilda egendomen eller som på annat sätt är att hänföra till denna.

Vad som sägs i andra stycket om enskild egendom skall även gälla sådan rättighet som enligt 10 kap. 3 § inte skall ingå i bodelning.

3§ Vad som återstår av makarnas giftorättsgods, sedan avdrag har gjorts för att skulderna skall täckas, skall läggas samman. Värdet därav skall därefter delas lika mellan makarna.

4§ Har den ena maken utan den andra makens samtycke inom ett år innan talan om äktenskapsskillnad väcktes i inte obetydlig omfattning genom gåva minskat sitt giftorättsgods eller använt sitt giftorättsgods till att öka värdet av sin enskilda egendom, skall den andra makens andel vid bodelning med anledning av äktenskapsskillnad beräknas som om gåvans värde eller värdet av det använda giftorättsgodset alltjämt hade ingått i den förstnämnda makens giftorättsgods. Dennes del i det sammanlagda giftorättsgodset skall minskas i motsvarande mån.

Vad som sägs i första stycket om enskild egendom skall även gälla sådana rättigheter som enligt 10 kap. 3 § inte skall ingå i bodelning. Därvid skall med ökning av värdet av en sådan rättighet jämställas förvärv av rättigheten. Vidare skall, om en makes användning av sitt giftorättsgods har medfört att värdet av egen pensionsförsäkring ökat eller att maken förvärvat förman på grund av sådan försäkring, bestämmelserna i första stycket tillämpas även om den andra maken har samtyckt till åtgärden.

5§ Skall vid bodelning med anledning av en makes död förskott på arv som har getts ur någon makes giftorättsgods avräknas på arvet efter den döde, skall på den lott som vid bodelningen tillkommer den dödes arvingar

avräkning ske för förskottet eller, om det inte kan avräknas helt på arvet, för vad som kan avräknas av förskottet. Sedan avdrag har gjorts för att skulderna skall täckas, skall förskottsgivarens giftorätts gods före sammankläggningen med den andra makens giftorätts gods ökas med ett belopp som motsvarar vad som skall avräknas vid bodelningen.

6§ Summan av det giftorätts gods som den ena maken skall få för täckning av skulder och vid delning av återstående giftorätts gods utgör den makens andel i boet. Ett underhållsbidrag som har förfallit till betalning och som en make enligt 6 kap. 8 § skall betala med ett engångsbelopp till den andra maken skall vid bodelningen dock tas från vad den bidragsskyldiga maken har rätt till utöver egendom till täckning av skuld. Den bidragsskyldiga makens andel skall minskas och den andra makens andel ökas med de belopp som detta föranleder.

Egendomens fördelning på lotter

7§ Med ledning av de andelar som har beräknats för makarna skall giftorätts godset fördelas på lotter. Varje make har rätt att på sin lott i första hand få sin egendom eller den del av denna som den maken önskar.

8§ Den make som bäst behöver makarnas gemensamma bostad eller bohag har rätt att få denna egendom i avräkning på sin lott eller, om värdet är ringa, utan avräkning. Denna rätt gäller dock inte om egendomen är den andra makens enskilda enligt 7 kap. 2 § första stycket 2-4. En förutsättning för att en make skall få överta en bostad eller bohag som tillhör den andra maken är vidare att ett sådant övertagande även med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.

Svarar egendomen för fordran som är förenad med särskild förmånsrätt i egendomen, är en ytterligare förutsättning för ett övertagande att den andra maken befrias från ansvar för fordringen eller att medel till att betala denna har satts under särskild vård.

När den ena maken är död, gäller första stycket endast till förmån för den efterlevande maken.

9§ En make, vars giftorätts gods i värde överstiger den makens andel, har rätt att i stället för att lämna egendom till den andra maken betala motsvarande belopp i pengar. Om godtagbar säkerhet ställs för betalningen, kan maken få skäligt anstånd med denna. Lämnas inte någon betalning, har den andra maken rätt att så långt det är möjligt få sådan egendom som inte är uppenbart olämplig för den maken.

Vid bodelning med anledning av den ena makens död gäller första stycket endast till förmån för den efterlevande maken.

10§ Om en make övertar makarnas gemensamma bostad eller bohag mot avräkning och inte tillgodoser den andra maken med egendom ur giftorätts godset, skall den övertagande maken betala motsvarande belopp i pengar. Om godtagbar säkerhet ställs för betalningen, kan maken få skäligt anstånd med denna.

11§ En make, som vid fördelningen på lotter inte har kunnat få ut hela sin andel, har en fordran på den andra maken för bristen.

12 kap. Jämkning vid bodelning

1 § I den mån det med hänsyn särskilt till äktenskapets längd men även till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt är oskäligt att en make vid bodelning skall lämna egendom till den andra maken i den omfattning som följer av 11 kap., skall bodelningen i stället göras så att den förstnämnda maken får behålla mer av sitt giftorättsgods. Är en make försatt i konkurs när bodelningen skall förrättas eller finns det andra särskilda skäl att inte dela makarnas giftorättsgods, skall varje make behålla sitt giftorättsgods som sin andel.

Första stycket gäller inte vid bodelning med anledning av en makes död.

2 § Vid bodelning med anledning av en makes död skall, om den efterlevande maken begär det, vardera sidan som sin andel behålla sitt giftorättsgods. Om den efterlevande maken begränsar sin begäran till att avse endast en del av sitt giftorättsgods, skall den andra sidan behålla motsvarande kvotdel av den avlidna makens giftorättsgods, varefter återstoden fördelas enligt 11 kap.

Bestämmelserna i 15 kap. 1 och 3 §§ ärvdabalken om förlust av rätt till arv skall också gälla i fråga om rätten för den efterlevande maken att vid bodelning få del i den avlidnes giftorättsgods liksom beträffande rätten för den efterlevande maken att få behålla sitt giftorättsgods.

3 § Om ett villkor i ett äktenskapsförord är oskäligt med hänsyn till förordets innehåll, omständigheterna vid förordets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt, får det jämkas eller lämnas utan avseende vid bodelningen.

Vad som sägs i första stycket om villkor i äktenskapsförord skall gälla även villkor i föravtal.

13 kap. Verkan av bodelning

1 § En make får inte vid bodelning till skada för sina borgenärer låta enskild egendom ingå i bodelningen eller, på annat sätt än som anges i denna balk, avstå egendom som skall ingå i bodelningen.

En make får inte heller vid fördelning på lotter till skada för sina borgenärer avstå utmätningsbar egendom i utbyte mot sådan egendom som inte får utmätas. Detta gäller dock ej, om den egendom som avstås eller förvärvas utgör makarnas gemensamma bostad eller bohag och övertas med stöd av 11 kap. 8 §.

Om den ena maken till följd av en sådan åtgärd som avses i första eller andra stycket inte kan betala en skuld som har uppkommit före bodelningen eller om det av annan anledning kan antas att maken är på obestånd, svarar den andra maken för bristen intill värdet av vad den förstnämnda makens utmätningsbara egendom har minskat genom åtgärden. Detta gäller dock ej, om den förstnämnda maken efter bodelningen hade kvar utmätningsbar egendom som uppenbarligen motsvarade skulderna.

En makes ansvar enligt denna paragraf får inte göras gällande så länge ett mål pågår om återvinning av bodelningen enligt konkurslagen (1921: 225) eller ackordslagen (1970: 847).

2 § Om ansvaret för en avlidna makes skulder gäller särskilda bestämmelser i ärvdabalken i stället för vad som sägs i 1 §.

Har bodelning förrättats mellan en make och den andra makens arvingar eller universella testamentstagare och har den efterlevande maken vidtagit

en sådan åtgärd som avses i 1 §, svarar arvingarna och testamentstagarna solidariskt för betalningsskyldighet enligt 1 §.

3§ Har en makes andel enligt 11 kap. 4 § första stycket beräknats som om värdet av en gåva hade ingått bland tillgångarna och kan maken vid bodelningen inte få ut sin andel, gäller följande. Om den som fick gåvan insåg eller borde ha insett att gåvan var till skada för maken, skall gåvotagaren återbära så stor del av gåvan eller dess värde som fordras för att makens rätt skall tillgodoses. Talan om detta skall väckas inom fem år från det att gåvan fullbordades.

Om gåvan inte var fullbordad vid tiden för bodelningen, får den inte göras gällande i den mån den skulle hindra att maken får ut sin andel.

4§ Har en makes andel enligt 11 kap. 4 § andra stycket beräknats som om värde av en pensionsförsäkring hade ingått bland tillgångarna och kan maken vid bodelningen inte få ut sin andel är försäkringsgivaren skyldig att av försäkringstagarens tillgodohavande betala tillbaka vad som fattas. Återbetalningen får göras direkt till försäkringstagarens make.

5§ Om en bodelning har lett till att en fastighet har delats så, att makarna har fått skilda andelar utan att villkor om utbrytning har ställts upp i bodelningshandlingen, innehar makarna fastigheten med samäganderätt.

I den mån bodelningen i andra fall innebär att en del av en fastighet kommer i en särskild ägares hand är bodelningen utan verkan.

6§ När bodelning har förrättats, får makarna eller en av dem ge in bodelningshandlingen till domstol för registrering.

Fjärde avdelningen

Rättegångsbestämmelser

14 kap. Äktenskapsmål och mål om underhåll

Äktenskapsmål

1§ Äktenskapsmål är mål om äktenskapsskillnad och mål där talan förs om fastställelse av att ett äktenskap består eller inte består.

2§ Talan om fastställelse av att ett äktenskap består eller inte består kan föras endast i en tvist mellan kvinnan och mannen.

Frågan huruvida ett äktenskap består kan i övrigt prövas i tvister där någons rätt är beroende av det.

3§ Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där kvinnan eller mannen har sitt hemvist. Har ingen av dem hemvist här i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

4§ Vill båda makarna ha äktenskapsskillnad, får de gemensamt ansöka om detta. I andra fall skall talan i äktenskapsmål väckas genom ansökan om stämning.

5§ I mål om äktenskapsskillnad får domstolen pröva frågor om underhållsbidrag, vårdnad om och umgänge med barn, rätt att bo kvar i makar-

nas gemensamma bostad till dess att bodelning sker och förbud att besöka varandra. Yrkanden i sådana frågor framställs i den ansökan genom vilken talan om äktenskapsskillnad väcks. Har sådan talan redan väckts, får yrkandena framställas muntligen inför domstolen eller skriftligen utan särskild stämning.

I målet får även prövas frågan om förordnande av bodelningsförrättare.

6 § Sedan talan om äktenskapsskillnad har väckts, skall domstolen pröva om dom på äktenskapsskillnad kan meddelas genast. Behövs betänketid, skall domstolen underrätta parterna om att betänketid löper och ge besked om målets fortsatta handläggning.

7 § I mål om äktenskapsskillnad får domstolen, för tiden till dess att frågan har avgjorts genom dom som har vunnit laga kraft, på yrkande av någon av makarna

1. bestämma vem av makarna som skall ha rätt att bo kvar i makarnas gemensamma bostad, dock längst för tiden till dess att bodelning har skett,
2. förordna om skyldighet för den ena maken att utge bidrag till den andra makens underhåll.

I sådant mål får domstolen också, för tiden till dess att skillnadsfrågan har avgjorts genom dom som har vunnit laga kraft, på yrkande av någon av makarna förbjuda makarna att besöka varandra vid vite, som bestäms i pengar eller till fängelse i högst en månad.

Ett beslut enligt första stycket får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Ett beslut enligt andra stycket gäller på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Beslut enligt första eller andra stycket får dock när som helst ändras av domstolen.

I mål om äktenskapsskillnad får domstolen dessutom, med tillämpning av bestämmelserna i föräldrabalken, förordna om vad som skall gälla i fråga om vårdnad, umgänge och bidrag till barns underhåll för tiden till dess att sådan fråga har avgjorts genom dom som har vunnit laga kraft.

8 § Den make som domstolen har berättigat att bo kvar i makarnas gemensamma bostad har rätt att använda även den andra makens bohag som finns i bostaden. Domstolen får dock beträffande viss egendom bestämma annat. Avtal som den sistnämnda maken därefter ingår med tredje man inskränker inte nyttjanderätten till bostaden eller bohaget.

Har den ena maken berättigats att bo kvar i bostaden, är den andra maken skyldig att genast flytta därifrån.

9 § Beslut enligt 7 § får meddelas utan huvudförhandling. Innan beslutet meddelas skall den andra maken få tillfälle att yttra sig över yrkandet. Har domstolen kallat makarna till förhandling och uteblir den make som har framställt yrkandet, skall detta anses återkallat till den del det inte har medgetts av den andra maken. Att den andra maken uteblir från förhandlingen hindrar inte att yrkandet prövas.

10 § Särskilt yrkande om dom på äktenskapsskillnad efter betänketid skall framställas muntligen inför domstolen eller skriftligen. Har yrkandet framställts av endast en av makarna, skall domstolen bereda den andra maken tillfälle att yttra sig över yrkandet.

11 § Om en make återkallar talan om äktenskapsskillnad sedan gemensam ansökan om äktenskapsskillnad har getts in till domstolen eller sedan den makens yrkande om äktenskapsskillnad har delgetts den andra maken,

skall målet trots detta prövas om denne yrkar det. Den sistnämnda maken skall underrättas om detta när återkallelsen delges den maken.

Om en make som har yrkat äktenskapsskillnad uteblir från en förhandling i denna fråga, skall målet trots detta prövas om den andra maken yrkar det vid förhandlingen. En make som har yrkat äktenskapsskillnad skall underrättas om detta när den maken kallas till förhandlingen.

12 § När makarna eller en av dem yrkar äktenskapsskillnad får målet prövas utan huvudförhandling. Detta gäller också andra frågor i målet, om makarna är överens om dem.

13 § Dömer domstolen till äktenskapsskillnad, skall den samtidigt ompröva beslut som har meddelats enligt 7 § första stycket 1 eller andra stycket. När domstolen dömer i fråga om skyldighet för den ena maken att utge bidrag till den andra makens underhåll, skall den ompröva beslut som har meddelats enligt 7 § första stycket 2.

14 § Har frågan om äktenskapsskillnad fallit enligt 5 kap. 3 §, skall målet avskrivras. Parterna svarar då för sina egna rättegångskostnader.

Mål om underhåll

15 § Vad som sägs i 7, 9 och 13 §§ beträffande förordnande om underhållsbidrag för tiden till dess att frågan har avgjorts genom dom som har vunnit laga kraft gäller även när

1. en make utan samband med ett mål om äktenskapsskillnad har yrkat att den andra maken skall utge underhållsbidrag enligt 6 kap. 5 § eller 6 § första stycket,

2. frågor om underhåll enligt 6 kap. 7 § handläggs sedan dom på äktenskapsskillnad har meddelats, eller

3. talan om jämkning av dom eller avtal om underhåll förs enligt 6 kap. 11 §.

16 § I fall som avses i 6 kap. 6 § andra stycket får domstolen på yrkande av en av makarna besluta i frågan om nyttjanderätt för tiden till dess att frågan har avgjorts genom dom som har vunnit laga kraft. Beslut meddelas på det sätt som anges i 9 §. Beslutet får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft men får när som helst ändras av domstolen.

Domstols sammansättning m. m.

17 § I äktenskapsmål och mål om underhåll skall tingsrätten bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Tingsrätten är dock domför med en lagfaren domare i samma utsträckning som i andra tvistemål. Dessa regler gäller även för andra mål som handläggs i samma rättegång.

Om det behövs med hänsyn till målets omfattning eller någon annan särskild omständighet, får fyra nämndemän sitta i rätten.

Om det inträffar förfall bland nämndemännen sedan en huvudförhandling har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

När nämndemän ingår i tingsrätten, skall ordföranden vid överläggning redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning skall först ordföranden och därefter nämndemännen säga sin mening. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

18 § I äktenskapsmål och mål om underhåll är hovrätten domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling, liksom när målet i tingsrätten har avgjorts utan nämndemän, är hovrätten dock domför även med enbart lagfarna domare enligt vad som sägs i 2 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. Hovrätten är i övrigt domför enligt vad som sägs i 2 kap. 4 § tredje och fjärde styckena rättegångsbalken.

Tar nämndemän del i målets avgörande, skall vid överläggning ordföranden eller, om målet har beretts av en annan lagfaren domare, denne redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning skall nämndemännen säga sin mening sist. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

15 kap. Ärenden om äktenskaps ingående

1 § I ärenden om tillstånd till äktenskap enligt 2 kap. 1 § skall länsstyrelsen bereda den underåriges vårdnadshavare tillfälle att yttra sig, om det kan ske. Yttrande skall också inhämtas från socialnämnden i den kommun där den underårige har sitt hemvist.

Meddelar länsstyrelsen tillstånd till äktenskapet, får beslutet överklagas av den underåriges vårdnadshavare.

2 § Pastorsämbetets beslut i fråga om hindersprövning får överklagas hos domkapitlet.

Detsamma gäller beslut av präster inom svenska kyrkan om förrättande av vigsel.

3 § Beslut av lagfarna domare i tingsrätter eller av särskilt förordnade vigselförrättare om förrättande av vigsel får överklagas hos länsstyrelsen.

4 § Länsstyrelsens beslut om tillstånd till äktenskap eller om förrättande av vigsel får överklagas hos kammarrätten.

Detsamma gäller beslut av domkapitlet om hindersprövning eller om förrättande av vigsel.

16 kap. Registreringsärenden

1 § För hela landet gemensamt skall föras ett äktenskapsregister för inskrivning av de uppgifter som skall registreras enligt denna balk eller som skall tas in i registret enligt andra bestämmelser.

Närmare föreskrifter om hur äktenskapsregistret skall föras meddelas av regeringen.

2 § Ansökan om registrering görs hos tingsrätt.

Till ansökan skall fogas den handling som skall registreras. Begärs registrering av en gåva som inte har skett skriftligen, skall uppgift om gåvan lämnas i en handling som har undertecknats av båda makarna.

Beträffande anmälan om bodelning finns bestämmelser i 9 kap. 1 § andra stycket.

3§ Rätten skall ta in handlingen i protokollet och genast översända bestyrkt kopia av handlingen till den myndighet som för äktenskapsregistret med uppgift om dagen då handlingen gavs in till rätten.

Begärs registrering av en gåva, skall tingsrätten låta föra in en kungörelse om detta i Post- och Inrikes Tidningar och i ortstidning. Detsamma gäller om makar gör en anmälan om bodelning enligt 9 kap. 1 § andra stycket eller om makarna eller en av dem ger in en bodelningshandling för registrering.

4§ Om ansökan bifalls, anses registrering ha skett den dag handlingen kom in till rätten.

17 kap. Bodelningsförrättare

1§ Om makarna inte kan enas om en bodelning, skall domstolen på ansökan av make förordna någon att vara bodelningsförrättare. Om det behövs får flera bodelningsförrättare förordnas.

Om boet efter den ena makens död ställs under förvaltning av en bouterdningsman, är denne utan särskilt förordnande bodelningsförrättare. Detta gäller dock ej, om någon annan redan har förordnats eller om bouterdningsmannen är delägare i boet.

2§ Ansökan om förordnande av bodelningsförrättare skall, om mål om äktenskapsskillnad pågår, göras i målet. I annat fall skall ansökan ges in till en tingsrätt som är behörig att pröva tvister om bodelning mellan makarna.

3§ Skall ansökan prövas i mål om äktenskapsskillnad, gäller vad som sägs i 14 kap. 9 § också förordnande av bodelningsförrättare. Även i annat fall skall domstolen, innan den avgör frågan, bereda den andra maken tillfälle att yttra sig.

4§ Till bodelningsförrättare får endast förordnas den som har samtyckt till det. Bodelningsförrättaren skall entledigas om det finns skäl för det. Innan beslut fattas om entledigande skall bodelningsförrättaren få tillfälle att yttra sig.

Förordnanden som meddelas i mål om äktenskapsskillnad upphör att gälla, om talan förfaller eller om målet avskrivs av annan anledning än den ena makens död.

5§ Bodelningsförrättaren skall vid behov se till att bouppteckning förrättas. Varje make skall uppge sina tillgångar och skulder. Om en make underlåter att lämna uppgifter till bouppteckningen, får domstolen på ansökan av bodelningsförrättaren förelägga och döma ut vite.

En make är skyldig att bekräfta riktigheten av en upprättad bouppteckning med ed inför domstolen, om den andra maken begär det. I ett sådant fall får domstolen inte avsluta målet förrän eden har avlagts. Domstolen får för detta ändamål förelägga och döma ut vite.

6§ Bodelningsförrättaren skall bestämma tid och plats för bodelning samt kalla makarna till förrättningen.

Kan makarna inte komma överens, skall bodelningsförrättaren pröva sådana tvistiga frågor som är av betydelse för bodelningen och inte är föremål för rättegång. I sådant fall skall han i en av honom underskriven handling själv bestämma om bodelning i enlighet med denna balk. Finns det inget att dela, skall detta anges i bodelningshandlingen.

7§ Bodelningsförrättaren har rätt att få arvode och ersättning för sina utgifter.

Kostnaderna skall betalas av makarna med hälften vardera. Bodelningsförrättaren kan dock vid bodelningen bestämma en annan fördelning, om den ena maken genom vårdslöshet eller försummelse har orsakat ökade kostnader eller om makarnas ekonomiska förhållanden ger särskild anledning till det.

I förhållande till bodelningsförrättaren svarar makarna solidariskt för dennes ersättning.

8§ Den bodelningshandling som bodelningsförrättaren har upprättat skall i original eller bestyrkt kopia så snart som möjligt delges båda makarna.

En make som är missnöjd med bodelningen får klandra den genom att inom fyra veckor efter delgivningen väcka talan mot den andra maken vid den tingsrätt som har förordnat bodelningsförrättaren. Klandras inte bodelningen inom denna tid, har maken förlorat sin talan. I bodelningshandlingen skall anges vad en make i dessa avseenden har å iaktta.

I mål om klander av bodelning får domstolen inhämta yttrande av bodelningsförrättaren och återförvisa ärendet till honom.

18 kap. Gemensamma bestämmelser

1§ Om den som talan enligt denna balk riktas mot saknar känt hemvist och det inte heller kan klarläggas var den parten uppehåller sig, skall dennes rätt i saken bevakas av god man enligt 18 kap. föräldrabalken. Detsamma gäller, om den som har känt hemvist utom riket inte kan nås för delgivning eller om denne underlåter att utse ombud för sig och det finns särskilda skäl att förordna god man.

Gode mannen skall samråda med den som han har förordnats för, om det kan ske. I fråga om ersättning till gode mannen gäller 10 kap. 13 § föräldrabalken.

2§ Om handläggningen av ett mål om äktenskapsskillnad har avslutats utan att det har bestämts vem av makarna som skall ha rätt att bo kvar i deras gemensamma bostad till dess att bodelning har skett, får domstolen på ansökan av en av makarna meddela sådant förordnande. Domstolen får även ändra ett tidigare meddelat förordnande. Ansökan skall ges in till en tingsrätt som är behörig att pröva tvist om bodelning mellan makarna.

Till samma tingsrätt inges ansökan om rättens tillstånd enligt 7 kap. 8 § eller om rättens förordnande enligt 9 kap. 8 § att egendom skall sättas under särskild förvaltning. Om ett mål om äktenskapsskillnad pågår, skall ansökan dock alltid ges in till den tingsrätt som har tagit upp målet.

Innan domstolen meddelar beslut skall motparten beredas tillfälle att yttra sig.

3§ Meddelar domstolen under rättegången beslut i frågor som avses i 14 kap. 7, 15 eller 16 § eller 17 kap., skall talan mot beslutet föras särskilt.

4§ Hovrättens beslut i frågor som avses i 14 kap. 7, 15 eller 16 § får inte överklagas.

5§ Anteckningar om ingångna eller upplösta äktenskap skall göras i kyrkoböckerna enligt föreskrifter som regeringen meddelar.

Föreskrifter om ikraftträdandet av denna balk meddelas i en särskild lag.

Härigenom föreskrivs i fråga om ärvdabalken¹

dels att 23 kap. 6-9 §§ skall upphöra att gälla,

dels att i 1 kap. 3 § och 16 kap. 9 § ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen".

dels att 3 kap. 1, 2, 7 och 8 §§, 6 kap. 1 och 7 §§, 7 kap. 3 §, 11 kap. 8 §, 14 kap. 4 §, 16 kap. 1 och 8 §§, 18 kap. 1 §, 19 kap. 15 §, 20 kap. 2-4, 6 och 10 §§ samt 23 kap. 1, 2, 4 och 5 §§ skall ha följande lydelse,

dels att i 3 kap. skall föras in två nya paragrafer, 9 och 10 §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

1 §

Var arvlåtaren gift och lämnar ej efter sig bröstarvinge, tillfaller kvarlåtenskapen maken. Lever vid makens död den först avlidnes fader, moder, syskon eller syskons avkomling, äga de som då äro närmast till arv efter den först avlidne taga hälften av efterlevande makens bo, där ej nedan annorlunda stadgas. Ej må efterlevande maken genom testamente förordna om vad sålunda skall tillfalla den först avlidnes arvingar.

Var arvlåtaren gift, skall kvarlåtenskapen tillfalla den efterlevande maken. Efterlämnar arvlåtaren någon bröstarvinge som inte är den efterlevande makens bröstarvinge, gäller dock att makens rätt till kvarlåtenskapen omfattar en sådan arvinges arvslott endast om arvingen har avstått från sin rätt i enlighet med vad som anges i 9 §.

Den efterlevande maken har alltid rätt att ur kvarlåtenskapen efter den avlidna maken, så långt kvarlåtenskapen räcker, få egendom till så stort värde att den tillsammans med egendom som den efterlevande maken erhöll vid bodelningen eller som utgör den makens enskilda egendom motsvarar fyra gånger det basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gäller vid tiden för dödsfallet. Ett testamente av den avlidna maken är utan verkan i den mån förordnandet inkräktar på den rätt för den efterlevande maken som avses i detta stycke.

2 §

Lever vid den efterlevande makens död någon bröstarvinge till den först avlidna maken eller dennes fader, moder, syskon eller

¹ Balken omtryckt 1981: 359.

syskons avkomling, skall, om inte annat sägs i tredje stycket eller i 3-5 §§, 6 § tredje stycket eller 7 § tredje stycket, hälften av den efterlevande makens bo tillfalla dem som då har den bästa arvsrätten efter den först avlidna maken. Den efterlevande maken får inte genom testamente bestämma över egendom som skall tillfalla den först avlidnes arvingar.

Har en bröstarvinge redan vid den först avlidna makens död helt eller delvis fått ut sitt arv efter denne, skall bröstarvingens andel i den efterlevande makens bo minskas i motsvarande mån.

Om det som den efterlevande maken erhöll i arv av kvarlåtenskapen efter den först avlidne utgjorde annan andel än hälften av summan av detta arv och den efterlevandes egendom efter bodelningen, skall arvingarna efter den först avlidne ta samma andel i boet efter den den sist avlidne.

Ägde vid den först avlidne makens död makarna eller en av dem enskild egendom, eller motsvarade eljest kvarlåtenskapen efter den först avlidne annan andel än hälften av makarnas egendom, taga de arvingar efter den först avlidne som i 1 § nämnts samma andel i boet efter den sist avlidne.

Har den först avlidne maken genom testamente förordnat, att något av kvarlåtenskapen efter honom skall tillfalla annan än efterlevande maken, skall avdrag härför göras vid andelens beräkning.

7§

Om efterlevande maken jämlikt 13 kap. 12 § giftermålsbalken ägt erhålla hela kvarlåtenskapen vid bodelning efter den först avlidne, skall vad ovan är stadgat om rätt för dennes arvingar i boet efter den sist avlidne maken ej gälla.

Om den efterlevande maken vid sin död efterlämnar en sambo och bodelning skall förrättas mellan samborna, skall dessförinnan den efterlevande makens behållna egendom delas enligt detta kapitel.

Skall i den efterlevande makens livstid bodelning ske mellan den efterlevande maken och dennes sambo eller sambons arvingar, skall av den efterlevandes egendom före bodelningen tas ut egendom till ett värde som motsvarar vad som enligt 1-4 §§ skall tillkomma den först avlidna makens arvingar.

Vad som föreskrivs i 4 § för det fall att egendom har tillfallit den efterlevande maken i arv, gåva eller testamente skall gälla, om den

efterlevande maken genom bodelning med en sambo har erhållit egendom utöver vad maken förut hade.

Vad som föreskrivs i denna balk om sambor gäller endast sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

8 §

Vad i detta kapitel är stadgat om efterlevande makes arvsrätt skall ej äga tillämpning, om vid arvlåtarens död talan om äktenskapsskillnad var anhängig utan att frågan därom förfallit enligt 11 kap. 3 § giftermålsbalken.

Finns det vid den efterlevande makens död arvsberättigade efter endast en av makarna, skall dessa arvingar ärva allt.

9 §

Om vid den först avlidna makens död någon som är bröstarvinge till denne men inte till den efterlevande maken avstår från sitt arv efter den först avlidna maken till förmån för den efterlevande maken, har bröstarvingen i stället rätt att ta del i dennes bo enligt bestämmelserna i 2 §.

10 §

Detta kapitel gäller ej, om mål om äktenskapsskillnad pågick vid arvlåtarens död.

6 kap.

1 §

Vad arvlåtaren i livstiden givit bröstarvinge skall såsom förskott avräknas å hans arv, såframt icke annat föreskrivits eller med hänsyn till omständigheterna måste antagas hava varit avsett. Är mottagaren annan arvinge, skall avräkningen ske allenast om detta stadgats eller på grund av omständigheterna måste anses hava varit avsett, då egendomen gavs.

Är till makars gemensamma bröstarvinge förskott å arv givet av enderas giftorättsgods, skall, såvitt

Vad arvlåtaren i livstiden har gett en bröstarvinge skall avräknas som förskott på dennes arv efter arvlåtaren, om inte annat har föreskrivits eller med hänsyn till omständigheterna måste antas ha varit avsett. Är mottagaren en annan arvinge, skall avräkning ske endast om detta har föreskrivits eller på grund av omständigheterna måste antas ha varit avsett då egendomen gavs.

Har en make av sitt giftorättsgods gett förskott på arv till en bröstarvinge som är makarnas ge-

Nuvarande lydelse

det kan ske, avräkning därför äga rum å arvet efter den först avlidne. Återstoden skall avräknas å arvet efter andra maken.

Föreslagen lydelse

mensamma, skall avräkning för detta göras på arvet efter den först avlidna maken. Om detta arv inte räcker till, skall återstoden avräknas på arvet efter den andra maken. Vad som sagts nu gäller också då en efterlevande make av sådan egendom som omfattas av bröstarvingars arvsrätt enligt 3 kap. 2 § har gett förskott på arv till en bröstarvinge till den först avlidna maken.

7 §

Vad make av sitt giftorättsgods givit styvbarn eller dess avkomling skall avräknas å mottagarens arv efter andra maken, såframt icke annat föreskrivits eller med hänsyn till omständigheterna måste antagas hava varit avsett. Med samma förbehåll skall vad efterlevande make givit sådan arvinge eller testamentstagare, som enligt 3 kap. 1 § eller 12 kap. 1 § äger taga del i efterlevande makens bo, avräknas å mottagarens lott däri. Bestämmelserna i 2-6 §§ skola även i dessa fall tillämpas.

Vad en make av sitt giftorättsgods har gett ett styvbarn eller en avkomling till styvbarn skall avräknas på mottagarens arv efter den andra maken, om inte annat har föreskrivits eller med hänsyn till omständigheterna måste antas ha varit avsett. Med samma förbehåll skall, om inte annat följer av 1 §, vad den efterlevande maken har gett en sådan arvinge eller testamentstagare som enligt 3 kap. 2 § eller 12 kap. 1 § har rätt att ta del i den efterlevande makens bo avräknas på mottagarens lott i detta. Bestämmelserna i 2-6 §§ skall tillämpas även i dessa fall.

7 kap.

3 §

För utfående av laglott äger bröstarvinge påkalla jämkning i testamente. Äro flera förordnanden, skall, om ej annat följer av testamentet, legat utgå före förordnande till universell testamentstagare och legat, som avser viss egendom, utgå före annat samt i övrigt nedsättning ske i förhållande till storleken av varje förordnande eller, vad angår förordnande till bröstarvinge, till den del därav som han ej är pliktig avräkna å sin laglott.

Vad en bröstarvinge erhåller genom att påkalla jämkning i testamente skall inte omfattas av den efterlevande makens rätt till kvarlåtenskapen enligt 3 kap. i andra fall än då jämkningen avser testamentsvillkor som gäller till förmån för den efterlevande maken.

Bröstarvinge, som ej inom sex månader efter det han erhöll del av testamentet på sätt i 14 kap. sägs påkallat jämkning genom att giva testamentstagaren sitt anspråk tillkänna eller genom att väcka talan mot honom, har förlorat sin rätt.

11 kap.

8 §

Har någon gjort testamente till sin trolovade eller make och upplöses därefter trolovningen eller äktenskapet annorledes än genom testators död, är förordnandet utan verkan. Samma lag vare, där någon gjort testamente till sin make och sådant fall är för handen som i 3 kap. 8 § sägs.

Har en make gjort testamente till den andra maken är förordnandet utan verkan, om äktenskapet är upplöst vid testators död eller mål om äktenskapsskillnad då pågår. Detsamma gäller, om någon har gjort testamente till sin sambo men samboförhållandet har upphört före testators död.

14 kap.

4 §

Testamente skall sedan bevakning ägt rum delgivas arvinge genom överlämnande av, förutom bevis om bevakningen, testamentshandling i bestyrkt avskrift eller, i fråga om muntligt testamente, protokoll över förhör med testamentsvittnena eller annan skriftlig uppgift om testamentets innehåll.

Efterlämnar testator, jämte make, arvingar som avses i 3 kap. 1 §, må testamentet, såvitt dessa angår, delgivas dem som vid tiden för delgivningen äro närmast till arv efter testator.

Efterlämnar testator, jämte make, arvingar som avses i 3 kap. 2 §, må testamentet, såvitt dessa angår, delgivas dem som vid tiden för delgivningen äro närmast till arv efter testator.

Äro flera testamentstagare, gäller delgivning, som verkställts av en bland dem, jämväl för de övriga.

16 kap.

1 §

Vistas, då bouppteckning förrättas, till namnet känd arvinge efter den döde å okänd ort, skall det hos rätten anmälas av den som har boet i sin vård. När sådan anmälan sker eller förhållandet eljest varder kunnigt, skall rätten låta i Post- och Inrikes Tidningar ofördröjligen intaga kungörelse, att arv efter den döde tillfallit den bortovarande, med anmaning till honom att göra sin rätt till arvet gällande inom fem år från den dag, kungörelsen var införd i tidningen. I kungörelsen skall den bortovarandes namn upptagas.

I fall som avses i 3 kap. 1 § skall, vid tillämpning av vad nu sagts, den rätt, som tillkommer den först avlidne makens arvingar i den efterlevandes bo, behandlas som arv efter den efterlevande maken.

I fall som avses i 3 kap. 2 § skall, vid tillämpning av vad nu sagts, den rätt, som tillkommer den först avlidne makens arvingar i den efterlevandes bo, behandlas som arv efter den efterlevande maken.

8 §

Arv, som arvinge enligt 7 § gått förlustig, skall tillfalla dem som skulle varit berättigade därtill, om arvingen avlidit före arvlåtaren eller, i fall som avses i 3 kap. 1 §, före den sist avlidne maken.

Arv, som arvinge enligt 7 § gått förlustig, skall tillfalla dem som skulle varit berättigade därtill, om arvingen avlidit före arvlåtaren eller, i fall som avses i 3 kap. 2 §, före den sist avlidne maken.

18 kap.

1 §

Efterlevande make, arvingar och universella testamentstagare (dödsbodelägare) hava att, om ej särskild dödsboförvaltning är anordnad efter vad i 19 kap. stadgas, för boets utredning gemensamt förvalta den dödes egendom. De företräda därvid dödsboet mot tredje man samt äga att tala och svara i mål som röra boet. Åtgärd som ej tål uppskov må företagas. oaktat samtliga delägares samtycke ej kan inhämtas.

Har bodelning skett eller är giftorätt eljest utesluten, är efterlevande maken ej dödsbodelägare, om han ej är arvinge eller universell testamentstagare. Den som äger taga arv eller testamente först sedan annan arvinge eller universell testamentstagare avlidit är delägare i dennes bo, men ej i arvlåtarens.

Har inte särskild dödsboförvaltning anordnats enligt 19 kap. skall efterlevande make eller sambo, arvingar och universella testamentstagare (dödsbodelägare) gemensamt förvalta den dödes egendom under boets utredning. De företräder därvid dödsboet mot tredje man samt har rätt att tala och svara i mål som rör boet. Åtgärder som inte tål att uppskjutas får företas även om någon delägares samtycke inte kan inhämtas.

Har bodelning skett efter arvlåtarens död eller skall bodelning inte ske, är en efterlevande make eller sambo inte dödsbodelägare, om maken eller sambon ej är arvinge eller universell testamentstagare.

Den som har rätt att ta arv eller testamente först sedan en annan arvinge eller universell testamentstagare har avlidit är delägare i dennes bo men inte i arvlåtarens.

Innan testamente blivit ständande, anses såsom delägare såväl arvinge, vilken uteslutits från arv, som ock den, vilken insatts till universell testamentstagare.

19 kap.

15 §

Så snart dödsboet beretts för bodelning eller arvskifte samt delning kan äga rum utan men för någon, vars rätt är beroende av utredningen, skall boutredningsmannen göra anmälan härom till delägarna och avgiva redovisning för sin förvaltning.

Sedan bodelning eller arvskifte förrättats av delägarna, skall boutredningsmannen till envar av dem utgiva honom tillkommande egendom. Samma lag vare, där av skiftesman verkställd delning blivit ständande.

Sedan bodelning eller arvskifte har förrättats av delägarna, skall boutredningsmannen lämna ut egendomen. Detsamma gäller när en delning som har verkställts av bodelningsförrättare eller skiftesman har vunnit laga kraft.

Har boutredningsman frånträtt uppdraget utan att det blivit slutfört efter vad nu är sagt, är han ock redovisningsskyldig.

När boutredningsman slutfört sitt uppdrag, må han på begäran entledigas av rätten.

20 kap.

2 §

Dödsbodelägare som har egendomen i sin vård *eller ock* boutredningsman eller testamentsexekutor skall bestämma bestämma tid och ort för bouppteckning samt utse två kunniga och trovärdiga gode män att förrätta den. *Till förrättningen skola i god tid kallas samtliga delägare. Efterlevande make skall kallas, ändå att han ej är delägare.* Skall lott i kvarlåtenskapen åtnjutas först sedan arvinge eller universell testamentstagare avlidit, skall *ock* den kallas som vid tiden för bouppteckningen är närmast att sålunda *taga* arv eller testamente.

Omhändertages ej egendomen av delägare, boutredningsman eller testamentsexekutor, ankommer på annan, som efter vad i 18 kap. 2 § sägs har egendomen i sin vård, att föranstalta om bouppteckning.

3 §

I bouppteckningen *angivas* dagen för förrättningen, den dödes fullständiga namn, yrke och hemvist samt dödsdagen, *så ock deras* namn och hemvist, *vilka skolat kallas till förrättningen, med uppgift tillika, för underårig om hans födelsedag* och för arvinge om hans *skyldskap* med den döde. Arvinge skall *angivas, ändå att det står fast att han är utesluten från del i kvarlåtenskapen.* Kan uppgift i visst hänseende ej lämnas, skall det anmärkas.

Av bouppteckningen skall framgå vilka som närvarit vid förrättningen. Där någon som skolat kallas ej närvarit, skall vid bouppteckningen fogas bevis att han i tid blivit kallad.

4 §

Boets tillgångar och skulder antecknas sådana de voro vid dödsfallet. Tillgångarna upptagas med angivande av värdet.

Lever make efter, skola jämväl hans tillgångar och skulder antecknas; dock att, där giftorättsgemenskap var utesluten, anteckning skall ske allenast om efter den döde

Dödsbodelägare som har egendomen i sin vård, boutredningsman eller testamentsexekutor, skall bestämma tid och ort för bouppteckning samt utse två kunniga och trovärdiga gode män att förrätta den. *Samtliga delägare skall kallas i god tid till förrättningen. Den avlidnes efterlevande make eller sambo skall alltid kallas.* Skall lott i kvarlåtenskapen åtnjutas först sedan arvinge eller universell testamentstagare *har* avlidit, skall *även* den kallas som vid tiden för bouppteckningen är närmast att sålunda *ta* arv eller testamente.

I bouppteckningen *anges* dagen för förrättningen, den dödes fullständiga namn, yrke och hemvist samt dödsdagen. *Även* namn och hemvist *för dem som skall ha kallats till förrättningen skall anges. För underårig skall anges födelsedatum* och för arvinge skall anges hans *släktskap* med den döde. Arvinge skall *anges även om han är utesluten från del i kvarlåtenskapen. Om den döde efterlämnar en make, skall för bröstarvingar anges om de är bröstarvingar även till maken.* Kan uppgift i visst hänseende ej lämnas, skall det anmärkas.

Den dödes tillgångar och skulder antecknas sådana de var vid dödsfallet. Därvid anges tillgångarnas värde och skuldernas belopp.

Var den döde gift, skall båda makarnas tillgångar och skulder för sig antecknas och värderas. Hade makarna eller en av dem enskild egendom eller sådan rättighet

är arvinge eller universell testamentstagare som äger efter maken taga andel i boet. Värdering verkställas av den efterlevandes gifträtts gods samt, där efter den döde är arvinge eller universell testamentstagare varom nyss sagts, även av hans enskilda egendom.

som enligt 10 kap. 3 § äktenskapsbalken inte skall ingå i bodelning, skall grunden för att egendomen skall vara undantagen från bodelningen och egendomens värde anges särskilt, om det inte på grund av förhållandena är obehövt.

Efterlämnar den döde en sambo och hade någon av dem förvärvat bostad eller bohag för gemensamt begagnande, skall denna egendom antecknas och värderas särskilt, om den efterlevande sambon har begärt bodelning. Därvid skall anges vem egendomen tillhör. Även fordringar som är förenade med särskild förmånsrätt i egendomen eller av annan anledning är att hänföra till denna egendom skall antecknas. Om den efterlevande sambon eller den avlidna sambons övriga dödsbodelägare begär att få täckning för annan skuld ur egendomen, skall sambons samliga tillgångar och skulder antecknas och värderas.

6 §

Boet uppgives av den som vårdar egendomen eller eljest är med boet bäst förtrogen. Det åligger envar delägare och efterlevande make, ändå att han ej är delägare, att på anmaning lämna uppgifter till bouppteckningen.

Den som uppgivit boet skall å handlingen teckna försäkran under edlig förpliktelse att hans uppgifter till bouppteckningen äro i allo riktiga och att ej något är med vilja och vetskap utelämnat; och skall detta av honom med ed bestyrkas, där talan om sådan edgång förs av någon, vars rätt kan bero därav, eller ock av boutredningsman eller testamentsexekutor. Edgångsplikt åligger jämväl delägare eller efterlevande make som ej uppgivit boet. Har annan tagit befattning med egendomen, må ock edgång åläggas honom, om skäl äro därtill.

Den som vårdar egendomen eller i övrigt bäst känner till boet skall såsom bouppgivare lämna uppgifter om boet. Varje delägare samt efterlevande make eller sambo skall på anmaning lämna uppgifter till bouppteckningen.

Bouppgivaren skall på handlingen teckna försäkran på heder och samvete att uppgifterna till bouppteckningen är riktiga och att inga uppgifter avsiktligt har utelämnats. Bouppgivaren skall bekräfta sina uppgifter med ed, om talan om edgång förs av någon vars rätt kan bero därav eller av boutredningsman eller testamentsexekutor. Samma skyldighet har dessutom dödsbodelägare samt efterlevande make eller sambo som inte har varit bouppgivare. Även andra personer som har tagit befattning med boet kan åläggas att bekräfta uppgifterna i bouppteckningen under ed.

Gode männen skola å handlingen teckna bevis att allt blivit rätteligen antecknat och tillgångarna efter bästa förstånd värderade.

Gode männen skall på handlingen intyga att allt har blivit riktigt antecknat och att tillgångarna har värderats efter bästa förstånd.

10 §

Yppas efter boupptecknings förrättande ny tillgång eller gäld eller annan felaktighet i bouppteckningen, skall inom en månad uppgöras handling, innefattande tillägg eller rättelse; och gäller om sådan handling vad ovan är stadgat om bouppteckning.

Blir en ny tillgång eller skuld känd efter det att bouppteckning har förrättats eller upptäcks annan felaktighet i bouppteckningen, skall tilläggsbouppteckning innehållande tillägg eller rättelse förrättas inom en månad.

Tilläggsbouppteckning skall också förrättas, om efterlevande sambo efter det att bouppteckning har förrättats framställer en sådan begäran om skuldtäckning som avses i 4 § tredje stycket fjärde meningen och sambons tillgångar och skulder inte tidigare har antecknats och värderats. I detta fall skall tilläggsbouppteckningen förrättas inom tre månader från det att begäran framställdes.

Beträffande tilläggsbouppteckning gäller i övrigt vad som förut i detta kapitel är föreskrivet om bouppteckning.

23 kap.

1 §

Arvskifte förrättas av arvingar och universella testamentstagare.

Var den döde gift, skall först bodelning äga rum mellan efterlevande maken och övriga delägare efter vad i giftermålsbalken sägs.

Var den döde gift, skall först bodelning förrättas enligt bestämmelserna i äktenskapsbalken. Efterlämnar den döde en sambo och begär denne bodelning enligt lagen (1987:000) om sambors gemensamma hem, skall bodelningen förrättas innan arvskifte äger rum.

2 §

Mot någon delägares bestridande får skifte ej företas innan bouppteckning har förrättats och alla kända skulder har betalats eller medel till deras betalning har ställts under särskild vård.

Mot någon delägares bestridande får skifte ej företas innan bouppteckning har förrättats och alla kända skulder har betalats eller medel till deras betalning har ställts under särskild vård eller uppgörelse har träffats som innebär att delägaren inte svarar för skulderna.

Skall legat eller ändamålsbestämmelse fullgöras av oskifte, får skifte ej mot delägarers bestridande äga rum innan förordnandet har verkställts eller delägaren har fritagits från att svara för dess fullgörande eller erforderlig egendom har blivit ställd under särskild vård.

Står boet under förvaltning av boutredningsman eller testamentsexekutor, får skifte ej företas innan denne har anmält att utredningen har slutförts.

4 §

Över arvskifte skall upprättas handling, som underskrives av delägarna med vittnen.

Över arvskifte skall upprättas en handling som skrivs under av delägarna.

5 §

Då delägare begär det, skall rätten förordna någon att vara skiftesman. Där det prövas erforderligt, må flera skiftesmän förordnas. Vid ansökningen skall fogas avskrift av bouppteckningen efter den döde eller, där inregistrering skett, uppgift å dagen därför.

På en delägarers begäran skall rätten förordna någon att vara skiftesman. Vad som föreskrivs i 17 kap. 1-4 och 6-8 §§ äktenskapsbalken om bodelning, bodelningsförrättare och make skall gälla i fråga om arvskifte, skiftesman och delägare i boet. Arvode och ersättning till skiftesmannen skall dock betalas av dödsboet.

Står boet under förvaltning av sådan boutredningsman eller testamentsexekutor som ej är delägare, är han utan särskilt förordnande skiftesman, såframt ej annan förut blivit utsedd därtill.

Ställs boet under förvaltning av testamentsexekutor, är denne utan särskilt förordnande skiftesman. Detta gäller dock ej, om någon annan redan har förordnats som skiftesman eller om testamentsexekutorn är delägare i boet.

1. Denna lag träder i kraft samtidigt som äktenskapsbalken.
2. Har arvlåtaren avlidit före ikraftträdandet, skall äldre bestämmelser fortfarande tillämpas.
3. Den nya bestämmelsen i 3 kap. 8 § skall tillämpas även om den först avlidna maken har avlidit före ikraftträdandet.

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § Denna lag gäller sambors gemensamma bostad och bohag.

Vad som föreskrivs i denna lag om sambor gäller endast sådana samboförhållanden där en ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.

2 § Med sambors gemensamma bostad avses i denna lag, om inte annat följer av 4 §,

1. fast egendom som samborna eller någon av dem äger eller innehar med tomträtt, om det finns en byggnad på egendomen som är avsedd som sambornas gemensamma hem och egendomen innehas huvudsakligen för detta ändamål,

2. fast egendom som samborna eller någon av dem innehar med nyttjanderätt i förening med byggnad på egendomen som samborna eller någon av dem äger, om byggnaden är avsedd som sambornas gemensamma hem och egendomen innehas huvudsakligen för detta ändamål,

3. byggnad eller del av byggnad som samborna eller någon av dem innehar med hyresrätt, bostadsrätt eller annan liknande rätt, om byggnaden eller byggnadsdelen är avsedd som sambornas gemensamma hem och innehas huvudsakligen för detta ändamål.

Samborna får i en av dem båda undertecknad handling anmäla till inskrivningsmyndigheten att en fastighet som är lagfaren för en av dem eller en tomträtt för vilken en av dem är inskriven som innehavare är gemensam bostad för dem båda.

3 § Med sambors gemensamma bohag avses i denna lag, om inte annat följer av 4 §, möbler, hushållsmaskiner och annat inre lösöre som är avsett för det gemensamma hemmet. Till gemensamt bohag räknas inte sådant bohag som används uteslutande för den ena sambons bruk.

4 § Till sambors gemensamma bostad och bohag räknas inte egendom som används huvudsakligen för fritidsändamål.

Bodelning

5 § När ett samboförhållande upphör, skall på begäran av någon av samborna deras gemensamma bostad och bohag fördelas mellan dem genom bodelning, om egendomen har förvärvats för gemensamt begagnande. Avlider en sambo, skall begäran av den efterlevande sambon om en sådan bodelning framställas senast när bouppteckningen förrättas.

Första stycket gäller ej, om samborna har kommit överens om det i ett skriftligt avtal som har undertecknats av dem båda.

6 § Vid bodelningen skall först sambornas andelar i egendomen beräknas.

7 § Vid beräkningen av sambornas andelar i egendomen skall från vad en sambo äger av deras bostad och bohag avräknas så mycket att det täcker de skulder som den sambon hade när samboförhållandet upphörde.

För sådana fordringar mot en sambo som inte är förenade med särskild förmånsrätt i bostaden eller bohaget och som inte heller på annat sätt är hänföra till sådan egendom skall sambon få täckning ur bostaden och bohaget endast i den mån betalning inte kan erhållas ur annan egendom.

8 § Det som återstår av sambornas bostad och bohag, sedan avdrag har gjorts för att skulderna skall täckas enligt 7 §, skall läggas samman. Värdet därav skall därefter delas lika mellan samborna.

9 § I den mån det med hänsyn särskilt till samboförhållandets längd men även till sambornas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt är oskäligt att en sambo när samlevnaden upphör skall lämna egendom till den andra i den omfattning som följer av 5–8 §§, skall bodelningen i stället göras så att den förstnämnda sambon får behålla mer av sin egendom. Är en sambo försatt i konkurs när bodelningen skall förrättas eller finns det andra särskilda skäl att inte dela sambornas egendom, skall varje sambo behålla sin egendom som sin andel.

10 § Med ledning av de andelar som har beräknats för samborna skall deras bostad och bohag fördelas mellan dem på lotter. Den som bäst behöver bostaden eller bohaget har rätt att få denna egendom i avräkning på sin lott eller, om värdet är ringa, utan avräkning. En förutsättning för att en sambo skall få överta en bostad eller bohag som tillhör den andra sambon är dock att ett sådant övertagande även med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.

Svarar egendomen för fordran som är förenad med särskild förmånsrätt i egendomen, är en ytterligare förutsättning för ett övertagande att den andra sambon befrias från ansvar för fordringen eller att medel till att betala denna har satts under särskild vård.

11 § En sambo har rätt att i stället för att lämna egendom till den andra sambon betala motsvarande belopp i pengar. Om godtagbar säkerhet ställs för betalningen, kan sambon få skäligt anstånd med denna. Lämnas inte någon betalning, har den andra sambon rätt att så långt det är möjligt få sådan egendom som inte är uppenbart olämplig för den sambon.

Om en sambo övertar bostad eller bohag mot avräkning och inte tillgodoser den andra sambon med egendom ur det gemensamma bohaget, skall den övertagande sambon betala motsvarande belopp i pengar. Om godtagbar säkerhet ställs för betalningen, kan sambon få skäligt anstånd med denna.

12 § Om en sambo avlider, gäller bestämmelserna om rätt att begära bodelning och om rätt att överta bostad eller bohag endast till förmån för den efterlevande sambon.

Den efterlevande sambon har rätt att som sin andel vid fördelning av sambornas bostad och bohag alltid få ut så mycket av den behållna egendomen efter avdrag för skulder, i den mån den räcker, att det motsvarar två gånger det vid tiden för dödsfallet gällande basbeloppet enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring.

13 § Om bodelningen har lett till att en fastighet har delats så, att samborna har fått skilda andelar utan att villkor om utbrytning har ställts upp i bodelningshandlingen, innehar de fastigheten med samäganderätt.

I den mån bodelningen i andra fall innebär att en del av en fastighet kommer i en särskild ägares hand är bodelningen utan verkan.

14 § Bestämmelserna i 9 kap. 5, 7, 9 och 10 §§ äktenskapsbalken gäller även vid bodelning enligt denna lag. Vad som sägs om makar skall därvid gälla sambor. I stället för den tidpunkt då talan om äktenskapsskillnad väcks skall gälla den dag då samboförhållandet upphör.

15 § Har en sambo vid bodelningen till skada för sina borgenärer avstått egendom som enligt 10 § har belöpt på sambons andel, gäller vad som föreskrivs i 13 kap. 1 och 2 §§ äktenskapsbalken om verkan av en sådan åtgärd vid bodelning mellan makar.

Övertagande av bostad i vissa fall

16 § Innehar den ena sambon den gemensamma bostaden med hyresrätt eller bostadsrätt och ingår egendomen inte i bodelning, har den andra sambon rätt att överta den när samboförhållandet upphör, om den sambon bäst behöver bostaden och ett sådant övertagande även med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt. Om samborna inte har eller har haft barn tillsammans, gäller detta dock endast om synnerliga skäl talar för det.

En sambo förlorar sin rätt att ta över hyres- eller bostadsrätten, om sambon inte har framställt anspråk på det senast tre månader efter det att sambon har flyttat från bostaden.

Den som övertar bostaden enligt första stycket skall ersätta den andra sambon för bostadens värde. Det får ske genom att bostadens värde avräknas vid bestämmandet av sambornas andelar i bodelningen, om den som lämnar bostaden kan tillgodoses på det sättet. I annat fall skall vad som fattas betalas med pengar. Ställs godtagbar säkerhet för betalningen, kan sambon få skäligt anstånd med denna.

Inskränkningar i rätten att förfoga över det gemensamma hemmet

17 § En sambo får inte utan den andra sambons samtycke avhända sig, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta en bostad som, om bodelning kommer till stånd mellan samborna, skall ingå i bodelningen eller som den andra sambon kan få rätt att överta enligt 16 §. Samtycke av den andra sambon krävs också, om en sambo vill låta inteckna fast egendom eller tomträtt där det finns en bostad som, om bodelning kommer till stånd mellan samborna, skall ingå i bodelningen. Detsamma gäller i fråga om pantsättning av annan egendom som innefattar en sådan bostad eller en bostad som den andra sambon kan få rätt att överta enligt 16 §. Samtycke till avhändelse av eller inteckning i fast egendom eller tomträtt skall lämnas skriftligen.

En sambo får inte heller utan den andra sambons samtycke avhända sig eller pantsätta sådant bohag som, om bodelning kommer till stånd mellan samborna, skall ingå i bodelningen.

Bestämmelserna i denna paragraf om samtycke av en sambo till en åtgärd av den andra sambon tillämpas också när dödsboet efter en avliden sambo vidtar en sådan åtgärd.

Samtycke enligt denna paragraf behövs ej, om den andra sambon inte kan lämna giltigt samtycke eller om dennes samtycke inte kan inhämtas inom rimlig tid.

18 § Saknas samtycke som krävs för en åtgärd enligt 17 §, får domstolen tillåta åtgärden på ansökan av den som vill företa den.

19 § Om en sambo eller dödsboet efter en avliden sambo utan erforderligt samtycke eller tillstånd har avhänt sig eller till nackdel för den andra sambon upplåtit nyttjanderätt till egendom, skall domstolen på talan av denne förklara att rättshandling är ogiltig och att egendomen skall återgå. Detsamma gäller om en sambo eller dödsboet efter en avliden sambo utan erforderligt samtycke eller tillstånd har pantsatt sambornas bohag. Överlåtelse eller pantsättning av bohag skall dock inte förklaras ogiltig, om den nya innehavaren har fått egendomen i sin besittning i god tro.

Talan enligt första stycket skall väckas hos domstolen inom tre månader från det att den andra sambon fick kännedom om förfogandet över bostaden eller överlämnandet av bohaget. Har lagfart eller inskrivning beviljats med anledning av överlåtelse av fast egendom eller tomträtt, får talan inte väckas.

Förs talan om avhysning, får domstolen medge skäligt anstånd med flyttningen.

Övriga bestämmelser

20 § Vad som föreskrivs i 17 kap. 1, 2 och 4–8 §§ samt 18 kap. 1 § äktenskapsbalken gäller även vid tvist mellan sambor. Vad som sägs om makar skall därvid gälla sambor.

21 § På ansökan av en sambo skall domstolen i fråga om en bostad som enligt 5 § skall ingå i bodelning bestämma vem av samborna som skall ha rätt att bo kvar i bostaden till dess att bodelning har förrättats.

Ett förordnande om rätt att bo kvar i bostaden får på ansökan av den ena parten ändras av domstolen.

22 § Den sambo som domstolen har berättigat att bo kvar i bostaden till dess att bodelning har förrättats har rätt att använda även det gemensamma bohag som finns i bostaden och som tillhör den andra sambon. Domstolen får dock beträffande viss egendom bestämma annat. Avtal som den sistnämnda sambon därefter ingår med tredje man inskränker inte nyttjanderätten till bostaden eller bohaget.

Har den ena sambon berättigats att bo kvar i bostaden, är den andra sambon skyldig att genast flytta därifrån.

23 § Frågan om rätten att bo kvar i bostaden till dess att bodelning har förrättats skall väckas vid en tingsrätt som är behörig att pröva tvister om bodelning mellan samborna. Detsamma gäller frågan om domstolens tillstånd till en sambos förfogande över bostad och bohag.

24 § I mål om rätt att överta bostad enligt 16 § får domstolen, för tiden till dess att frågan har avgjorts genom dom som har vunnit laga kraft, på yrkande av någon av samborna bestämma vem av dem som skall ha rätt att bo kvar i bostaden. Om sådan rätt tillerkänns den sambo som inte har hyres- eller bostadsrätten, skall domstolen också på yrkande bestämma

vad sambon skall betala till den andra sambon för nyttjandet av bostaden och vad den förstnämnda sambon i övrigt skall iaktta.

LU 1986/87: 18

Bilaga 1

Har den ena sambon berättigats att bo kvar i bostaden, är den andra sambon skyldig att genast flytta därifrån.

Ett beslut enligt första stycket får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av domstolen. När målet avgörs, skall domstolen ompröva beslutet.

Beträffande beslut enligt denna paragraf tillämpas 14 kap. 9 § äktenskapsbalken. Vad som sägs om makar skall därvid gälla sambor.

Föreskrifter om ikraftträdandet av denna lag meddelas i en särskild lag.

Förslaget till äktenskapsbalk

Mom. 2 i utskottets hemställan

Regeringens förslag

Utskottets förslag

5 kap.

2 §

Vill bara en av makarna att äktenskapet skall upplösas, har *denne* rätt till äktenskapsskillnad endast efter betänketid.

Vill bara en av makarna att äktenskapet skall upplösas, har *den maken* rätt till äktenskapsskillnad endast efter betänketid.

6 kap.

3 §

Det som den ena maken med tillämpning av 1 och 2 §§ har *lämnat* till den andra maken för *dennes* personliga behov är *dennes* egendom.

Det som den ena maken med tillämpning av 1 och 2 §§ har *erhållit* av den andra maken för *sitt* personliga behov är *den förstnämnda makens* egendom.

8 kap.

3 §

Kan en make som har gett den andra maken en gåva inte betala en skuld för vilken givaren svarade när gåvan blev gällande mot *dennes* borgenärer eller kan det av annan anledning antas att givaren är på obestånd, svarar den andra maken för bristen intill värdet av gåvan. Detta gäller dock ej i fråga om personliga presenter vilkas värde inte står i missförhållande till givarens ekonomiska villkor. Det gäller inte heller om givaren, när gåvan blev gällande mot borgenärerna, hade kvar utmätningsbar egendom som uppenbarligen motsvarade de skulder för vilka givaren då svarade.

Kan en make som har gett den andra maken en gåva inte betala en skuld för vilken givaren svarade när gåvan blev gällande mot *givarens* borgenärer eller kan det av annan anledning antas att givaren är på obestånd, svarar den andra maken för bristen intill värdet av gåvan. Detta gäller dock ej i fråga om personliga presenter vilkas värde inte står i missförhållande till givarens ekonomiska villkor. Det gäller inte heller om givaren, när gåvan blev gällande mot borgenärerna, hade kvar utmätningsbar egendom som uppenbarligen motsvarade de skulder för vilka givaren då svarade.

Har gåvan utan mottagarens vållande gått förlorad helt eller delvis, är mottagaren i motsvarande mån fri från ansvar.

En makes ansvar enligt denna paragraf får inte göras gällande så länge ett mål pågår om återvinning av gåvan enligt konkurslagen (1921:225) eller ackordslagen (1970:847).

12 §

Om en sambo avlider, gäller bestämmelserna om rätt att begära bodelning och om rätt att överta bostad eller bohag endast till förmån för den efterlevande sambon.

Den efterlevande sambon har rätt att som sin andel vid fördelning av sambornas bostad och bohag alltid få ut så mycket av den behållna egendomen efter avdrag för skulder, i den mån den räcker, att det motsvarar två gånger det vid tiden för dödsfallet gällande basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Bestämmelserna i 15 kap. 1 och 3 §§ ärvdabalken om förlust av rätt till arv skall också gälla i fråga om rätten för den efterlevande sambon att vid bodelning få del i den avlidnes egendom.

Av reservanternas föreslagna ändringar i regeringens lagförslag

LU 1986/87:18
Bilaga 3

Förslaget till äktenskapsbalk

Reservation 1 (mom. 7)

Regeringens förslag

Reservanternas förslag

7 kap.

5 §

En make får inte utan den andra makens samtycke

1. avhända sig, låta inteckna, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta fast egendom som utgör makarnas gemensamma bostad,

2. avhända sig, pantsätta, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta annan egendom som utgör makarnas gemensamma bostad eller

3. avhända sig eller pantsätta makarnas gemensamma bohag.

Första stycket gäller inte bostad eller bohag som är den ena makens enskilda egendom enligt 2 § första stycket 2-4.

Första stycket gäller inte bostad eller bohag som är den ena makens enskilda egendom enligt 2 § första stycket.

En make får inte heller utan den andra makens samtycke avhända sig, låta inteckna, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta fast egendom som inte utgör makarnas gemensamma bostad, om egendomen är giftorättsgods. Detta gäller dock ej, om mål om äktenskapsskillnad pågår och maken har förvärvat egendomen efter det att talan om äktenskapsskillnad väcktes.

Samtycke till avhändelse av eller inteckning i fast egendom skall lämnas skriftligen.

Bestämmelserna i denna paragraf om fast egendom och rättighet i denna tillämpas också i fråga om tomträtt.

11 kap.

8 §

Den make som bäst behöver makarnas gemensamma bostad eller bohag har rätt att få denna egendom i avräkning på sin lott eller, om värdet är ringa, utan avräkning. Denna rätt gäller dock inte om egendomen är den andra makens enskilda enligt 7 kap. 2 § första stycket 2-4. En förutsättning för att en make skall få överta en bostad eller bohag som tillhör den andra maken är vidare att ett sådant övertagande även med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.

Den make som bäst behöver makarnas gemensamma bostad eller bohag har rätt att få denna egendom i avräkning på sin lott eller, om värdet är ringa, utan avräkning. Denna rätt gäller dock inte om egendomen är den andra makens enskilda enligt 7 kap. 2 § första stycket. En förutsättning för att en make skall få överta en bostad eller bohag som tillhör den andra maken är vidare att ett sådant övertagande även med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.

Svarar egendomen för fordran som är förenad med särskild förmånsrätt i egendomen, är en ytterligare förutsättning för ett övertagande att den andra maken befrias från ansvar för fordringen eller att medel till att betala denna har satts under särskild vård.

När den ena maken är död, gäller första stycket endast till förmån för den efterlevande maken.

Reservation 2 (mom. 8)

Regeringens förslag

Reservanternas förslag

3 kap.

1 § första stycket

Var arvlåtaren gift, skall kvarlåtenskapen tillfalla den efterlevande maken. Efterlämnar arvlåtaren någon bröstarvinge som inte är den efterlevande makens bröstarvinge, gäller dock att makens rätt till kvarlåtenskapen omfattar en sådan arvinges arvslott endast om arvingen har avstått från sin rätt i enlighet med vad som anges i 9 §.

Var arvlåtaren gift, skall kvarlåtenskapen *med undantag för däri ingående enskild egendom* tillfalla den efterlevande maken. Efterlämnar arvlåtaren någon bröstarvinge som inte är den efterlevande makens bröstarvinge, gäller dock att makens rätt till kvarlåtenskapen omfattar en sådan arvinges arvslott endast om arvingen har avstått från sin rätt i enlighet med vad som anges i 9 §.

Reservation 4 (mom. 11)

Regeringens förslag

Reservanternas förslag

3 kap.

1 § andra stycket

Den efterlevande maken har alltid rätt att ur kvarlåtenskapen efter den avlidna maken, så långt kvarlåtenskapen räcker, få egendom till så stort värde att den tillsammans med egendom som den efterlevande maken erhöll vid bodelningen eller som utgör den makens enskilda egendom motsvarar fyra gånger det basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gäller vid tiden för dödsfallet. *Ett testamente av den avlidna maken är utan verkan i den mån förordnandet inkräktar på den rätts för den efterlevande maken som avses i detta stycke.*

Den efterlevande maken har alltid rätt att ur kvarlåtenskapen efter den avlidna maken, så långt kvarlåtenskapen räcker, få egendom till så stort värde att den tillsammans med egendom som den efterlevande maken erhöll vid bodelningen eller som utgör den makens enskilda egendom motsvarar fyra gånger det basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gäller vid tiden för dödsfallet. *För utfående av sin rätt enligt detta stycke får den efterlevande maken påkalla jämkning av testamente. Bestämmelserna i 7 kap. om jämkning för utfående av laglott skall gälla också i fråga om jämkning som påkallas av den efterlevande maken.*

11 kap.

8 §

Har en make gjort testamente till den andra maken är förordnandet utan verkan, om äktenskapet är upplöst vid testators död eller mål om äktenskapsskillnad då pågår. Detsamma gäller, om någon har gjort testamente till sin sambo men samboförhållandet har upphört före testators död.

Har en make gjort testamente till den andra maken är förordnandet utan verkan, om äktenskapet är upplöst vid testators död eller mål om äktenskapsskillnad då pågår.

18 kap.

1 §

Har inte särskild dödsboförvaltning anordnats enligt 19 kap. skall efterlevande make eller sambo, arvingar och universella testamentstagare (dödsbodelägare) gemensamt förvalta den dödes egendom under boets utredning. De företräder därvid dödsboet mot tredje man samt har rätt att tala och svara i mål som rör boet. Åtgärder som inte tål att uppskjutas får företas även om någon delägars samtycke inte kan inhämtas.

Har inte särskild dödsboförvaltning anordnats enligt 19 kap. skall efterlevande make, arvingar och universella testamentstagare (dödsbodelägare) gemensamt förvalta den dödes egendom under boets utredning. De företräder därvid dödsboet mot tredje man samt har rätt att tala och svara i mål som rör boet. Åtgärder som inte tål att uppskjutas får företas även om någon delägars samtycke inte kan inhämtas.

Har bodelning skett efter arvlåtarens död eller skall bodelning inte ske, är en efterlevande make eller sambo inte dödsbodelägare, om maken eller sambon ej är arvinge eller universell testamentstagare.

Har bodelning skett efter arvlåtarens död eller skall bodelning inte ske, är en efterlevande make inte dödsbodelägare, om maken ej är arvinge eller universell testamentstagare.

Den som har rätt att ta arv eller testamente först sedan en annan arvinge eller universell testamentstagare har avlidit är delägare i dennes bo men inte i arvlåtarens.

Innan testamente blivit stående, anses såsom delägare såväl arvinge, vilken uteslutits från arv, som ock den, vilken insatts till universell testamentstagare.

20 kap.

2 §

Dödsbodelägare som har egendomen i sin vård, boutredningsman eller testamentsexekutor skall bestämma tid och ort för bouppteckning samt utse två kunniga och trovärdiga gode män att förrätta den. Samtliga delägare skall kallas i god tid till förrättningen. Den avlidnes efterlevande make eller sambo

Dödsbodelägare som har egendomen i sin vård, boutredningsman eller testamentsexekutor skall bestämma tid och ort för bouppteckning samt utse två kunniga och trovärdiga gode män att förrätta den. Samtliga delägare skall kallas i god tid till förrättningen. Den avlidnes efterlevande make skall alltid kal-

skall alltid kallas. Skall lott i kvarlåtenskapen åtnjutas först sedan arvinge eller universell testamentstagare har avlidit, skall även den kallas som vid tiden för bouppteckningen är närmast att sålunda ta arv eller testamente.

Omhändertages ej egendomen av delägare, boutredningsman eller testamentsexekutor, ankommer på annan, som efter vad i 18 kap. 2 § sägs har egendomen i sin vård, att föranstalta om bouppteckning.

4 §

Den dödes tillgångar och skulder antecknas sådana de var vid dödsfallet. Därvid anges tillgångarnas värde och skuldernas belopp.

Var den döde gift, skall båda makarnas tillgångar och skulder var för sig antecknas och värderas. Hade makarna eller en av dem enskild egendom eller sådan rättighet som enligt 10 kap. 3 § äktenskapsbalken inte skall ingå i bodelning, skall grunden för att egendomen skall vara undantagen från bodelningen och egendomens värde anges särskilt, om det inte på grund av förhållandena är obehövligt.

Efterlämnar den döde en sambo och hade någon av dem förvärvat bostad eller bohag för gemensamt begagnande, skall denna egendom antecknas och värderas särskilt, om den efterlevande sambon har begärt bodelning. Därvid skall anges vem egendomen tillhör. Även fordringar som är förenade med särskild förmånsrätt i egendomen eller av annan anledning är att hänföra till denna egendom skall antecknas. Om den efterlevande sambon eller den avlidna sambons övriga dödsbodelägare begär att få täckning för annan skuld ur egendomen, skall sambons samtliga tillgångar och skulder antecknas och värderas.

6 §

Den som vårdar egendomen eller i övrigt bäst känner till boet skall såsom bouppgivare lämna uppgifter om boet. Varje delägare samt efterlevande make eller sambo skall på anmaning lämna uppgifter till bouppteckningen.

Bouppgivaren skall på handlingen teckna försäkran på heder och samvete att uppgifterna till bouppteckningen är riktiga och att inga

las. Skall lott i kvarlåtenskapen åtnjutas först sedan arvinge eller universell testamentstagare har avlidit, skall även den kallas som vid tiden för bouppteckningen är närmast att sålunda ta arv eller testamente.

Den som vårdar egendomen eller i övrigt bäst känner till boet skall såsom bouppgivare lämna uppgifter om boet. Varje delägare samt efterlevande make skall på anmaning lämna uppgifter till bouppteckningen.

Bouppgivaren skall på handlingen teckna försäkran på heder och samvete att uppgifterna till bouppteckningen är riktiga och att inga

uppgifter avsiktligt har utelämnats. Bouppgivaren skall bekräfta sina uppgifter med ed, om talan om edgång förs av någon vars rätt kan bero därav eller av boutredningsman eller testamentsexekutor. Samma skyldighet har dessutom dödsbodelägare samt efterlevande make eller sambo som inte har varit bouppgivare. Även andra personer som har tagit befattning med boet kan åläggas att bekräfta uppgifterna i bouppteckningen under ed.

Gode männen skall på handlingen intyga att allt har blivit riktigt antecknat och att tillgångarna har värderats efter bästa förstånd.

10 §

Blir en ny tillgång eller skuld känd efter det att bouppteckning har förrättats eller upptäcks annan felaktighet i bouppteckningen, skall tilläggsbouppteckning innehållande tillägg eller rättelse förrättas inom en månad.

Tilläggsbouppteckning skall också förrättas, om efterlevande sambo efter det att bouppteckning har förrättats framställer en sådan begäran om skuldtäckning som avses i 4 § tredje stycket fjärde meningen och sambons tillgångar och skulder inte tidigare har antecknats och värderats. I detta fall skall tilläggsbouppteckningen förrättas inom tre månader från det att begäran framställdes.

Beträffande tilläggsbouppteckning gäller i övrigt vad som förut i detta kapitel är föreskrivet om bouppteckning.

23 kap.

1 §

Arvskifte förrättas av arvingar och universella testamentstagare.

Var den döde gift, skall först bodelning förrättas enligt bestämmelserna i äktenskapsbalken. *Efterlämnar den döde en sambo och begär denne bodelning enligt lagen (1987:000) om sambors gemensamma hem, skall bodelningen förrättas innan arvskifte äger rum.*

uppgifter avsiktligt har utelämnats. Bouppgivaren skall bekräfta sina uppgifter med ed, om talan om edgång förs av någon vars rätt kan bero därav eller av boutredningsman eller testamentsexekutor. Samma skyldighet har dessutom dödsbodelägare samt efterlevande make som inte har varit bouppgivare. Även andra personer som har tagit befattning med boet kan åläggas att bekräfta uppgifterna i bouppteckningen under ed.

Innehållsförteckning

LU 1986/87:18

Sammanfattning	1
Propositionen	2
Motionsyrkanden	2
I Vid 1985/86 års riksmöte väckta fristående motioner	2
II Med anledning av propositionen väckta motioner	2
III Vid 1986/87 års riksmöte väckta fristående motioner	4
Utskottet	5
Inledning	5
Propositionens huvudsakliga innehåll	6
Allmänna överväganden	8
Äktenskapets ingående	11
Äktenskapsskillnad	11
Bodelning mellan makar	12
Jämkning av äktenskapsförord	19
Lottläggning och rådighetsinskränkning	22
Gåvor mellan makar	24
Arvsregler	26
Bodelning med anledning av makes död	32
Vissa arvs- och testamentsrättsliga frågor	36
Bevittning av äktenskapsförord m. m.	39
Internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverk- ningar	40
Sambos gemensamma hem	42
Vissa allmänna frågor om äktenskap m. m.	47
Informationsfrågor	50
Övrigt	51
Utskottets hemställan	51
Reservationer	54
1. Övertaganderätt och rådighetsinskränkning (m, c)	54
2. Makes arvsrätt (m, c)	55
3. Klandertalån (m)	57
4. Basbeloppsregeln i 3 kap. 1 § ärvdabalken (m)	58
5. Krav på bevittning (m, fp, c)	58
6. Sambors gemensamma hem (m, fp)	59
7. Ogifta samboendes gemensamma bostad m. m. (m)	61
8. Ogifta samboendes gemensamma bostad m. m. (fp)	61
9. Kartläggning av äktenskapets ekonomiska konsekvenser (m, fp, c)	62
10. Översyn av sambobegreppet (m, fp, c)	63
11. Information om äktenskapsbalken m. m. (c)	64
Särskilda yttranden	64
1. Avslag på förslaget till äktenskapsbalk (m, fp, c)	64
2. Den språkliga utformningen av lagförslagen (m)	65
3. Arvsrätt vid makes omgifte (m, c)	67

Bilaga 1	Propositionens lagförslag	68
Bilaga 2	Av utskottet föreslagna ändringar i regeringens lagförslag ..	101
	Förslaget till äktenskapsbalk	101
	Förslaget till lag om sambors gemensamma hem	102
Bilaga 3	Av reservanternas föreslagna ändringar i regeringens lagför- slag	103
	Förslaget till äktenskapsbalk	103
	Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken	104

